

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

DELEUZE FELSEFESİNDE BEDENİN ÖZGÜRLEŞME İMKANLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Pelin GÜLERKAPTAN

**Sosyoloji Anabilim Dalı
Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali Akay

TEMMUZ 2021

pamuk prensesim, babaannem, Dudu Hacısüleyman'a ithafen...

eminim bir yerlerde birlikteyiz...

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- Atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- Bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

DELEUZE FELSEFESİNDE BEDENİN ÖZGÜRLEŞME İMKANLARI

ÖZET

Bu tez çalışmasının amacı, Deleuze'ün felsefî dünyasıyla, bedeni, çevresinde kurulmuş tüm normlar, kimlikler ve sabit konumlardan kurtarmak, özgürleştirmenin imkanlarını aramaktır. Bu bağlamda öncelikle; Deleuze'ün hem kendi çalışmaları hem Guattari ile çalışmaları kapsamında, arzunun kavranışındaki değişimden söz edilecektir. Arzuyu bir eksiklik olarak ele alan ve “anne-baba-çocuk” üçgenine indirgeyen psikanalizin karşısına; arzuyu dışarıda oluşan, deneyime açık bir süreç olarak ele alan şizoanalizin koyulması ve bu iki yöntem arasındaki farklar ortaya koyulacaktır. Deleuze ve Guattari'nin şizoanaliz yöntemiyle arzuyu özgürleştirdiği söylenerek bunun da bedeni özgürleştiren süreçlerden biri olduğu ifade edilecektir. Sonra Deleuze'ün “oluş” derken ne kast ettiği anlatılacak ve oluş süreçleri yersizyurdsuzlaşma süreçleriyle ilişkili olarak aktarılarak; bedenin her zaman deneyim halinde olmasından, oluş halinde olmasından bahsedilecektir. Ve bedenin oluş halinde olarak, sonsuza dek yersizyurdsuzlaşarak, virtüel imkanlara açık olacağı eklenecektir. Deleuze ve Guattari'nin, göçebe-yerleşik, kaygan-pürtüklü mekan, savaş makinası-devlet aygıtı kavramsallaştırmaları beden bağlamında yorumlanacak ve “göçebe beden” in nasıl olabileceği ifade edilecektir. Son olarak Deleuze'ün “varlığın tek anlamlılığı” derken kast ettiği, beden bağlamında yorumlanacak ve bedenin tek anlamlılığının ne olduğu aktarılacaktır. Bedenin tek anlamlılığı; bedenin sınırsız cinsiyet ve cinsellik potansiyeli içermesi demektir. Göçebe beden her daim oluş halinde olan, sonsuza dek yersizyurdsuzlaşan bir harekete sahiptir ve tek anlamlıdır. Böylece bu çalışma Deleuze'ün felsefesiyle bedeni özgürleştirmenin yol ve olanaklarının, queer kurama da sınırsız olanaklar açtığını savunmaktadır.

anahtar kelimeler: beden, cinsiyet, cinsellik, kimlik, kimliksizleşme, temsil, LGBTİ+, heteronormativite, Deleuze, Guattari, psikanaliz, şizoanaliz, arzu, oluş, yersizyurdsuzlaşma, virtüel, tek anlamlılık, savaş makinası, kaygan mekan, tekillik, çokluk, organsız beden, olay, fark.

LIBERATION OPPORTONITIES OF THE BODY IN DELEUZE’S

PHILOSOPHY

ABSTRACT

The aim of this thesis is to seek the opportunities of liberating the body, with Deleuze's philosophical world, from all the norms, identities and fixed positions established around it. In this context, first of all; within the scope of Deleuze's own work and his work with Guattari, the change in the perception of desire will be mentioned. This thesis presents the opposition between Schizo-analysis, which considers desire as an external process and open to experience and psychoanalysis, which treats desire as a deficiency and reduces it to the triangle of "mother-father-child" and the differences between these methods. The thesis states that Deleuze and Guattari liberated desire with the method of schizo-analysis, and the liberation of desire is one of the processes that liberates the body. After that, this thesis explains what Deleuze means by "becoming" and the processes of becoming in relation to the processes of deterritorialization; and then mentions that the body is always in a state of experience, in a state of becoming. And this thesis adds that the body might be forever deterritorialized and open to virtual possibilities by staying in a state of becoming. This thesis also interprets the conceptualizations of Deleuze and Guattari's nomadic-sedentary, smooth-striated, war machine-state device in the context of the body and then reveals the possibilities of “nomadic body”. Finally, this thesis explains what Deleuze means by "univocity of being” and interprets the univocity of the body in the context of the body as well. The univocity of body; means that the body contains unlimited sexual potential and sex. The nomadic body has a movement that is always in the process of becoming, eternally deterritorialized, and is univocal. Therefore, this thesis argues that the ways and possibilities of liberating the body with the philosophy of Deleuze, also opens unlimited possibilities to queer theory.

keywords: psychoanalysis, schizoanalysis, becoming, deterritorialization, virtual, nomadic, smooth space, war machine, univocity, univocity of being, body, sex, sexuality, multiplicity, event, singularity, representation, desire, becoming, body without organs, Deleuze, Guattari

TEŞEKKÜRLER

Öncelikle Gilles Deleuze'e, yazdığı her satırla beni heyecanlandığı, özgürleştirdiği ve bu çalışmayı yapmama imkan sağladığı için çok teşekkür ederim. Canım danışmanım Ali Akay'a nasıl teşekkür edeceğimi bilemesem de, sözcüklerin müsaade ettiği ölçüde şunları söyleyebilirim: Bu çalışmanın en başından en sonuna kadar, her zaman, her koşulda ve her biçimde sonsuz desteği, dostluğu, sohbeti için, sonsuz sabrı için ve hem tüm paylaşımları, dersleri hem Deleuze'ü Türkçeye çevirileriyle, bu çalışmayı hazırlarken her şeyi daha anlaşılır, kavranabilir kıldığı için kendisine sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Sibel Yardımcı'ya, bu çalışmanın en başından en sonuna kadar, her koşulda sağladığı sonsuz destek, sohbetleri ve tez bağlamında sunduğu öneriler, fikir paylaşımları için ve bütün tatlılığı için çok teşekkür ederim. Ufuk Özcan'a, hem hocam hem dostum olarak, hiçbir konuda hiçbir zaman desteğini, dayanışmasını esirgemediği için, hayatımdaki varlığı ve bütün kıymetli destekleri için sonsuz teşekkürler. Ozan K. Dil'e kıymetli dostluğu, sohbetleri için, bu sürece olan sonsuz desteği ve bana her an "iyi ki var" diye düşündürdüğü için kocaman teşekkürler. Şilan Akın'a, kocaman sevgisi ve sabrı, bu çalışmayı benim kadar sahiplendiği, sohbetleri, okumaları ve fikir paylaşımları için sonsuz teşekkürler. Oğulcan Yediveren'e, her an yanımda olduğu, tüm birlikte çalışmalarımız, kıymetli okumaları ve sohbetleri için ve bana iyi hissettiren harika varlığı için çok teşekkürler.

En büyük, en sonsuz teşekkürüm; Pınar Gülerkaptan, Dursune Gülerkaptan, Kamıran Gülerkaptan, Dudu Hacısüleyman'a, aileme... Mekan, zaman, koşul tanımayan, sonsuz sevgileri, verdikleri kıymet ve bütün destekleri için, içimdeki birbirinden farklı tüm Pelinler'i, tüm arzularımı sahiplendikleri, her an yanımda oldukları ve tüm birlikte oluşlarımız için aileme sonsuz teşekkür ederim...

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜRLER	iii
İÇİNDEKİLER	iv
1. GİRİŞ	1
2. BEDENİN DÜZENLENMESİ HAKKINDA	4
2.1. Bedeni Oluşturan Çizgiler.....	4
2.2. Queer Kuram Perspektifinde Beden.....	15
3. DELEUZE FELSEFESİYLE DENEYİME AÇILMAK	22
3.1. Eksiklik Olan Arzudan Süreç Olan Arzuya.....	22
3.2. Olmayı Reddetmek, Oluş.....	34
3.3. Bedenin Virtüel İmkanları.....	44
4. YOK OLUŞ MÜCADELESİ	53
4.1. Bedenin Savaş Makinası.....	53
4.2. Bedenin Tek Anlamlılığı.....	62
4.3. Bir Film Hakkında.....	71
5. SONUÇ	75
KAYNAKÇA	77
ÖZGEÇMİŞ	80

1. GİRİŞ

Öncelik, sorunu tüm koşulları bağlamında ortaya koyabilmektir. Sorun kapsamlı biçimde ortaya konduğunda anlamlı soru ve yanıtlara erişebilmenin yolu açılacaktır. Deleuze'ün ifadesiyle; “Sorun kurma sanatı çok önemlidir: sorun ve sorunun durumu, yanıtı daha bulunmadan yaratılır” (Deleuze ve Parnet, 2016, s. 15).

Okumakta olduğunuz çalışmanın problem olarak ele aldığı husus temelde; bedenin, sınırsız potansiyellerinin ve deneyim alanının, sınırlı olanaklara indirgenerek ve beden çevresinde bir temsil dünyası kurularak kuşatılması, engellenmesidir. Bu kuşatılma bedenin gerçekliğini, yapıp edebileceklerini sınırlamakta ve bedeni içinden çıkamayacağı kati kimliklerde sabitlemektedir. Bu kati kimlikler; cinsel kimlik, cinsiyet kimliği, cinsel organları ve bu çerçevede kurulan tüm normları kapsamaktadır. Beden bağlamında oluşturulan normlar dünyası, cinsel edimler arasında bir hiyerarşi piramidi oluşturmakta ve farklı cinsiyetleri, cinsellikleri, normdan ne mesafede uzaklaştıklarına bağlı olarak hiyerarşik piramidin bir alanına yerleştirmektedir. Merkezinde normların durduğu ve merkezden çevreye doğru yayılan bu hiyerarşi piramidine göre; merkezden çevreye doğru, bedenlerin, sosyal, ekonomik vb. alanlarda yaşamları belirlenmektedir. Ve beden çevresinde belirlenmiş normlara uygun düşmeyen bedensel edimleri gerçekleştiren bireylerin yaşamları her anlamda olumsuz pratiklerle kuşatılmaktadır. Hiyerarşinin merkezinden çeperine doğru kişilerin yaşam hakları, barınma hakları, çalışma hakları vb. tehlikeye girmektedir. Dolayısıyla kişilerin yaşam koşulları olumsuz anlamda değişmekte ve yaşam süresince konfor alanları ciddi biçimde zarar görmektedir.

Bu çalışmanın amacı; Deleuze'ün felsefi dünyasıyla, bedeni kuşatılmış olduğu bu normlar dünyasından kurtarmak, özgürleştirmek ve bedeni sınırsız potansiyel alanına açmaktır. Ve nihayetinde Deleuze'ün felsefesinin, yarattığı kavramların; kimliksizleşmeyi bir yaşam kavrayışı olarak kuran queer kuram'a sınırsız imkan sunduğunu söylemektir.

Tezin yöntemi; teorik metin incelemeleriyle, tezin sahası yaşamın kendisidir. Bu bağlamda; Gilles Deleuze'ün felsefesinde bütünlüklü bir hakimiyet kurabilmek için,

tüm metinleri gözden geçirilmiş fakat özellikle tezde kullanılacak metinleri detaylı biçimde okunmuş, analiz edilmiş ve beden bağlamında yorumlanmıştır. Queer kuram bağlamında ise; teorik metin okumaları yapılmış, olabildiğince geniş bir perspektif için çok sayıda metin gözden geçirilmiştir. Nihayetinde; Deleuze'ün felsefesini benimseyen, queer'e Deleuze'ün yarattığı kavramlarla bakış sunan queer metinler detaylı şekilde ele alınmış ve tezde kullanılmıştır.

Problem, amaç ve yöntem bağlamında aktarılan tez, üç ana bölümden oluşmaktadır. “Bedenin Düzenlenmesi Hakkında” diye isimlendirilmiş olan ilk bölüm, “Bedeni Oluşturan Çizgiler” ve “Queer Kuram Perspektifinde Beden” olmak üzere iki alt bölümden oluşmaktadır. Bedeni Oluşturan Çizgiler bölümünde; beden, Deleuze'ün bireyi oluşturan çizgiler diye tarif ettiği üç çizgi bağlamında okunarak, bedenin nasıl düzenlendiği, oluşturulduğu yorumlanacaktır. Queer Kuram Perspektifinde Beden bölümünde ise; kimliksizleşmeyi hedef alan ve Deleuze'ün felsefi bakışıyla temas halinde olan queer kuramın, bedeni nasıl yorumladığı, hangi sorunlardan bahsettiği ve çözümünü nerelerde aradığı aktararak genel bir bakış sunulacaktır. Ve bu iki bölüm sonucunda; bedenin toplumsal makinalar tarafından nasıl düzenlendiği, cinsellik ve cinsiyetlerin nasıl hiyerarşiye dahil edildiği, beden bağlamında nasıl neden-sonuç ilişkileri kurulduğu açıklanmış olacaktır.

“Deleuze Felsefesiyle Deneyime Açılmak” olarak isimlendirilmiş olan ikinci bölüm, “Eksiklik Olan Arzudan Süreç Olan Arzuya”, “Olmayı Reddetmek, Oluş” ve “Bedenin Virtüel İmkanları” olmak üzere üç alt bölümden oluşmaktadır. Eksiklik Olan Arzudan Süreç Olan Arzuya Bölümünde; psikanalizin arzuyu bir eksiklik olarak yorumladığı, Deleuze ve Guattari'nin bu yoruma eleştirileri aktararak; Deleuze ve Guattari'nin metinlerinde arzunun bir süreç, bir fazlalık olarak kavranışından bahsedilecektir. Ve nihayetinde arzuyu Deleuze ve Guattari gibi kavramanın, bedeni özgürleştiren adımlardan biri olduğu söylenecektir. Olmayı Reddetmek, Oluş bölümünde; Deleuze'ün, “oluş” ve “yersizyurdsuzlaşma” kavramları detaylı şekilde ele alınarak, beden bağlamında yorumlanacaktır. Nihayetinde, bedenin oluş halinde olmasının, her an deneyime açık

olması, kodlanamaması ve algılanamaz olmasıyla ilişkili olduğu ve bedeni sabitlendiği kimliklerden kurtarabileceği söylenecektir. Bedenin Virtüel İmkanları bölümünde; Deleuze'ün, virtüel-aktüel süreçler hakkında kavramsallaştırmaları ve bu süreçlerde “temellendirme” sisteminin nasıl işlediği aktarılacaktır. Nihayetinde bedenin sınırsız virtüel imkana sahip olduğu vurgulanarak; bedenin virtüel imkanlarının, oluş ve yersizyurdsuzlaşmayla bağı kurulacaktır. Bu üç bölüm sonucunda; bedenin sınırsız imkanları ve bu imkanlara erişmenin hangi kavrayışlarla mümkün olduğu açıklanmış olacaktır.

“Yok Oluş Mücadelesi” olarak isimlendirilmiş üçüncü bölüm, “Bedenin Savaş Makinası”, “Bedenin Tek Anlamlılığı” ve “Bir Film Hakkında” olmak üzere üç alt bölümden oluşmaktadır. Bedenin Savaş Makinası bölümünde; kaygan ve pürtüklü mekanlar, göçebe ve yerleşik olanlar, savaş makinası ve devlet aygıtı arasındaki ilişkiler ve bağlantılar aktarılarak; beden bağlamında bir okuma yapılacak ve “göçebe beden” in ne olduğu ifade edilecektir. Bedenin Tek Anlamlılığı bölümünde; tekillik ve tek anlamlılık hususları açıklanarak beden bağlamında ele alınacaktır. Nihayetinde bedenin gerçekliğinin sınırsız imkanı olduğu ve bedenin bu imkanlar alanında “var olabilmesi” için, bedenin özne pozisyonlarının “yok edilmesi” gerektiği sonucuna varılacaktır. Bu iki bölümün sonucunda, bedenin bireyselliği, toplumsal özne konumlarının nasıl oluşturulduğu ve bedenin bunlara nasıl direneceği, tek anlamlı gerçekliğine nasıl erişeceği açıklanmaktadır. Bir Film Hakkında bölümünde; Xavier Dolan'ın yönetmenliğini yaptığı ve 2012'de gösterime giren Laurence Anyways filmi, beden bağlamında yorumlanacak ve filmin açtığı imkanlardan söz edilecektir.

Tezin sonuç bölümünde; tüm metin boyunca aktarılanlara bir bakış sunularak, tezin iddiası tekrar ortaya koyulacak ve bu bağlamda çeşitli önerilerde bulunulacaktır. Son kertede; Deleuze felsefesiyle bedeni özgürleştirmenin yollarını, imkanlarını açıklayan bu tezin, queer kuram'a sınırsız imkan açmasının umulduğu söylenecektir.

2. BEDENİN DÜZENLENMESİ HAKKINDA

2.1. Bedeni Oluşturan Çizgiler

Deleuze'e göre bireyler ve gruplar çizgilerden oluşmuştur (2016, s. 147-148). Ve bu çizgiler katı parçalı molar çizgiler, esnek parçalı moleküler çizgiler ve kaçış çizgileri olmak üzere çok çeşitlidir. Çizgilerin hepsi her an bir arada işler, birbirlerini keser, yer değiştirir. Tüm çizgi çeşitlerinin karakterleri, işleyiş biçimi ve tehlikeleri birbirinden farklıdır.¹

Bizi ilk oluşturan çizgiler katı parçalı molar çizgilerdir. Bu çizgi çeşidi pek çok alanda bireyi belirleme özelliği taşıyan çok çeşitli katı parçadan oluşmaktadır. Okul, aile, meslek, askerlik, tüm kamu ve özel kurumlar, cinsiyet, cinsellik, ırk, sınıf, sosyallik... Bu parçaların tamamı bireyin yaşamını her yönde, her zamanda, mekanda kesmekte ve belirlemektedir. (Şunu da söylemek gerekir; zaman, mekan, iktidar, güncel politika, toplumun yapısı, ilişkilene biçimi... değiştikçe/dönüştükçe, katı parçaların da karakteri, içeriği değişir ve bu değişim her an gerçekleşme potansiyeli taşımaktadır.) Bebeklikten çıkan birey okula gidecek, okulu biten birey meslek yaşamına dahil olacak, şartları sağlıyor ise askere gidecek, sonra evlenecek ve çocuk yapacak...

Ve her seferinde bir parçadan diğerine geçerken bize şöyle denilmektedir: şimdi artık bebek değilsin ve okuldasın, aile içinde değilsin artık; ve sonra askerlikte, orası okul gibi değildir artık... Kısaca bizi her yönde kesen, parçalanmış çizgi paketleri, bütün yönlerde iyice belirlenmiş her türlü parça-. (Deleuze ve Parnet, 2016, s. 147)

---

¹ Deleuze ve Parnet'in birlikte yazmış oldukları "Diyaloglar" kitabının "Politikalar" bölümü bireyleri oluşturan çizgiler hakkındadır.

Deleuze bu parçaların planını üç madde halinde açıklamaktadır. Öncelikle; katı parçalar yaşamın her bağlamında ikili bir işleyişe bağlıdırlar. Bu ikili işleyiş temelde, bireylerin öznelliklerini yaşlı-genç, çalışan-emekli, zengin-fakir, evli-bekar, kadın-erkek, siyah ırk-beyaz ırk biçiminde katı ve homojen kategorilere sıkıştırarak kendini var etmektedir. İkili işleyiş, iki kategoriden birine ait olmayan birey için de, iki kategoriden gelen seçenekler üreterek işlemeye devam edecektir. Birey kadın ya da erkek değilse trans, siyah ya da beyaz ırktan değilse melez olacak ve dolayısıyla ikili işleyişe dahil edilecektir. İkili işleyişe bağlı olan katı parçalı molar çizgilerin düzenlenmesi, iktidar tertibatları, üst kodlama soyut makinası ve devlet aygıtının bir arada işlemesi ile mümkündür.² Parçaların çok çeşitliliği dolayısıyla iktidar tertibatları da çok çeşitlidir. İktidar düzenlemeleri; bireylerin katı parçalar tarafından belirlenmiş olan kimliklerini, kodunu sabit hale getirmektedir. Toplumun her bağlamında bu iktidar aygıtları işlemekte ve bireyin yaşamını belirleyici özellik taşıtmaktadırlar. İktidar aygıtları, üst kodlama soyut makinası ve devlet aygıtı bireyin yaşamının örgütlenmesinde farklı işlevler üstlenmektedir. İktidar aygıtları bireyin katı parçalarını sabitleyip/ kodlarken; üst kodlama soyut makinası parçalar arasındaki geçişlerin, ilişkilerin kurallarını ve bu kategorilerin homojenliğini belirler. Parçalar arasındaki ilişkinin nasıl olacağını belirleyen şey üst kodlama soyut makinasıdır. Devlet aygıtı ise bu soyut makinanın işlemesini ve gerçekleşmesini garanti

---

² Deleuze bu kavramları şöyle açıklamaktadır; İktidar tertibatları toplumsal tüm kurumlarda (aile, tıp, okul, ordu, evlilik...) bireyin kültürel, sosyal kodlarını oluşturmak ve bireyi çeşitli kimlikler/ kategorilerde (ki bu kategoriler ikili makine tarafından belirlenmektedir) sabitlemek biçiminde çalışmaktadır. Üst kodlama soyut makinası bu kategorilerin arasındaki ilişkileri, geçişliliği, değişim ilkelerini hem dilsel anlamda hem baskın normlar anlamında homojen bir biçimde belirleyerek toplumsal düzeni kurmaktadır. Ve devlet aygıtı ise resmi ve hukuki olarak tüm bu tertibatın sürdürülebilirliğini sağlamaktadır (2016, s. 152-153). Beden üzerinden örneklendirmek gerekirse; kişi henüz doğmadan tıbbi kurumlarca cinsiyeti belirlenmekte ve cinsiyeti belirlenen birey için aile kurumu çeşitli hazırlıklar yapmaktadır (doğacak bebeğin cinsiyetine göre kıyafetleri, odasının mobilyaları, renkleri, oyuncakları seçilerek). Kısaca birey henüz doğmamışken iktidar tertibatları işlemeye başlamaktadır. Ve bebek doğduktan sonra üst kodlama soyut makinası da işlemeye başlar. Birey yetiştirilirken cinsiyetine göre çeşitli tavırlar (karşı cinsle nasıl ilişki kuracağı, bedenini nasıl kullanabileceği gibi) öğretilir. Kız kıza bebek oynamak, erkek erkeğe top oynamak... Dolayısıyla büyüdüklerinde evlenmek, aile kurmak ve toplumsal cinsiyet rollerini sürdürebilmek üzere bireyler yetiştirilmekte ve iktidar tertibatları da üst kodlama soyut makinası da bir yaşam süresince çalışmaya devam etmektedir. Devlet aygıtı da hukuki olarak bir erkek ve bir kadının evliliğini tanımaktadır. Dolayısıyla iki erkeğin ya da iki kadının evliliği yasal olarak mümkün olmamaktadır. Ve böylece iktidar düzenlemeleri, üst kodlama soyut makinası ve devlet aygıtı katı parçaların sürekliliği ve sabitliği için bir organizasyon oluşturmaktadır.

eden şeydir. Soyut makine gücünü/ yetkisini devlet aygıtından almaktadır. Ve son olarak tüm katı parçalar belirli bir plan oluşturmaktadır ki bu plana Deleuze Örgütlenme Planı demektedir (Deleuze ve Parnet, 2016, s. 153). Örgütlenme planı öznenin oluşumunu, içinde bulunduğu kategorileri, bu kategoriler arasındaki ilişkileri, kesişimi, ilişkilenenin kurallarını belirleyen plandır. Katı parçalı çizgiler bireylerin yaşamının tamamına yayılmış haldedirler ve bu çizgilerin tehlikeleri her an her yerde meydana gelebilir. Deleuze şöyle ifade etmektedir:

Katı paçanın veya kopma çizgisinin tehlikesi her yerde meydana gelebilir, çünkü bu sadece Devlet ile ilişkilerimizi içermekle kalmaz, fakat bedenlerimizde çalışan tüm iktidar aygıtlarını, bizi kesen tüm ikili işleyişleri, bizi üst kodlayan soyut makinaları da içerir; işaret rejimimizi duyurma, eyleme geçirme, algılama biçimlerimizi ilgilendirir. (Deleuze ve Parnet, 2016, s. 161-162)

Esnek parçalı moleküler çizgiler katı parçalı çizgilere göre daha kişisel çizgilerdir. Tekil olaylar, zaman ve mekanlar, vakalar esnasında gelişirler; değişime her zaman açık, sabitlenmeyen, oluş halinde çizgilerdir. Esnek parçalar ikili işleyişe dahil olmayan moleküler kitleleri oluştururlar. Kadın- erkek, siyah ırk-beyaz ırk gibi büyük karşıtlıklara dahil olmaz, cevap vermezler. “Söz konusu olan önceki parçalara üçüncü bir parça daha eklemek değil (üçüncü cinsiyet, üçüncü sınıf, üçüncü yaş), ama parçalardan, çizginin ortasından, parçaların ortasından, akım veya kaçış hareketlerinde değişik hızlar ve yavaşlıklara göre, onları alıp götürüp, bir başka çizgi çizmektir” (Deleuze ve Parnet, 2016, s. 154). Dolayısıyla esnek parçalı moleküler çizgiler, katı parçaları üst kodlayan, sabitleyen soyut makinaya değil de her an değişen, dönüşen, akıslara cevap veren değişim soyut makinasına ve kocaman, sabitlenmiş, homojen kategorilerle oluşturulmuş aşkın örgütlenme planı yerine, oluş halinde olan, her an değişime açık, sabitlenmeyen içkin

dayanıklılık planına³ dahildirler. Esnek parçaların da belirli farklarla olsa da katı parçalarınkine benzer tehlikeleri vardır. Büyük kategorileri oluşturan molar kitleler bağlamında iktidar aygıtlarından ve iktidar mücadelesinden bahsederken, esnek kategorileri oluşturan moleküler kitleler arasında güç ilişkilerinden bahsetmek mümkün.⁴ Tekil olaylar esnasında gelişmelerine, kişisel olmalarına rağmen gruplar içerisinde, gruplar arasında sabit kimliklere dönüşme ve katı parçaların molar çizgilerinkine benzer dışlayıcılık özelliği taşıma, hiyerarşi oluşturma, iktidar düzenlemelerinin büyük parçalarla oluşturduğu hiyerarşiye dahil olma tehlikesi taşırlar.

Moleküler bir çizgiyi çizmek veya bir çizgiye ulaşmak, esnek bir çizgi tarafından sürüklenmek tabii ki yeterli değildir. Orada da işaretler rejimimiz, ihtiraslarımız

---

³ Dayanıklılık planı ya da içkinlik düzlemi, Deleuze'un hem kendi çalışmaları hem de Guattari ile beraber yaptıkları çalışmalarının hemen hemen tamamına yayılmış bir kavramdır. Ve Felsefe Nedir kitabında "içkinlik düzlemi" kavramı en detaylı haliyle açıklanmıştır:

İçkinlik kendinden başkaca bir şeye içkin olmadığı zaman bir içkinlik düzleminden söz edilebilir. Böylesi bir düzlem belki de köktenci bir ampirizmdir: bir özneye içkin, ve bir ben'e ait olan şeyde bireyselleşecek bir yaşanmışın akımını göstermeyecektir. Gösterdiği sadece olaylardır, yani kavramlar olarak olabilir dünyalar ve, olabilir dünyaların ifadesi ya da kavramsal kişilikler olarak, başkaları. Olay yaşanmış aşkın bir özneye=Ben'e yüklemeyiz, ama tersine öznesiz bir alanın içkin yukardan-seyrine yükler; Başkası bir başka ben'e yeniden aşkınlık vermez, ama her türlü başka ben'i yukardan-seyredilen alanın içkinliğine iade eder. (Deleuze ve Guattari, 2001, s. 49)

İçkinlik düzlemi deneyimle ilişkilidir. Verili olanın evrenselliği ile değil virtüel olanın potansiyel alanı ile ilgilidir. Kişileri, kavramları sabitlemez, kodlamaz, her an dönüşüme, yeniliğe ve oluş'a açıktır. Ali Akay Diyaloglar'ın önsözünde şöyle ifade etmiştir:

Bu kavram Platoncu aşkınlığın ve Aristocu biçimin dışına çıkmayı önermektedir. Yersizyurdsuzlaşmış kesişen ilişkiler soyut bir hızda iner, belli bir gerçeği gösterirler. Tekil bir gerçeği belirler. Bunlar katmanları oluştururlar ve bozarlar. Soyut makinalar tek zamana, evrensel bir zamana bağlı kalmaz, ama yatay-zamanlı ve yatay-mekanlı bir dayanıklılık planına bağlanırlar. (Deleuze ve Parnet, 2016, s. 11)

⁴ Molar kitle derken; hakim normlara uygunluk gösteren, toplumsal hiyerarşinin avantajlı pozisyonlarında duran kitle kast edilmektedir. Moleküler kitle derken ise; hakim normların dışında edimlerle yaşam sürdüren ve toplumsal hiyerarşinin dezavantajlı pozisyonlarında duran kitle kast edilmektedir. Cinsel normlar bağlamında örneklendirmek gerekirse; heterolar molar kitleyi, LGBTİ+'lar ise moleküler kitleyi oluşturmaktadır.

Molar ve moleküler kutup daima birlikte işlemekte, her an biri diğerinin yerine geçme ihtimali taşımaktadır. Ve aynı zamanda moleküler kitleler de kendi içlerinde her an molar ve moleküler gruplara ayrılabilirler...

ve eylemlerimiz, algılama biçimimiz ve bunların hepsi bizi ilgilendirir. Sadece katı bir çizgide bulabileceğimiz tehlikelerin benzerlerinin esnek bir çizgide de mevcut oldukları doğrudur, ama buradakiler minyatürleşmişler, parçalanmışlar yahut molekülleşmişlerdir: Aile Oedipus'unun yerini küçük topluluk Oedipus'ları almıştır; hareketli güç ilişkileri iktidar aygıtlarının yerlerini almışlar, çatlaklar tüm olarak ayrılıp toparlanmaların yerine gelmişlerdir. (Deleuze ve Parnet, 2016, s. 162)

Kaçış çizgileri, önceden ne olduğu kestirilemeyen, bilinmeyen bir yöne doğru akan çizgilerdir. Kaçış çizgileri, ikili kategorileri, sabitlenmiş kimlikleri, geçmişten gelen ve geleceğe aktarılacak olan birikimi yok eder. Kaçış çizgisi o an'ın deneyimi ile ilgilidir ve hep oluş halindedir. İkili kategorilere sıkıştıran, bir kimliğe hapseden, kodlayan, sabitleyen devlet aygıtının tersine kaçış çizgisi kimliği parçalar; sabit değil bir oluş halindedir, tahmin edilebilir değil muğlaktır ve dolayısıyla algılanamazdır. “Kaçmak, eylemlerini terk etmek değildir, kaçmaktan daha eylem dolu bir şey olamaz. Hayal gücünün tam tersidir. Bu hem birbirlerini kaçırmak, hem de bir şeyi kaçırmaktır, bir haberin gebertilmesi gibi bir sistemi kaçırmaktır” (Deleuze ve Parnet, 2016, s. 53). Birey ya da grup kaçış çizgisinin nerede, ne zaman ve nereye çekileceğini iyi belirlemelidir.

Deleuze'ün ileri sürmüş olduğu bu çizgi türlerinin hepsi bireyin yaşamında her an beraber işlemektedir. Ve Deleuze bu çizgilerin bir eldeki çizgiler kadar birbirinin içine geçtiğini ifade eder (2016, s. 148). Her an bir çizgi diğerinin yerine geçebilir, her an bir çizgi diğer çizgiyi kesebilir, her an paralel hale gelebilir. Dolayısıyla çizgilerin biri diğerinden daha belirleyici ya da daha az belirleyici değildir. Aralarında hızlilik yavaşlık, katılık esneklik gibi biçimsel farklılıklar vardır. Ve yaşamın tamamı hem iktidar düzenlemeleri vesilesi ile büyük ve değişmez olduğu düşünülen kategoriler hem bireyin yaşam deneyimi içerisinde daha esnek olan olaylar hem de bireyin yaşamın içinde çizdiği kaçış çizgileri

çevresinde akmaktadır. Peki bütün bu çizgilerin ilişkileri, ayrılıkları, birliği beden üzerinde nasıl kendini göstermektedir?

Beden modern iktidarın üzerinde en çok söz ürettiği mekanlardan birisidir. Katı parçalar beden üzerinde ikili işleyişine birey henüz doğmadan başlamaktadır.

İkilikler birimler üzerine değil, ama ardı ardına sıralanan seçenekleri taşımaktadır: beyaz adam mı siyah adam mısın, erkek misin kadın mısın, zengin misin fakir misin vs..? Rollerin dağılımını yöneten, daima bir makine vardır. Soruların cevapları hakim gösterenlere göre olanaklı olduğu tahmin edildiğine ve önceden hazırlandığına göre, bütün cevaplar önceden kurulmuş sorulardan geçmektedir, Böylece öyle bir kafes kurulur ki parmaklıktan geçmeyen her şey maddesel olarak işitilemez. (Deleuze ve Parnet, 2016, s. 34)

Katı parçaların ikili işleyişi; beden üzerinde, kadın ya da erkek olmak biçiminde işlemektedir. İkili cinsiyet sistemi, bireyin bedenini iki büyük homojen kategoriye sıkıştırılmaktadır. Ve kadın ya da erkek olmayan bireyin ne olduğu/olacağı da tüm iktidar düzenlemeleri tarafından, bu ikili işleyişin devamında üretilen seçeneklere sıkıştırılmaktadır. Bireyin hangi cinsiyete ve hangi cinselliğe ait olduğu sorusuna yanıt vermek ve bireyin ikili işleyişe dahil olması iktidar aygıtlarınca oluşturulmuş düzenin devamı için ve cinsel hiyerarşinin kurulması için önemli bir husustur. Bireyin cinsiyet kimliği ve cinselliği tanımlandığı, sabitlendiği an da bireyin tüm yaşamı bu doğrultuda organize edilecektir. İktidar düzenlemeleri beden üzerinde işleyen bu ikili makinayı beden en doğal ve ideal hali olarak tanımlamaktadır. En basit haliyle; biyolojik olarak bir penise ve vajinaya sahip olmak üstünden kurulan ikili cinsiyet sistemi elbette bu biyolojik cinsiyetin üzerine kadınsı ve erkeksi rolleri de ekleyecektir. Toplumsal cinsiyet sistemi beden üst kodlama soyut makinasıdır. Hangi cinsiyetin nerede nasıl davranacağı, kimi seveceği, aşık olacağı, kiminle seks yapacağı yaşamın tamamında işleyen iktidar düzenlemelerince belirlenmektedir. Devlet aygıtı tarafında duran resmi hakların tamamı

da bireyin sabitlenmiş cinsiyet kimliğine ve cinselliğine göre belirlenmiş olacaktır. Birey bir kadınsa erkeği, bir erkekse kadını arzulayacak ve ideal yaşı geldiğinde resmi yollarla evlenecek ve cinselliğini üreme odaklı şekilde pratik edecektir. Hetero kültür ve ikili cinsiyet sistemi bir arada işleyerek bireyleri sabitleyecek, kodlayacak, bir kimliğe hapsedecek ve bu kimliklerin tamamının geleceğe aktarımını sağlayacaktır. Buradaki temel mesele; bireyin algılanabilir, tanımlanabilir, bilinebilir olması meselesidir. Birey her ne olursa olsun ikili makinaya dahil edilmeye çalışılarak toplumsal düzenin bir noktasına sabitlenmeye çalışılacaktır.

Peki bedenın esnek parçalı moleküler çizgileri nelerdir? Beden üzerinde bu esnek parçalar her an her durumda çizilebilir. Birey kadın ya da erkek olmayı reddedebilir, heteroseksüel değil gey/lezbiyen/biseksüel, aseksüel olabilir, sabitlenmiş cinsiyet kimliğini değiştirebilir, hetero olup tek eşli yaşamıyor olabilir, tek eşli yaşayıp resmi olarak evlenmeyi reddediyor olabilir, hetero-tek eşli- evli olup üremek için değil de haz almak için seks yapıyor olabilir, hakim hetero normların belirlediği cinsellik biçimlerini değil de deneyimlerince keşfettiği hazlar doğrultusunda cinsellik yaşıyor olabilir... Örnekler sonsuza dek çoğaltılabilir. Bedenin esnek parçalı moleküler çizgileri, bireyin deneyimleri doğrultusunda her an değişime, dönüşüme açık; o an gelişen duygu, arzular doğrultusunda ve en önemlisi bireyin kendi iradesi sonucunda ortaya çıkarak işlemektedirler. Büyük cinsel kategorileri karşılamıyor olsalar da kendi içlerinde bir sabit kimliğe dönüşme ve bu dönüşümün devamında çeşitli güç ilişkilerini deneyimleme riski taşıyan moleküler cinsiyet ve cinsellikler, iktidar düzenlemeleri tarafından tanımlanabilir olmaya çalışırlar. Kadın ya da erkek değilse birey transtır, hetero değilse lezbiyen mi gey mi biseksüel midir? Bireyin ne olduğu sorusu toplumun hiçbir makinasında durmayacak ve birey tanımlanarak cinsel hiyerarşiye dahil edilmeye çalışılacaktır.

Bireylerin tanımlanabilir olma meselesini Deleuze ve Guattari “beyaz duvar üstüne kara delik sistemi” diye anlatacaktır. Peki nedir “beyaz duvar üstüne kara delik sistemi”?

Herkesin bir duvara fişlenmesi, bir deliğe gömülmesi için ancak ikiye bölme yöntemi (dichotomies) kurulur. Yoldan çıkarmalar arasındaki fark bile ikili

seçenek derecesine göre hesaplanır: Ne beyaz ırktan ne de siyah ırkta'sın, öyleyse Arap mısın? Melez misin? Ne erkek ne de kadınsın, o halde travesti misin? İşte beyaz duvar kara delik sistemi budur. (Deleuze ve Parnet, 2016, s. 36)

Birey, ne/kim/nasıl olduğu konusunda daima konuşmaya zorlanır. Ne olduğu belirlenen birey, iktidar düzenlemelerince fişlenir ve sabitlenir. Birey homojen kategorilere dahil edilir ve bu kategorilerin bağlamında çeşitli rolleri edinir. Erkek ve kadın kategorisi bireyin yaşamındaki tekil deneyimleri yok sayan ve içerisinde bulunan tüm bireyleri aynı/bir kabul eden homojen kategorilerdir. Erkekler ve kadınlar diye iki tip insanın oluştuğu, kişiler arasındaki farkları yok eden ikili cinsiyet sistemi aynı zamanda bireyleri istatistik birer veri haline getirmektedir. Bireyler pratiklerinin tamamını kadınlık ve erkeklik kategorileri çerçevesinde yapmaya itilmektedir. Heteroseksüel cinsellik ise bireylerin şüphesiz en doğru/ideal/sağlıklı cinselliği olacaktır. Cinsiyet kimliği ve cinsel kimlik de mutlak, değişmez, sabit şekilde bireyin yaşamının en katı parçası olacaktır. Bireyin cinsellik pratiklerinin tanımlanabilir, bilinebilir olması cinsel hiyerarşinin kurulmasının ön koşuludur. Gayle S. Rubin şöyle ifade etmektedir:

Modern Batılı toplumlar cinsel edimleri hiyerarşik bir cinsel değer sistemine göre değerlendirirler. Evli ve üreme amacı olan heteroseksüeller erotik piramidin zirvesinde tek başlarına dururlar. Onların altında evli olmayan, çift olarak ilişki yaşayan tekeşli heteroseksüeller yarışır, bunları da diğer heteroseksüellerin çoğu izler. Kendi başına seks belirsiz bir yere sahiptir. On dokuzuncu yüzyılın mastürbasyona yapıştırdığı kuvvetli damga, mastürbasyonun eşli birlikteliklerin aşığı bir ikamesi olduğu yönündeki düşünce gibi farklılaştırılmış biçimlerde, daha az bir etki yaratma gücüyle salınıp durur. İstikrarlı, uzun süreli lezbiyen ve gey erkek çiftler de saygı görme eşliindedirler, ama erkeksi bar lezbiyenleri ve rastgele

cinsel ilişkide bulunan gey erkekler, piramidin en dibindeki grupların hemen üzerinde yer alırlar. Halihazırda en çok horlanan cinsel kastlar ise transeksüelleri, travestileri, fetişistleri, sadomazoşistleri, fahişeler ve porno modelleri gibi seks işçilerini ve hepsinden de aşağıda bulunan, erotizmleri kuşaksal sınırları ihlal eden kimseleri içerir. (Rubin, 2014, s. 30)

Cinsiyet kimliği ve cinsel kimlik hiyerarşisi, bireyi oluşturan diğer katı parçalarla (ırk, sınıf vb.) çeşitli biçimlerde etkileşerek, bireyin toplum içerisindeki tüm alanlarda, yaşamı boyunca avantaj ve dezavantajlarını, sınıfsal ve sosyal pozisyonlarını belirleyecektir. Hiyerarşi piramidine dahil olan tüm kimlikler diğer kimliklerin tamamıyla dışlayıcı ilişki içerisindeyler. Evli ve tek eşli heteroların diğerleri karşısındaki ayrıcalıkları, heteroların LGBTİ+'lar karşısındaki ayrıcalıkları, uzun süreli ilişki yaşayan gey ve lezbiyenlerin rastgele cinsel ilişkide bulunan gey ve lezbiyenlere göre ayrıcalıkları... Cinsel hiyerarşinin en tepesinde bulunan tek eşli ve üreme amacı taşıyan hetero cinsellikler, toplumun cinsellik ve cinsiyet bağlamında normu ve toplumsal düzenin sürmesinin, toplumun devamının garantisi niteliği taşımaktadır. "Hetero kültür kendisini insani birlikteliğin esas biçimi olarak, cinsiyetler arası ilişkilerin tam modeli olarak, tüm toplulukların bölünemez temeli olarak ve o olmaksızın toplumun var olamayacağı üreme yolu olarak düşünür" (Warner, 2013, s. 165). Dolayısıyla hetero cinsellik doğal ve sağlıklı ilan edilirken; bunun dışında kalan tüm cinsel deneyimler hastalıklı, doğal olmayan, tedavi edilmesi gereken, tuhaf, acayip ilan edilecektir. Toplumsal makinaların tamamı, bireyi her yerden norma uygun olmaya zorlayacaktır. Bireyleri norma uymaya zorlayan iktidar düzenlemeleri, bu zorlamayı çeşitli şekillerde yapmaktadır. Zorlamayı farklı biçimleriyle aktarmak, kavramak mümkün. Öncelikle; hakim normlara uygun cinsiyet kimliğini sürdüren, cinselliği yaşayan kişilerin yaşamlarındaki avantajlar, ayrıcalıklar, konfor ve LGBTİ+'ların mücadele etmek durumunda olduğu sosyal/ekonomik/ toplumsal koşulların tamamı, zorlayıcı ve esasen gelecek nesiller için caydırıcılık taşıyacağına inanılan hususlardır. Şöyle de ifade etmek mümkün: Tüm iktidar düzenlemeleri ve toplumsal

makinalar sürekli şunu tekrar etmekte; “normdan ne kadar uzaklaşırsanız yaşamınız o kadar zor ve sancılı olur.” Bir diğer taraftan da LGBTİ+’lar, hasta/sapkın/sorunlu kabul edildiği için tedavi edilmeye ve normalleşmeye, düzelmeye zorlanır. Ki bu da zorlamanın en temel hususlarından. Düzelmeye denilen ise hakim normlara uygun bir birey haline gelmektir. Zorlama; iktidar düzenlemelerini, ikili cinsiyet sistemini, hetero kültürü tehdit eden her bireyin yaşamının her anında vücut bulmaktadır. Bir diğer haliyle zorlama LGBTİ+’lardan kimliğini saklaması istenerek vücut bulur. Cinselliği evin içine kapatan modern iktidar aygıtları, LGBTİ+ cinselliği de eve, görünmeyen yerlere kapanmaya zorlamaktadır. İş yerinde, mahallede, sokakta... kısaca tüm sosyal alanlarda normu tehdit eden cinsiyet kimliği ve cinsellik biçimlerinin saklanması beklenir. Çünkü cinsel normlara uymayan heterolar ve LGBTİ+’lar varlığı ve bu varlığın görünür olması ile iktidar düzenlemeleri ve toplumun devamlılığı için tehdit oluşturmaktadır.

Lezbiyenlik, örneğin, kadın arzusunun (ve muhtemelen erkek arzusunda) en temelde yoğrulabilir olduğuna, hem cinsel nesnesinin değişmesi (erkekte kadına ve tam tersi) hem de hâlihazırdaki pratik ve haz biçimleri ve türleri açısından içsel bir açıklığı olduğuna delalet eder; bir diğer deyişle, oluşmanın neredeyse sonsuz sayıdaki olasılıklarının kanıtıdır. Batı’daki sabit erkek/kadın cinsiyet rollerindeki (sabit ilişkilerin çoğu kez zamanla alıştığı rollerdir bunlar) biçimin katılığına, korkunçluğuna, sıkıcılığına ve hatta sonu gelmek bilmez bir şekilde tekrar edişine, bu rollere içkin olan ve şayet bu roller sürdürülmek isteniyorsa görmezlikten gelinmesi ya da ortadan kaldırılması lazım gelen değişim olasılıklarına işaret eder. Eşcinselliğin heteroseksüelliğe yönelttiği tehdit kendi olumsuzluğundan, ucunun açık olmasından, tüm insan cinselliğini şekillendiren çeşitli cinsel itki ve olasılıklar üzerindeki narin hâkimiyetinden, doğal olmayışından, tavizinden ve reaktif statüsünden kaynaklanır. Queer hazlar tahmin edilebilir olanı, genel geçer olanı,

muteber olanı kabul etmek zorunda olunmadığını, hatta bunların da kimi bedelleri olduğunu ortaya koyar. (Grosz, 2011, s. 35)

Başka bir cinsiyetin ve cinselliğin mümkün olduğunu, beden farklı deneyimlere açık olduğunu gösteren her birey, her beden, varlığı ve yaşam pratikleri ile iktidar aygıtlarının sabitlediği, istatistik hale getirdiği kimlikleri, beyaz duvara işlenmiş kara delikleri, kuşaktan kuşağa aktarılacak rolleri, tanımlanabiliyor oluşu ve daha pek çok unsuru yerinden eder, oyunun dengelerini bozar.

Nihayetinde “beden, cinsiyet ve cinsellik” çerçevesinde sorun/sorunlar şöyle ifade edilebilir; öncelikli sorun, bedenin ikili bir işleyişe dahil edilerek, cinsiyet seçeneklerinin kadın erkek biçiminde ikiye sınırlandırılması ve bireyin cinselliğinin sadece kadın ve erkeğin üreme odaklı yaşadığı cinselliğe sıkıştırılması, bu kategoriler içerisinde bedenin deneyim alanlarının ve arzularının yok sayılarak bedenin sabit kimliklere kodlanmasıdır. Bu büyük kategorilerden kendi tercihleri, arzuları, deneyimleri doğrultusunda çıkan, moleküler bir çizgiye geçen LGBTİ+’ların iktidar düzenlemeleri tarafından ikili işleyişe tekrar dahil edilmesi ve seçtiği cinselliğin ya da cinsiyetin ikili makinaya iki seçeneğin ilişkisinden oluşan üçüncü, dördüncü... seçenekler olarak eklenmesi ve yine sabitlenmesi sorunun diğer kısmını oluşturmaktadır. Ve bireyin bedeni molar ya da moleküler bir çizgide yaşıyor da olsa iktidar düzenlemelerinin kişinin ne olduğu sorusuna yanıt verdiği an bir cinsel hiyerarşi oluşturması, bireyi hiyerarşiye dahil etmesi ve bu hiyerarşi doğrultusunda kişilerin eşit yaşam şartlarına sahip olmaması da sorunun üçüncü ve son tarafıdır.

“Amaç sorulara yanıt vermek değil, onlardan çıkmaktır, kurtulmaktır” (Deleuze ve Parnet, 2016, s. 15). Bedenin ikili işleyişten, ikiye sınırlandırılmış kategorilerden çıkması, “cinsiyet kimliğinin ve cinselliğinin nedir” sorusundan ayrılması, kodlarından ayrılması, kimliksizleşmesi ve dolayısıyla tanımlanamaz, algılanamaz, bilinemez, sabitlenemez oluşu iktidar aygıtlarının oyununu bozan şey değil midir? Bireyleri tanıyamayan ve

tanımlayamayan iktidar düzenlemeleri sabit homojen kategoriler kuramayacak ve cinsel edimlerle bir hiyerarşi oluşturamayacaktır.

2.2. Queer Kuram Perspektifinde Beden⁵

Queer çokluk ne “üçüncü cinsi” önemser, ne de “cinsiyetler ötesi bir dünyayı”. Kendini, cinsiyete yönelik bilgi/iktidar disiplinlerini yeniden-kendine-mal-etmekte, “normal” ve “sapkın” bedenler üreten seksopolitikanın belirgin teknolojilerini saptırmakta ve onlara yeniden ifade kazandırmakta kurar. “feminist” ya da “homoseksüel” politikaların aksine, queer çokluğun politikası ne doğal kimliklere (erkek/kadın) dayanır, ne pratiklerin bir tanımına (heteroseksüel/homoseksüel); fakat onları “normal” ve “anormal” olarak inşa eden rejimlere karşı çıkan bir bedenler çokluğuna yaslanır: drag kingler, dönme dykelar, sakallı kadınlar, çüksüz trans ibneler, sakat cyborglar... Buradaki mesele, seksopolitikanın öznelleştirme biçimlerine nasıl direnileceği ya da bunların nasıl saptırılacağıdır. (Preciado, 2013, s. 330)

Queer kuram ya da queer’i bir yaşam biçimi olarak benimsemiş kişi, ne olduğu sorusuna değil, ne olmadığı, neye karşı olduğu, ne ile mücadele ettiği sorularına cevap verir ve varlığını, cinsel normlara karşı duran, bu normları yerinden oynatan, bedeni cinsel düzenlemeler yolu ile kurulmuş kodlarından, sabitlenmiş edimlerinden özgürleştiren, akışkanlığına, bilinemezliğine, sınırsız deneyim alanına iade eden tavrı ile ortaya koyar. Queer, beden çevresinde kurulmuş tüm cinsel normlara, cinselliğin/cinsiyetin normatif düzenine, cinsel edimler hiyerarşisine karşı çıkar. Norm, normal, normatif kavramları ve bu kavramlar vesilesiyle kurulmuş, deneyimler arasındaki farkları yok sayan, herkesi

---

⁵ “Queer kuram” derken kast edilenin kapsamı; kimliksizleşmeyi hedef alan ve Deleuze’ün felsefesiyle “beden, cinsiyet, cinsellik” bağlamında söz üreten queer çalışmalardır. Dolayısıyla, bölümün akışını oluşturan ve alıntılar yapılmış olduğu çalışmaların tamamı Deleuze felsefesiyle etkileşim halindedir.

aynıymışçasına kavrayan homojen kategorilerle mücadele eder. Queer, cinsel edim hiyerarşisinde merkezden çepere doğru bütün “merkezleri” yok etmek, saptırmak ve bedenlerin farklı deneyimlerini hiyerarşisiz yatay bir çokluğa dönüştürmek için savaşı. Hiçbir merkez kalmayana dek queer’in işi bitmeyecektir.

Beden, modern tıp, biyoloji gibi nesnel ve kesinliği sorgulanamaz bilgiler üreten iktidar mekanizmaları tarafından sınırları belirlenmiş bir mekandır.

Straight beden her organın fonksiyonlarıyla tanımlandığı bedensel bir iş bölümünün ürünüdür. Herhangi bir cinsellik her zaman ağzın, vajinanın, anüsün yerli yurtlulaştırılmasını içerir. Bu şekilde straight düşünce, cinsiyet kimliklerinin üretimi ve kimi organların cinsel ve üremeye yönelik organlar olarak kodlanması arasındaki yapısal bağı sağlamlaştırır. (Preciado, 2013, s. 324-325)

Bedenin tüm organları, bir organizma sistemine oturtulmuş ve bu sistem içerisinde organlarının hepsinin yeri, işlevi, yapabilecekleri, yapamayacakları, zarar görebileceği, zarar verebileceği durumlar belirlenmiştir. Organların tamamı, doğruluğu sorgulanamaz bir işleyiş sistemince düzenlenmiştir. Organizma, o olmadan bedenin var olmadığı bedenin ilksel hakikati olarak kabul edilmektedir. Organizma sistemince, cinselliği yaşamak için kullanılması uygun görülen (cinsel organlar) organlar penis ve vajinadır. Ve bu cinsel organlar bireyin “biyolojik cinsiyetini” belirlemektedir. Biyolojik cinsiyet bireyin doğal, değiştirilemez, sorgulanamaz, en başından beri var olan, ilksel hakikati olarak kabul edilir. Yani bireyin cinsel organı ile cinsiyeti arasında bir belirlenim ilişkisi kurulmaktadır. Aynı belirlenim ilişkisi biyolojik cinsiyet ve cinsel edimler arasında da kurulmaya devam etmekte ve biyolojik cinsiyeti kadın olan bireyin bir erkeği, biyolojik cinsiyeti erkek olan bireyin bir kadını arzulayacağı bir hakikat olarak kabul edilmekte, kodlanmaktadır. O halde; bedenin organlarının işlevini belirleyen organizma cinsel organları belirler, bireyin cinsel organları dolayısıyla biyolojik cinsiyeti ve biyolojik cinsiyeti dolayısıyla da doğal/biyolojik cinselliği belirlenir. Böylece bireyin doğal/sağlıklı

kabul edilen cinsiyet kimliği ve cinselliği bedeninin bir hakikati olarak, yani cinsel normlar olarak işlemeye başlar. Normal bedeni kuran heteronormatif sistem, kendi tanımları dışında kalan tüm bedensel deneyimleri anormal beden olarak kurmaktadır. Anormal bedeninin, cinsiyet ve cinselliklerin hemen hemen bir sınırı yoktur. Belirlenmiş cinsel organlar ve üreme odaklı cinsellik dışında cinsel deneyimler yaşayan heterolar; karşı cins olarak belirlenmiş cinsel arzu nesnelereni değiştiren geyleler, lezbiyenler, biseksüeller; cinsiyeti belirlenmiş bedeninin cinsiyetini değiştiren trans kadınlar, trans erkekler; bedenlerine, atanmış cinsiyetlerine uygun bulunan kıyafetleri giymeyen draglar, travestiler... Cinsel normların belirlediği anormal bedenlerin ne derecede anormal oldukları, cinsel edimler hiyerarşisinin neresinde duracakları, yaşayış biçimlerine ve cinsel pratiklerinin radikalliğine (bu radikalliğin de derecesini belirleyen cinsel düzenlemelerdir) göre belirlenmektedir. Dolayısıyla da cinsel edimler ve bireyler hiyerarşik bir toplumsal düzen içine dahil edilmektedir.

Heteronormatif sistem kendisini, birey henüz doğmamışken, bedeni ultrasonda gözlemlenebilir olduğu an, devreye sokar. Bireyin, birey olabilmesi ve toplumsal özne konumunun tanımlanıp, sabitlenebilmesi için bedeninin en katı parçalarından olan cinsel edimlerin sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir. Toplumsal olarak özne pozisyonunu alan bireylerin tamamı, çeşitli kategoriler içinde yer alarak, kimlikleri belirlenerek, sabitlenerek nihayetinde denetlenebilir/kontrol edilebilir olmaktadır.

Her türlü deneyim, her türlü organ, her türlü arzu kategorileştirilebilir ve örgütlenebilir; ama bedeninin diğer kısmıyla olan sürekliliğini kaybetme pahasına ve kişinin kendini bu sürekliliğin karmaşıklığı ve yoğunluğuna kaptırmaktan mahrum bırakması pahasına. İnsanın kendi hazlarını ve arzularını sayılmaya ve kesin bir eklemlemeye teslim etmesi, süreçleri ve oluşumları kendiliklere, konumlara ve sınırlara teslim etmesi; hedefi yalnızca haz ve genişleme değil, aynı zamanda denetim, yeni olanın zaten biliniyor olanın modellerine bağlanması,

sonsuz tekrar üretimi, aynının bitimsizce çeşitlendirilmesi olan örgütleyici bir fantezi ve arzu çekirdeğine leğimlenmesi demektir. (Grosz, 2011, s. 31)

İktidar düzenlemeleri cinsel edimleri oluştururken, bireyin bedenini belirlenmiş kategorilere hapsedmekte ve arzunun sabit bir tanımını yaparak, bireyin kendi arzu dünyasına dair tüm ihtimallerin yolunu kapatmaktadır. Bireyleri iki homojen kategoriye sokan ve bedenini, cinsiyetini, cinselliğinin farklılığını yok sayan iktidar mekanizmaları, arzunun her tekil durum için (kişiden kişiye, zamandan zamana, mekandan mekana) değişebilir olma halini de yok saymakta ve tüm bedenleri iki cinsiyet ve tek cinsellik ihtimaline sıkıştırırken arzuyu da bu bağlamda sabit duruma hapsedmektedir. Kendi arzularından uzaklaştırılan birey için, arzunun cinsel düzenlemelerle ve cinsel normlarla belirlenmiş kategorik, kimliksel hakikatleri ve sınırları oluşturulur. Böylece tüm arzular, tüm cinsiyetler ve cinsellikler... kısaca tüm bedensel deneyimler, farkları yok edilerek aynılaştırılır ve bedenler arası, kişiler arası, cinsiyetler arası, cinsellikler arası farklar, arzunun akışkanlığı yok sayılır. Başka bir ifadeyle; cinsel düzenlemeler, cinsel normlar, bedenini, cinsiyetini, cinselliğinin ve arzunun kodlanmasını, sabitletmesini, bir kimliğe hapsedilmesini içermekte ve kişilerin, bedenlerin tüm farklarını yok etmektedirler. Kendi farklarını yaşayan/ yaşatan ve bedenini bu normlardan özgürleştiren bireyler de bu kategorilere dahil edilmeye çalışılmaktadır. Örneklendirmek gerekirse; lezbiyen ya da gey cinselliği deneyimleyen/ seçen bireyler “aktif/pasif” ayrımına sürekli olarak sokulmaya çalışılarak iki erkeğin ve iki kadının yaşadığı cinsel deneyim de sadece hetero bir cinselliğinin benzeri/devamı niteliğinde okunmaya çalışılmaktadır. Aktif/pasif ayrımı sürdürülerek, cinselliği belirlenmiş iki cinsel organ (penis ve vajina) ile penetrasyon edimine indirgeyen, sabitleyen cinsel normlar kendini dil yoluyla yeniden üretmekte ve bedeni hapsedildiği sınırlardan, aktif/pasif ayrımından kurtararak sınırsız potansiyellerine doğru açan, özgürleştiren farklı cinsellikler yok sayılmaktadır. Farka sahip olan bireyler, çok çeşitli mekan ve zamanda, neredeyse toplumun, sosyalliğinin, kurumların tamamında homofobik baskı biçimlerine maruz kalmaktadırlar. Cinsel normların ve homofobik baskı

biçimlerinin tamamı toplumun her kurumunda, tüm sosyal alanlarda, sosyal ilişkilerde çeşitli yollarla sürekli olarak kendini tekrar etmektedir.

Cinsel düzenin mantığı, tarif edilemeyecek kadar geniş bir toplumsal kurumlar çeşitliliği içine ve dünyaya dair en standart anlatılar içine şimdiye dek öylesine gömülmüştür ki queer mücadeleler sırf hoşgörü veya eşit statüyü amaçlamakla kalmaz, bu kurumlara ve anlatılara karşı koymayı da amaçlar. (Warner, 2013, s. 156)

Queer kuram, bedenin organize olmasına ve bu organizasyon sonucunda cinselliğin iki organa sıkıştırılmasına karşı çıkmakta ve bedenin ilksel hakikati, cinsel organı, biyolojik cinsiyet kimliği ve dolayısıyla doğal cinselliği olduğunu reddetmektedir. Queer, bedeni olası tüm potansiyellerinden koparan ve bir iki sınırlı ihtimale hapseden homofobik tüm baskı biçimlerinin ve beden üzerine inşa edilmiş tüm cinsel normların karşısında durmaktadır. Normal, normatif olanı, merkezde duranı her zaman varlığı ile tehdit eder ve normun oyununu bozmak için savaşıır. Queer kuram'a göre beden; cinsiyetinden önce, bireyleşmemiş olarak vardır ve sınırsız bir deneyim alanına sahiptir. Bu deneyimler önceden kestirilemez, anlıklardır. Bedenlerin birbiri ile ilişki içerisine girdiği her an rastlantısaldır ve ancak o an'da yaşanarak bilinebilir. Yani beden, cinsellik, arzu alanında sahip olunabilecek bilgiler o an'a dek deneyimlenmiş olanlarla sınırlıdır ve o an'dan sonrası için de henüz deneyimlemediğimiz, bilmediğimiz sınırsız potansiyel, ihtimal vardır. Bedenin organizasyonunu ve cinselliğin iki organa indirgenmesini reddeden queer kuram, ikili cinsiyet sistemine de tek bir cinsellik modeline de karşı çıkar. Beden için ne uygun iki cinsiyet ne uygun tek cinsellik vardır. Bedeni, bireyleşmeden, cinsel bir özne olmadan önce sahip olduğu potansiyellerden uzaklaştırıp, kişilerin farklarını yok eden heteronormatif sisteme karşılık queer, bedenlerin, cinsiyetlerin, cinselliklerin farklarına vurgu yapmaktadır.

Bedenin sınırsız potansiyel alanını yok sayan hetero normların karşısında, kendi arzularını yaşama geçiren ve bedenlerini farklı potansiyellere açan LGBTİ+’lar başka bir hakikatin var olduğunu göstermektedirler. LGBTİ+’lar iki cinsiyete, iki organa, bir cinselliğe, bir arzu çeşidine hapsedilmiş bedeni, kendi arzularına, değişebilirliğine, kendi oluşuna bırakmaktadır. Arzularıyla, bedenleriyle, yaşam biçimleriyle, hetero normların hakikatinden başka hakikatler, başka cinsiyetler ve cinsellikler olduğunu, arzunun tek bir tanımı olmadığını, organizma tarafından işlevleri belirlenmiş, kodlanmış organların yer değiştirebileceğini gösterirler. Dolayısıyla, bireyleri, bedeni cinsel düzene oturtmuş iktidar mekanizmaları karşısında, cinsel normlar ve hiyerarşiler karşısında büyük tehdit oluştururlar. Bu tehdit oluşturulurken dikkat edilmesi gereken bazı hususlar da vardır; LGBTİ+ cinsellikler ve cinsiyetler sabit birer kimlik, norm haline gelerek kendilerinden farklı cinsellikler, cinsiyetler ile dışlayıcı bir ilişki içine girmemeli ve cinsel edimler hiyerarşisinin sürmesine eşlik etmemelidir. Bu hiyerarşi sisteminin devam etmesi, bazı cinselliklerin her zaman başka cinselliklere göre daha merkezi, avantajlı, ayrıcalıklı konumda olacağı ve bazı cinselliklerin de her zaman çeşitli dışlama, baskı biçimlerine maruz kalacağı anlamı taşımaktadır. Oysa queer kuram, tüm sabit kimlikleri ve cinsel edimlerin hiyerarşisini reddeder. Queer’in hedefi kenardaki cinsellikleri merkeze taşımak değil, merkezleri daimi olarak yıkmak, norm haline gelen tüm kimlikleri yerinden etmek, homojen kategorileri paramparça etmek ve hiyerarşiyi ortadan kaldırmaktır. Queer’in hedefi LGBTİ+ cinsellikleri normal ilan etmek değil, “normal”i yok etmek ve LGBTİ+ cinselliklerin normatif düzen içerisinde yer almasını sağlamak değil normatif düzenin normlarının saptırılmasını sağlamaktır. Nihayetinde normun, normalin, anormalin olmadığı bir dünyada beden, organlar, cinsiyetler ve cinsellikler tüm farklılıkları ile hiyerarşisiz yatay çokluklar oluşturacaklardır.

Queer olmak elbette sadece LGBTİ+ olmak ile sınırlı değildir. Bir kadın ve erkeğin cinselliği de cinsel normları yerinden edebilir. Elizabeth Grosz şöyle ifade etmiştir:

Bana kalırsa, heteroseksüel bir kişi bir yandan heteroseksüelliğini sürdürebilir, diğer yandan da çiftleşme, penetrasyon ve aktif/pasif ayrımına dayanan genel

geçer normun dışında yıkıcı ya da mevcut sınırları ihlal eden cinsel ilişkilere girebilir (fakat bunları nadiren yapar) ve elbette lezbiyenler ile geyler de en heteroseksüel ve en varoş heteroseksüellerin yapılarını, alışkanlıklarını ve davranış kalıplarını olabildiğince yeniden üreten cinsel ilişkilere girebilir (tabii bunu nadiren başarırlar). Demek ki sırf heteroseksüel olmak ya da queer olmak kendi başına kişinin cinsel açıdan radikal olduğunu garanti altına almaz: Cinsel açıdan radikal olmak, kişinin kendi queerliğini ya da kendi heteroseksüelliğini, queer olarak heteroseksüelliğini nasıl yaşadığına dayanır. (Grosz, 2011, s. 23-24)

O halde queer olmak temelde, bireyin cinsel edimlerini nasıl yaşadığı ile ilgilidir. Queer olmak bireyin bedenini, cinsel algılarını, ilişkilerini normlardan ne kadar koparabildiği, özgürleştirebildiği ve normları yerinden ne kadar edebildiği ile ilgilidir. Queer bir cinsel kimlik ya da bir cinsiyet kimliği değildir. Queer bir yaşam biçimidir. Ve bu yaşam biçiminin temelinde her zaman cinsel normların sınırlarını yıkmaya fikri, pratiği ve bedeni sınırsız potansiyel alanına açma arzusu vardır.

Bu sayede queer politika ne benliğin tanınmasını içerir ne de normatifliği reddini; queer politika birey-öncesinin olumlanışını içerir. Politik sorunları anlamlarına ve uzlaşma (ya da belirli duygulanımları ve arzuları örgütleyen ilişkilere) göre belirlemekten çok, asıl ihtiyacımız olan arzuları sanal dizilere, gücül ya da henüz edimselleşmemiş karşılaşmalara göre düşünmektir. (Colebrook, 2011, s. 225)

O halde queer; iktidar düzenlemeleri ve üst kodlama soyut makinası vesilesiyle cinsel organizasyona tabi tutulan bedeni, özgürleştirerek ve bu organizasyonun tamamından arındırarak, toplumsal/cinsel bir özne olmadan önceki haline, sadece bir beden olduğu haline getirmek, sınırsız potansiyel alanına bırakmak ister. Ve queer'in bunun için önerileri şöyle sıralanabilir; bedenin görevlerle kodlanmış, sabitlenmiş organlarını

yerinden etmek, homojen kategorilerin tamamından ayrılmak, cinsel edimleri sabitlememek ve her zaman değişime dönüşüme açık, oluş halinde düşünmek, beden, cinsiyet ve cinsellik çerçevesinde belirlenim ilişkileri kurmamak, bedenler ve cinsel deneyimlerin sınırsız, farklı potansiyele sahip olduğunu kavramak , cinsel edimler hiyerarşisinin oyununu bozmak ve farka dayalı hiyerarşisiz çokluklar oluşturmak... Son olarak, tüm önerileri kapsayan, kavrayan ve queer'in en temel yaşam prensibi olan; kimliksizleşme...

3. DELEUZE FELSEFESİYLE DENEYİME AÇILMAK

3.1. Eksiklik Olan Arzudan Süreç Olan Arzuya

Bedeni, cinsiyet ve cinsellik bağlamında düzenleyen tüm makineler (tıbbi, hukuki, siyasi, sosyal vb.)⁶ birlikte işleyerek bedenin ve kişilerin arzuları, organların organizasyonu hakkında söz söylemekte, bedeni belirli olanaklar, mekanlar ve işlevlerde sabitlemektedir.⁷ Beden bağlamındaki düzenlemelerin işlediği temel iki husus; cinsel organlar ve cinsel arzudur. Hem cinsel organ hem cinsel arzu bireyin özünde olan, değişmez ve değiştirilemez, doğal, ilksel hakikati olarak kabul edilmektedir. Cinselliğin

---

⁶ Makine Deleuze ve Guattari tarafından geniş kapsamlı olarak ele alınmaktadır. Ve Deleuze şöyle ifade etmektedir:

Evet; makineyi geniş kapsamlı ele alıyoruz: akışlarla bağlantılı olarak. Makineyi akış kesintileri sistemi olarak tanımlıyoruz. Böylece, bazen sözcüğün bilindik anlamıyla teknik makinelerden söz ediyoruz, bazen toplumsal makineden, bazen arzulayan makineden. Çünkü bizim için makine, kesinlikle insanla ya da doğayla karşıtlık içinde değil (bize üretim biçimleri ve ilişkilerinin makine olmadığı yönünde itiraz etmek için gerçekten çaba sarf etmek gerekiyor). (Deleuze, 2017b, s. 342)

Metin boyunca makine kelimesi Deleuze ve Guattari'nin kullanımına uygun biçimde kullanılacaktır.

⁷ Cinsiyet düzenlemeleri çerçevesinde oluşturulan normlar pratik olarak çocukluktan itibaren devreye girmektedir. Örneklendirmek gerekirse; erkek çocuklara erkeklerle birlikte araba yarışı oynaması, kız çocuklara kızlarla birlikte evcilik oynaması öğretilmektedir. Ve kızlarla evcilik oynamaktan keyif alan erkek çocuklar, erkeklerle araba yarışı oynamayı seven kız çocuklar ebeveynlerinde ve eğitim aldıkları kurumlarda tedirginlik yaratmaktadır. Bu "anormal" durum, sebeplerinin üzerine konuşulması, araştırılma yapılması ve çocukların terapiye götürülmesine varan süreçleri başlatmaktadır.

yaşanacağı biçim ve cinselliğin yaşanacağı organlar kati biçimde cinsel normları oluşturmakta ve bedeni farklı deneyimlerin tamamına kapatmaktadır.

Bedenin organları bir organizasyona tabi tutulmakta ve bu organizasyon çerçevesinde tüm organların işlevleri, kullanım alanları ve koşulları (yemek yerken eller ve ağız, yürürken bacak ve ayaklar, düşünürken beyin, nefes alırken akciğerin vb. kullanılması) sabitlenmektedir. Ve bu organizasyon sonucunda cinsellik yaşanırken kullanılacak organlar penis ve vajina olarak belirlenmekte ve bu organlar aynı zamanda üreme organları olarak da anılmaktadır. Cinsel arzu da bedenin biyolojik makine tarafından belirlenmiş cinsel organı doğrultusunda belirlenmektedir. Bedenin penisi varsa cinsel arzusu bir vajinaya, vajinası varsa cinsel arzusu penise yönelecek ve cinselliğin tek olanağı böylece kurulmuş olacaktır. Cinsel organ ve cinsel arzu arasındaki bu belirlenim ilişkisi, bedeni tek cinsiyet ve tek cinsellik alanına indirgemekte ve toplumun her makinesinde işleyecek olan cinsel normları ve cinsel normlar hiyerarşisini kurmaktadır. Ve cinsel edim haz alma amacı değil de, üreme amacı taşıyan bir alana indirgenmektedir. Bir penisle vajina birleşerek döllenme işlemini gerçekleştirecek (başka bir ifadeyle, sperm yumurtayı dölleyecek) ve baba-anne-çocuktan oluşan “normal” aile kurulacaktır. Cinsel edimin amacı üreme olduğunda, cinsel arzunun da işlevi bu amaç doğrultusunda eksikliğini bulmak ve ona yönelmek olacaktır. Ve penis ile vajinanın birleşmesinden oluşan cinsellik bir tamamlanma ilişkisi olacaktır.

Kişi henüz doğmadan, cinsiyeti belirlenebilir olduğu andan itibaren, biyolojik makine, sosyal makine, cinsiyet ve cinsellik makinesi tarafından işlemeye başlayan cinsel normlar kişiye bedeni hakkında olanaklı imkanların verili, sabit ve değiştirilemez olduğu bir dünya hazırlamaktadır. Bu kati hakikatlerin içine doğan kişiden, yaşamı boyunca bedenine verili olan hakikatler ve olanaklı imkanlar çevresinde yaşaması beklenir. Deleuze ve Guattari dil hakkında şöyle yazmışlardır:

Kendilerinin olmayan bir dilde yaşayan ne kadar insan vardır günümüzde? Kendi dillerini bile bilmeyen ya da henüz bilmeyen ve kullanmaya zorlandıkları majör

dili de iyi bilmeyen ne kadar insan vardır? Göçmenlerin ve özellikle de çocuklarının sorunu. Minör bir edebiyatın sorunu, ama aynı zamanda hepimizin de sorunu: Dili eşeleyebilecek ve bunu yalın bir devrimci çizgi boyunca geliştirebilecek minör bir edebiyat, öz dilden nasıl çekip çıkartılır? İnsan nasıl kendi öz dilinin göçebesi, göçmeni ve çingenesi olur? Kafka, çocuğu beşikten çalmak, gergin ipte dans etmek, diyor. (Deleuze ve Guattari, 2000, s. 29)

Bu ifade beden üzerinden yorumlandığında şöyle söylenebilir: Cinsiyet düzenlemeleri bedeni belirli edimlere hapseder ve sabitler. Bireylere “benim arzum ne, bedenimle ne yapmak istiyorum, kimin bedenini istiyorum, cinselliği nasıl yaşadığımda haz alıyorum...” sorularının sorulamayacağı, sorulduğunda ise bireyin sorunlu, hasta, anormal kabul edileceği katı bir cinsel normlar çerçevesi ve hiyerarşisi çizer. Nihayetinde ya kendi istek ve duygularına ait olmayan beden, bedensel edim, cinsel arzu ve ilişkilerle yaşamını sürdüren bireyler ya da kendi arzularını keşfeden, istedikleri biçimde dönüşen, bedenlerini deneyimin alanına açan ve tüm bu sebeplerle toplumun dezavantajlı pozisyonlarına itilen, yaşamsal olarak pek çok zorlukla karşılaşan kişiler oluşur. Deleuze ve Guattari'nin ifadesinden yola çıkarak şu sorulabilir; cinsel normlar, bedenlerin sabit kimlikleri nasıl eşelenebilir? Normlardan nasıl sapılabilir?

Birey, bedenine cinsellik ve cinsiyet konusunda çizilmiş sınırların dışına çıktığı an normlardan sapmış olur. Ve normlardan sapmaya başladığı an yaşamın tüm zaman ve mekanlarında çeşitli baskı mekanizmalarıyla ve hem ekonomik hem sosyal zorluklarla karşılaşmaya başlar. LGBTİ+'lar varlıklarıyla ve heterolar edimleriyle cinsiyet ve cinsellik bağlamında hüküm süren cinsel normlara tehdit oluştururlar. Çeşitli örneklerle açmak gerekirse; kadınlara ilgi duyan kadınlar (lezbiyenler) ya da erkeklere ilgi duyan erkekler (geyler), hem erkeklere hem kadınlara ilgi duyan biseksüeller, biyolojik makine tarafından belirlenmiş cinsel organ ve dolayısıyla sabitlenmiş cinsiyetlerini değiştiren translar, arzunun verili, bireyin içinde oluşan ve bir eksiklikten doğduğu varsayılan

algısını ve cinselliğin yaşanacağı iki organı belirleyen organizasyonu, tek bir cinsiyete ve sadece karşı cinse yöneleceği varsayılan normu, cinsiyet kimliği ve sabitlenmiş cinsel organ kodlarını yerinden ederler. Ve üremek için değil haz almak için sevişen, penis ve vajina dışında başka organları ve çeşitli fantezileri de sekse dahil eden heterolar cinsellik normlarını yerinden ederler. Ve çok eşli, açık ilişkiler... yaşayan tüm bireyler cinsiyet ve cinsellik düzenlemelerinin tek eşli ilişki normlarını yerinden ederler. Bu yerinden etmeler sonsuza dek çoğaltılabilir.

Yerinden eden, saptıran “anormal” edimlerle “normal” kabul edilen edimler arasındaki temel karşıtlık şudur: “normal” kabul edilen edimlerde arzu, bireyin özü olarak verili olan, içeriden dışarıya doğru akan, sabitlenmiş, tamamlanmak amacı taşıyan bir eksiklik, bir ihtiyaçken; “anormal” edimlerin tamamında arzu, bireyin yaşamı süresince çeşitli rastlantı, deneyimler yoluyla dışarıda oluşan, değişime ve dönüşüme açık, bir eksiği tamamlamak üzere harekete geçen değil, basitçe, sadece istemekten oluşandır. O halde arzuya olan algıyı değiştirmek tüm cinsiyet düzenlemelerini, cinsel norm ve hiyerarşileri yerinden oynatacaktır. Peki bu algı nasıl değiştirilebilir?

Deleuze hem kendi çalışmaları, hem de Guattari ile beraber yapmış olduğu çalışmalarda arzunun kavranışına radikal bir yenilik getirmiştir. Deleuze ve Guattari'nin özellikle Kapitalizm ve Şizofreni çalışmalarının birinci cildi olan Anti-Ödipus⁸, hem felsefe hem sosyal bilimler dünyasında ve özellikle psikanaliz çerçevesinde bir eksiklik olarak kavranan arzu anlayışını tamamen değiştirmiştir. Ve arzunun algılanışında olan bu radikal dönüşüm, psikanaliz, psikanalizin merkezine aldığı bilinçdışı modeli ve oedipusla⁹ hesaplaşma içinde yapılmıştır. Deleuze şöyle ifade etmiştir ki:

Anti-Oidipus, iki temadan yola çıkarak tek başına gerçekleşen bir kopuştur:

Bilinçdışı, bir tiyatro değil, bir fabrika, bir üretim makinesidir; bilinçdışı anne baba

---

⁸ Bazı çevirilerde “ödipus”, bazılarında “oedipus”, bazılarında ise oedipus olarak görmek mümkün. Alıntılar yapılırken ve kitap isimleri yazılırken, çevirmenin çevirdiği haliyle kullanılacaktır. Fakat bu durumlar dışında, metin boyunca kullanılması tercih edilen: “Oedipus” olacaktır.

⁹ Metin boyunca, psikanaliz, oedipus ve bilinçdışı modeli hakkında aktarılan veriler, Deleuze ve Guattari'nin çalışmalarından edinilen bilgilerle sınırlı tutulmaktadır.

hakkında değil, ırklar, kabileler, kıtalar, tarih ve coğrafya, her zaman toplumsal bir alan hakkında sabuklar. Bilinçdışı sentezlerine ilişkin içkin bir görüş, içkin bir kullanım, bilinçdışına ilişkin bir produktivizm ya da konstrüktivizm peşindeydik. O zaman, psikanalizin, belirtisiz tanımlığın (bir çocuk), bir oluşun (hayvan-oluşlar, hayvanla ilişkiler), bir arzunun, bir sözcenin ne anlama geldiğini hiçbir zaman anlamadığını fark etmeye başladık. (Deleuze, 2006, s. 163)

Deleuze ve Guattari'ye göre bilinçdışını üreten ve daima bilinçdışından bahseden psikanaliz, onu temsiller dünyasına indirgemekte ve üretkenliğini yok etmektedir.¹⁰ Psikanalitik bilinçdışı fantasmalarla ve bastırılmış duygu, arzularla dolu bir yerdir. Bilinçdışı bireyin toplumsal normlara uygun olan bilincinin ötesindedir ve “utanılacak” arzuların saklandığı yerdir. Ve psikanaliz bireyin bilinçdışını daima yorumlamaktadır. Bu yorumlamayı yaparken ise her zaman oedipus’a referans vermekte ve bireyin anlattığı her şeyi çocukluk yıllarına/anlarına indirgemektedir.¹¹ Arzuyu bir özne- nesne ikiliği olarak ele alan psikanaliz için arzu bir eksiklikten doğmaktadır. Arzu bir özne-nesne ikiliği çerçevesinde yorumlanmakta ve birey için cinsel nesne eksikliğini tamamlayacağı bir yer olarak okunmaktadır. Cinselliği aile kurumuna sıkıştırmış olan psikanaliz “fazla” ya da “tuhaf” bulduğu arzuları, cinsellikleri sapkınlık olarak nitelemektedir. “Psikanaliz için arzu daima gereğinden fazladır: <<çok yönlü ahlaksızlıklar>>. Bunlar size eksiği, kültürü ve kanunu öğretecekler. Burada konu olan kuram değildir, fakat söz konusu olan psikanalizin meşhur politik silahı olan yorumlama sanatıdır” (Deleuze ve Parnet, 2016, s. 97). Bu bağlamda psikanaliz beden çerçevesinde şekillenen normları üreten bir makinedir. Ve hedef tek eşli, üreme amacı taşıyan, resmi olarak tanınan ilişkileri meşru kılmak ve sürdürmektir.

---

¹⁰ Deleuze ve Parnet’ in Diyaloglar metninin “Ölü Psikanaliz, Çözümleyiniz” isimli üçüncü bölümü psikanalize eleştiriler hakkındadır.

¹¹ LGBTİ+’lar konusunda konuşan, fikir üreten, tıbbi, psikanalitik ve sosyal makinelerin tamamının sürekli olarak LGBTİ+’ların çocukluklarına referans vermeleri tesadüf değildir o halde.

Arzunun bir eksiklik ve özne-nesne arasındaki bir araç olarak yorumlanması heteroseksüelliğin bir norm haline gelmesi demektir. Heteroseksüel cinsellik eksikliğin tamamlanması üzerine kurulu bir edim ve dolayısıyla bu edimi gerçekleştiren heteroseksüel çiftler ise “tam” çiftler haline gelecektir. Cinselliğin “doğru” ve olanaklı biçimi belirlenmiş olduğunda geriye kalanların cinsellik olarak değil hastalık, sapkınlık olarak kabul edilmesinin yolu açılmaktadır. Cinsel normlara uymayan arzulara sahip bireylerin, bilinçdışı tartışmaya açılacak, “anormal” arzularının sebebi çocukluk yıllarında aranacak ve tedavi edilmeye çalışılacaktır. LGBTİ+’lar ve cinsel normlara uygunluk göstermeyen heterolar tedavi edilmeye çalışılarak hem belirlenmiş hem de bu sisteme dahil edilmiş olacaklardır. Hocquenghem şöyle yazmaktadır: “Homoseksüellik artık, Oedipus’ un oluşumunda, nevrotik aile romantizminde yerini almaktadır. Oedipus kompleksi, libodunun kontrolü için tek etkili araçtır. Evrelerin kurulması gerekir, homoseksüel arzuyu üçgenin üç kenarı içinde çevreleyecek olan piramit bir yapının oluşturulması gerekir” (Hocquenghem, 2015, s. 72). Buradan yola çıkarak; arzunun/libidonun kontrol edilebilmesi için cinsel normların ve bu normlara uymayanların aynı sistem içerisinde belirlenebilmesi ve kodlanabilmesi gerekmektedir. Psikanalitik makine doğal olanı ve olmayanı, sağlıklı olanı ve hasta olanı aynı düzenleme içinde oluşturmakta ve daima olarak doğal/yapay, hasta/sağlıklı, normal/sapkın gibi ikilikler kurmaktadır. Ve bu doğrultuda bireylerin ne olduğu belirlendiği an iyileştirilebilmeleri, toplumsal normlara uygun hale getirilebilmeleri için bir imkan sağlanmış olmaktadır. Burada iyileşmek demekle kastedilen, LGBTİ+ birinin heteroseksüel birine dönüştürülmesidir. Yani iyileşmek denildiğinde kastedilen bireyin toplumsal normlara uygun cinsel normları sahiplenmesidir. Birey iyileştiğinde psikanalizin cinselliği indirgemiş olduğu mekana, pratiklere uygun hale gelir, iyileşmediğinde ise “anormal” olarak kodlanır ve psikanalitik sistemin içinde başka bir bağlamda yer bulur. “İyileşmek, Oedipus kompleksini benimsemektir; iyileşmemek homoseksüelliğini benimsemek, Oedipus kompleksini başka bir biçimde benimsemektir” (Hocquenghem, 2015, s. 80).

Sapkınlıklar belirlenirken ve tedavi edilme sürecine dahil edilirken merkezde duran fikir ikili bir sisteme göre çalışır. Bu ikili sistem, arzuyu, özne-nesne arasındaki

ihtiyaca/eksikliğe cevap veren araca indirger ve cinsel organları belirlenen bedenin bu eksiklik çevresinde tamamlanmak için, nesnesine yönelmesini normal kabul eder. Psikanaliz cinsel normali kurarken merkezine üreme edimini almış, bedenin cinsel (üreme) organlarını belirlemiş ve bu organların yöneleceği nesneyi belirlemiştir. Cinsellik penis ve vajina arasında, bir tamamlanma ilişkisi olarak kurulmuş ve amacı ise üreme olarak belirlenmiştir. Bu bütünsel sistem içinde cinselliğin, arzunun tek başına bir anlamı yoktur. Ve birinin cinsel seçimlerinin sapkın olarak belirlenmesinin temelinde de bu özne-nesne ikiliğini, bu tamamlanma ilişkisini yerinden etme edimi durmaktadır. “Sapkınlık ve normal cinsellik arasındaki tezat, obje-seçimi ve davranış arasındaki köprünün gelişigüzel doğasını vurgular. Üreyen heteroseksüellik, erkek ve kadın arasındaki cinsel çekimi ‘aşıkâr’ olarak değerlendirir; böylece, bir anlamda, cinsel içgüdü ve nesnesi arasında bir fark kalmaz” (Hocquenghem, 2015, s. 107). Ve böylece bireyin içinden geldiği kabul edilen cinsel arzu ile cinsel organlar arasındaki belirlenim ilişkisi kurulmuş olur. Hatta bu belirlenim ilişkisinin merkezinde duran organ penistir ve tüm cinsellik penis ve boşalma üstünden yorumlanmaktadır. Hocquenghem şöyle yazmaktadır:

Oedipal cinselliğin dünyası uzuvların özgürce sokulmasından, hazzın doğrudan ilişkilerinden mahrumdur. Oedipal üçgenin tam merkezinde tek bir organ vardır, üçgenin üç unsurunun pozisyonunu belirleyen -tamamen cinsel bir organ. Bu, yokluğu inşa eden organdır; tüm kişilik hallerinin yaratıldığı ‘despotik’ belirleyici’ dir. Paranın kapitalist ekonomide oynadığı rolün aynısını toplumun cinselliğinde oynayan eksiksiz, bağımsız objedir: tüm aktivite için gerçek evrensel referans noktasıdır, saplantıdır. Hem yokluğun hem de varlığın tahsisinden sorumludur: kız çocuğun penis kıskançlığı, erkek çocuğun kısırlaştırılma kaygısı. (Hocquenghem, 2015, s. 87)

Penisi merkezine alan bu cinsellik biçiminin amacı birleşmek ve üremektir. Tüm cinsel edimlerin, ön sevişmenin, nihayetinde varması gereken nokta penisin üremek için boşalmasıdır. Ve boşalmanın yaşanmadığı seksler, sevişmeler yok sayılmaktadır. Mastürbasyon edimi de bu bakış açısına göre olumsuz algılanmaktadır. Ve cinsel hiyerarşi oluşturulurken, merkezine üreme amaçlı, boşalma amaçlı cinsellikleri alan psikanalitik makine, üreme amacı taşımayan, boşalmanın olmadığı, penisin olmadığı cinsellikleri ve arzuları hiyerarşinin aşağı pozisyonlarına itmektedir. Aynı zamanda tüm cinsel edimler penisin merkeze alındığı bir bakış açısı ile algılanmaya ve yorumlanmaya devam edilerek LGBTİ+'lar da kurulan cinsel düzene dahil edilmeye devam etmektedir. Örneğin lezbiyen ve gey çiftler için sıklıkla yapılan aktif pasif ayrımı merkezine, penisin(erkeğin) aktif, vajinanın(kadının) pasif olduğu birleşme ve boşalma ilişkisini almaktadır. Dolayısıyla bedeni düzenleyen makinelerin tamamı; iki erkeğin ya da iki kadının birlikteliğini de ikili cinsiyet makinesine dahil etmekte ve algısal olarak iki erkekten birinin “kadına” diğerinin “erkeğe” ve eşcinsel birlikteliğin de heteroseksüel birlikteliğe benzemediği bir ilişkiyi imkansız kılmaktadır.¹² Ve psikanalitik makine böylece normal olanı, üreme amacı taşıyan, penisin vajinaya yöneldiği ve boşalma edimiyle sonuçlanan cinsellik olarak belirlediği, geriye kalan cinsellikleri ise aynı bakış açısıyla yorumlayarak, sabitleyerek, belirleyerek işleyişine dahil ettiği cinsel normlar dünyasını kurmakta ve sürdürmektedir.

Psikanaliz bilinçdışını durağan temsiller dünyasına indirger, cinsel arzuyu tamamlanma ihtiyacı duyan bir eksiklik olarak yorumlar ve cinselliği ailenin içine sıkıştırır. Aynı zamanda bireyin cinsel arzusu ile cinsel nesne seçimi arasında bir belirlilik ilişkisi kurar. Dolayısıyla cinsellik, bilinçdışının sahnesinde daima aileyle ilişkili, merkezinde eksik arzunun durduğu, tamamlanmak için objesine yönelen ve kullanılacak organların, işlevlerinin, yerinin yurdunun belirlenmiş, sabitlenmiş olduğu bir kafese sıkıştırılır.

---

¹² Kastedilen, gey ya da lezbiyen birinin kendi bedeni ve cinsel edimleri ile ilgili seçimleri hakkında konuşurken bu ayrımları kullanması değildir. Kastedilen, bedenin üst kodlama soyut makinelerinin (sosyal/kamusal mekanlar, tıp, psikanaliz...), lezbiyen ya da gey kişiler hakkında bir kodlama sistemini çalıştırarak, kişilerin edimlerini/farklarını, kişilerin bilgisi ve beyanı olmadan, heteroseksüel cinsellikle aynılaştırma ve kişileri heteronormatif sisteme dahil etme amacı taşıyan ayrımlarıdır.

Oluşturulan bu kafeste hem normal cinsellikler hem anormal cinselliklerin tamamı belirlenerek, kodlanarak bir cinsel kimlikler hiyerarşisi oluşturulmuş olur.

Deleuze ve Guattari Anti-Ödipus'ta psikanalizin karşısına başka bir yorumlama yöntemi olarak şizoanalizi, bir tiyatro sahnesine benzettikleri psikanalitik bilinçdışının karşısına üretimi esas alan ve "arzulama makineleri" etrafında şekillenen şizoanalitik bir bilinçdışı çıkarırlar. Ve Anti-Ödipus'un ilk bölümü olan "Arzulama-Makineleri" şu ifadelerle başlamaktadır:

Her yerde iş başındadır, bazen kesintisiz, bazen kesik kesik. Nefes alır, ısıtır, yer. Dışkılar, düzer. İd denmiş olması ne büyük hata. Her yerde o, makinelerdir; hiç de mecazen değil: tam anlamıyla makineler, kavramalarıyla, bağlantılarıyla. Bir organ-makine (machine- organ) bir kaynak-makineye (machine-source) tutunur: biri, diğerinin kestiği bir akım yayar. Meme süt üreten bir makinedir ve ağız ona eklenen bir makinedir. (Deleuze ve Guattari, 2014, s. 13)

Bu girişin anlamı şudur; Deleuze ve Guattari psikanalizin temsillerle dolu bilinçdışının karşısına, her şeyin bir makine olduğu ve akım-kesim sistemiyle çalıştığı, daima üreten bir bilinçdışı çıkarmışlardır. Şizoanalizin bilinçdışı anlayışına göre; her makine bir akım-kesim ilişkisi bağlamında birbirine eklenir. Ve her ilişki bir üretimdir. Psikanalizin daima anılara dönük, geriye giden, geçmişe dönen yorumlama tarzının aksine, şizoanaliz bilinçdışını daima ileriye giden, her şeyin kendi ilişkilene biçiminde bir üretime dönüştüğü bir yorumlama tarzı geliştirmiştir. Ali Akay şöyle açıklamaktadır:

Klasik bilinçdışı teorisi, Freud'çu bir teori, geriye dönük anıya, yapıta, belleğe ait. Sonuçta katmanlar, bilinçdışının katmanları varlıklarını sürdürseler bile; bu katmanlar yukarıdan aşağıya doğru inen bir çizginin hareketini izliyorlar. Birey, kişi neyse o psikanalitik terimleri kullanırsak, katmanlar içinde geriye dönüşlü

kendi nesnesini arayan bir bellek çalışmasına girişiyor ve bu geçmişe dönük bir soykütüksel bir hareketi oluşturuyor. Özellikle; Guattari'nin bilinçdışı anlayışı ise makinasal bilinçdışılık; onun adını öyle koyuyor "makinasal bilinçdışı" diyor ve bu, bellek, anı, geriye dönüş, aşağıya doğru inen bir çizginin hareketi şeklinde değil; ama tam tersine yukarı doğru çıkan bir çizgi. (Akay, 1996, s. 13)

Şizoanalizin bilinçdışını, üretken ve daima ileriye doğru akan bir hareket olarak kavrayışı, arzuyu, cinselliği ve bedeni, psikanalizin indirgediği, sabitlediği aile kurumundan, anne-baba-çocuk üçgeninden kurtarmaktadır. Her edimin bir temsile işaret ettiği ve bir yorumlama makinesi olan psikanalizin aksine, şizoanalizin dünyasında ne temsilin anlamı vardır ne de yorumlamanın. Şizoanalitik kavrayışta sadece üretim vardır.

Çünkü şizoanalizin bilinçdışı, kişilerden, toplanışlardan ve yasalardan, imgelerden, yapılardan ve simgelerden habersizdir. O bir yetimdir, aynen bir anarşist ve bir ateist olduğu gibi. Baba isminin bir namevcudiyeti belirttiği anlamda yetim değildir, ama tarihteki isimlerin mevcut yoğunlukları belirttiği her yerde kendisini üretiyor olması anlamında yetimdir ("özel isimler denizi"). Figüratif değildir, çünkü ona ait figüral soyuttur, figür-şize. Ne yapısaldır ne de simgesel, çünkü onun gerçekliği, tam da onun üretimindeki, organizasyonsuzluğundaki Gerçeğin gerçekliğidir. Temsili değildir, ama sadece makinesel ve üretkendir. (Deleuze ve Guattari, 2014, s. 446)

Deleuze ve Guattari'nin arzuyu kavrayışları da psikanalizden tamamen farklıdır. Bu kavrayışa göre arzu, kişinin özüne ait ve içinde olan, bir eksikliğin tamamlanması için nesnesine yönelen bir araç değildir. Arzu üretimdir, arzu süreçtir, arzu deneyimdir, arzulamanın sonucunda ihtiyaçlar açığa çıkmaktadır ve arzu yorumlanamayacak kadar

basit bir şeydir. “Arzunun ne kadar basit bir şey olduğunu bilir misiniz? Uyumak bir arzudur. Gezmek bir arzudur. Müzik dinlemek yahut müzik yapmak yahut yazmak arzudur. İhtiyarlık da arzudur. Ölüm bile. Arzuda yorumlanacak hiçbir şey yoktur, arzunun kendisi deneydir” (Deleuze ve Parnet, 2016, s. 115). Psikanalitik bakış açısı arzuya kendi başına bir değer vermemektedir ve arzuyu bireyin içindeki eksiği tamamlanmak üzere nesnesine yönelirken bir araç olarak kavrar. Psikanalize göre amaç bireyin eksiğine ulaşarak tamamlanmasıdır. Deleuze ve Guattari’nin arzuyu kavrayışında ise arzu bir araç değil arzu gerçeğin kendisidir. Ve bu bakış açısı arzuya başlı başına bir kıymet vermektedir. Arzu yasalara, kurallara ve bir organizasyona bağlı değildir, arzu bir eksikliğin tanımlanması değil arzu bir sürecin kendisidir. Aynı zamanda arzu, “organsız beden” kavramı ile birlikte ele alınmakta ve bu birliktelik “içkinlik planı” bağlamına oturtulmaktadır.¹³

Arzunun bir süreç olduğunu düşünüyor, onun Artaud’nun deyimini ile <<organsız beden>> içkin bir alanı, dopdolu bir dayanıklılık planı yaydığını söylüyorduk. Organsız beden, özneler gibi nesnelere de kaçıp giden akımın ve küçük kısımların rollerini yayıyordu. Öyleyse arzu bir öznenin içinde değildir ve bir nesneye doğru da gerilememiştir: daha önce varılmayan bir plana, kurulması gereken bir plana, akımların içinde birleştiği, küçük kısımların birbirlerine iletişimde bulunduğu planlara içkindir. (Deleuze ve Parnet, 2016, s. 109)

Organsız beden Deleuze ve Guattari tarafından Antonin Artaud’dan alınmış bir kavramdır. Organsız beden organlara değil, organizmaya karşıdır. Bu kavrayışa göre; beden yalnızca bedendir ve her organın işlevlerinin belirlenip sabitlendiği bir organizasyona ihtiyacı yoktur. Bedenin eşikleri ve düzeyleri vardır (2011, s. 133). Ve

---

¹³ Deleuze ve Parnet’ in birlikte yazmış oldukları Diyaloglar kitabının “Psikanaliz” bölümünde arzu, “organsız beden” ve “içkinlik planı” kavramlarıyla ilişkili bir şekilde açıklanmaktadır. Ve “içkinlik planı” ya da “dayanıklılık planı” olarak iki şekilde de ifade edilmektedir.

organsız beden de tıpkı arzu gibi deneyimin tarafındadır. Durumdan duruma, mekandan mekana, organsız bir bedene ulaşmanın koşulları değişmektedir.

O halde; psikanaliz, arzuyu bir eksiklik olarak yorumlayarak, cinselliği üreme edimine ve iki organın işlevine indirgeyerek bedeni tüm potansiyellerinden uzaklaştırıp tek olanağa hapsetmekteyken; şizoanaliz arzuya bir üretim süreci, bir deneyim alanı olarak yaklaşarak ve organların organizasyonu reddederek bedeni psikanaliz tarafından hapsedildiği yerden kurtarmakta, özgürleştirmektedir ve deneyimin sahasına bırakmaktadır. Dolayısıyla şizoanaliz, ikili cinsiyet sistemi, cinsel organlar, cinselliğin yaşanış amacı, tek eşli birliktelikler gibi sınırsız kimliği, edimi ve normu içeren heteronormatif cinsiyet düzenlemelerini, cinsel normlar ve düzenlemeler tarafından oluşturulan cinsellik ve cinsiyet bağlamında gelişen hiyerarşiyi yıkmaktadır. Pratik olarak da okuma yapmak gerekirse, LGBTİ+ cinsellikler ve cinsel normlara uygunluk göstermeyen heterolar arzusunun bir deneyim alanı olduğunu göstermektedir. Heteronormatif bir düzen içerisinde doğan kişi, doğmadan bedeni hakkında çizilmiş tüm sınırları öğrenerek büyümesine rağmen, yaşam içinde çeşitli deneyimler ve rastlantılarla bazen çeşitli krizlerle kendi arzularını keşfetmekte ve üreme amacı taşımayan haz odaklı cinsellikler yaşamaktadırlar. Cinsiyet düzenlemeleri tarafından belirlenmiş cinsel organlar dışında, oral seks, anal seks gibi edimlerle pek çok organı sekse dahil ederek bir organsız bedene erişmektedirler. Psikanalizin içeriden geldiğini, kişinin özüne ait olduğunu söylediği arzu, çeşitli deneyimler sırasında dışarıda oluşmakta ve ihtiyaç arzu olduğu an başlamaktadır. Dolayısıyla eksiklik ya da ihtiyaç arzuya sebep olan şey değildir, arzusunun sonucunda ortaya çıkan şeydir.

Deleuze, örgütlenme planı ve içkinlik planı olarak iki tip plandan bahsetmektedir (2016, s. 11). Özneyi tüm biçim ve içeriği ile oluşturan, kimliklerini belirleyen, sabitleyen, organize eden, deneyime kapalı, sınırları kati olarak belirlenmiş plan örgütlülük planıyken; özneye değil vakalarla ilgilenen, deneyime açık, sınırlar çizmeyen, kimlikler atamayan, organizasyondan uzak, her an değişime ve dönüşüme açık olan plan içkinlik planıdır. O halde psikanaliz, cinsellik ve cinsiyet anlamında tüm sınırlarını çizerek

bedenin örgütlülük planı oluşturmaktadır. Örgütlenme planı, bedenin tüm kodlarını, toplumsal tüm makinelerle birlikte belirlemekte ve bireye yaşamı boyunca uyması gereken normları dayatmaktadır. Bedenin örgütlülük planı toplumun her bireyini homojenize etmekte ve farkları yok saymaktadır. Ve kişilerin toplumsal bir özne olabilmesi bu plana olan uygunluklarına bağlıdır. Şizoanaliz ise beden bağlamında kurulmuş bu sınırları yıkararak, bedeni sınırsız potansiyel alanına, içkinlik planına açmaktadır. İçkinlik planında belirli herhangi bir şey yoktur ve hiçbir şey önceden kestirilemez. İçkinlik planı an'ın deneyimi ile ilgilidir. Mekandan mekana, zamandan zamana ve kişiden kişiye değişmektedir. Önemli olan tek şey deneyimdir. “Kendisinden daha önce varolmayan bir plan üzerinde, belli bir düzenlemenin dışındaki arzuyu algılayamazsınız, yakalayamazsınız, ama arzunun kendisi, kendini ortaya çıkarır. Grup veya birey herkes işini ve yaşamını sürdürdüğü içkinlik planını kursun; tek önemli iş budur” (Deleuze ve Parnet 2016, s. 115-116) O halde cinsel edimleri ve cinsiyetleri, cinsel normlardan farklı olan LGBTİ+'lar ve normlardan sapan heterolar içkinlik planlarını kurmakta bedenlerini özgürleştirmektedirler.

Sonuç olarak; Arzuyu bir eksiklik olarak kavrayan, bedeni ve cinsel edimleri belirli sınırlara indirgeyen ve değişime kapalı olan örgütlenme planıyla işleyen psikanalizin yerine; arzuyu süreç ve üretim olarak kavrayan, bedeni özgürleştiren ve sınırsız bir içkinlik alanına bırakan şizoanalizi sahiplenmek; bedeni özgürleştirmek, ikiyle sınırlanmış cinsiyeti sınırsız cinsiyet alanına, üreme edimi ve iki organa indirgenmiş cinselliği sınırsız cinsellikler alanına bırakmak, cinsel normları ve bu normlar çevresinde kurulmuş cinsel hiyerarşiyi yıkmak demek olacaktır.

3.2.Olmayı Reddetmek, Oluş

Deleuze, Anlamın Mantığı isimli çalışmasının onuncu dizisi olan “İdeal Oyun Hakkında” dizisinde; Lewis Carrol'un, yeni oyunlar geliştirmek ya da bilindik oyunların çeşitli kurallarını değiştirmenin ötesine geçerek, biçimi ve içeriği alışılan oyunlardan farklı ve bu yüzden anlaşılması kolay olmayan bir çeşit ideal oyun geliştirdiğini söylemektedir. Ve Lewis Carrol'un Alice Harikalar Ülkesinde kitabından çeşitli örnekleri şu şekilde ifade

etmektedir: “oyuncuların canları isteyince koşmaya başlayıp canları isteyince durdukları Caucus yarışı ve top yerine kirpilerin, tokmak yerine pembe flamingoların, kale yerine de oyunun başından sonuna dek durmadan yer değiştiren askerlerin kullanıldığı kroket partisi” (Deleuze, 2015, s. 77). Deleuze, bahsettiği oyunların ortak yanlarının; hiçbir belirli kurala sahip olmamaları, çok değişken olmaları ve kazanan ya da kaybedenin olmadığı oyunlar olduğunu söyleyerek, bu tür oyunları bilmediğimizi söylemiştir. Öncelikle bildiğimiz oyunun ilkelerini açıklamıştır. Peki nedir bildiğimiz oyunun ilkeleri? Deleuze’e göre bildiğimiz oyunlar, önceden belirlenmiş olan ve oyun oynandığı esnada kesin biçimde uyulması beklenen kurallardan oluşmaktadır. Bu kurallar, oyun esnasında gerçekleşme olasılığı olan her duruma göre şekillenmekte, belirlenmektedir. Kurallar doğrultusunda, oyun süresince tarafların gerçekleştirdiği hamlelerin sayısal olarak karşılıkları bilinmekte ve oyunun sonunda da taraflardan birinin daha büyük sayısal veriyle kazanan, diğerinin ise kaybeden olduğu bir sonuç belirlenmektedir. Ve bilindik oyunlar temelde; taraflardan birinin daha iyi olması gereken, amacın kazanmak olduğu bir modele sahiptir.

Deleuze, bilindik oyunların ilkelerini ifade ettikten sonra, bilmediğimiz oyunlara geçerek şöyle demektedir: “İnsanın minör oyunuyla "majör" bir oyunu, insani oyunla tanrısal bir oyunu karşıtlık içine sokmak yetmez; başka ilkeler, uygulanmaları olanaksız görünse bile oyunu saf hale getirecek ilkeler hayal etmemiz gerekir” (Deleuze, 2015, s. 78). Minör oyunların hayali ilkeleri şöyledir; önceden belirlenmiş kuralları yoktur, oyun oynanırken her hamle kendi kuralını yaratır ve çeşitli rastlantılara, akışkanlığa her zaman açıktır. Minör oyunlarda hamlelerin sayısal karşılıkları yoktur ve oyunların kazananı, kaybedeni yoktur. Dolayısıyla iyi olan, daha iyi olan, becerebilen gibi niteliklerin değil, rastlantıların karşılığı vardır. Deleuze’e göre minör oyunlar, rastlantısallığı olumlamaya dönüştürmek için oynanırlar ve bu yüzden de bu oyunlar ancak düşüncede gerçekleşebilir. “Sözünü ettiğimiz ideal oyun bir insan ya da bir tanrı tarafından gerçekleştirilemez. O ancak düşünülebilir, hem de anlamsızlık olarak. Ama o zaten tam da düşüncenin gerçekliğidir” (Deleuze, 2015, s. 79). O halde, bildiğimiz majör oyunlar, kural ve sınırları önceden belirli, kazanmanın koşulları sabit bir düzenlemeye tekabül ederken; bilmediğimiz

ideal(minör) oyunlar, kuralları önceden belirlenmeyen, koşulları sabit olmayan ve rastlantılarla ilerleyen, kati bir düzenlemenin olmadığı, hatta düzensiz bir alana tekabül ederler. Fakat bu ideal oyunlar, sadece düşüncede gerçekleşmelerine rağmen, majör oyunların düzenini sarsarlar. Deleuze şöyle söylemiştir: “Yalnızca düşüncede varolan ve sanat yapıtından başka bir neticesi olmayan bu oyun, aynı zamanda düşüncenin ve sanatın gerçek olmasını, bunların dünyanın gerçekliğini, ahlaklılığını ve ekonomisini sarsmasını sağlar” (Deleuze, 2015, s. 79).

Deleuze’ ün bahsetmekte olduğu, bilinen majör oyun ve bilinmeyen ideal (minör) oyun beden bağlamında değerlendirildiğinde; bana göre, öncelikle şu söylenebilir; heteronormatif sistem beden bilindik majör oyunudur. Heteronormatif sistem bedenin ve edimlerinin, cinsiyetler ve cinselliklerin tüm kurallarını, koşullarını önceden belirlemekte ve sabitlemektedir. Beden üzerinde işleyen bu büyük oyun normu belirlerken normun sapkınlığını da belirlemekte ve bu sapkınlıklar noktasında ne yapılacağını da belirlemektedir. Dolayısıyla bu oyunun temel karakteri, önceden verili bilgilerle tanımlar koyabilmek ve normal ya da anormal olan her bedeni aynı düzen içerisine koyabilmektir.

Kısaca birey, bedeniyle ne yapması ve ne yapmaması gerektiği konusunda her şartın belirlenmiş olduğu bir düzenleme içine doğmaktadır. Ve heteronormatif sistemin kazananı olmak için bu koşulların tamamını yerine getirmek gerekmektedir. İkili cinsiyet sisteminin bir parçası olmayı, kendisine atanmış cinsel arzuları, oluşturulmuş ideal ilişki biçimlerini yaşamın içerisinde evre evre (bebeklikten yetişkinliğe) gerçekleştirdiğinde birey, heteronormatif düzenlemenin, beden üzerinde şekillenmiş bu majör oyunun kazananı olurken; rastlantılar sonucunda cinsel normlardan sapan, kendi içkinlik planını kuran birey oyunun kaybedeni olmaktadır. Bilinen majör oyunun kaybedeni olan, cinsel normlara uygunluk göstermeyen LGBTİ+’lar ve heterolar, aynı zamanda, çeşitli rastlantılara açık olarak, önceden belirlenmiş kuralların geçerliliğini yok ederek beden bağlamında ideal bir oyun da kurmuş olmaktadır.¹⁴ İlk esnada, bir rastlantı ve dışarıda

---

¹⁴ Başka bir ifadeyle; bedenin sınırlarını belirleyen ve bedeni bir düzenlemeye sokan büyük oyun (heteronormatif sistem) bedenin katı parçalı çizgilerini oluştururken, kendini rastlantılara bırakan edimler

oluşan arzu sonucu, bedenın verili normlardan saparak, büyük heteronormatif oyunu sarsması, ideal oyunun varlığını korumaya yetmemektedir. İdeal oyunun sürdürülebilir olması ve büyük oyunu daima sarsabilmesi için bedenlerin her zaman deneyime, rastlantıya açık olması ve tanımlanamaz olması gerekmektedir. Beden, cinsiyet, cinsellikler bir kimliğe sabitlendiği ve tanımlanabildiği an, ideal oyunun ilkeleri bozulmuş olacaktır. Çünkü ideal oyun daima rastlantılarla işlemekte ve sabitlenmenin, tanımlamaların karşısında durmaktadır. İdeal oyunun rastlantısallık ilkesi bozulursa ortaya öngörülebilir iki çeşit tehlike çıkacaktır. Bu tehlikeler şöyle ifade edilebilir: 1) İdeal oyunun, bilindik majör oyuna tekrar dahil olması... Beden tanımlanabilir, sabit bir alanda olduğu an, bedenın majör oyunu, bedeni kendi düzenlemesine ve bu düzenleme dolayısıyla kurulan cinsel hiyerarşi piramidine dahil ederek, bireyin/ bedenın sosyal, ekonomik, yaşamsal tüm koşullarını belirleyecektir. 2) İdeal oyunun kendi içinde majör bilindik oyunlar geliştirmesi...

Bedeni heteronormatif majör oyundan, ideal(minör) oyunun alanına açan ve majör oyunu sarsan LGBTİ+'ların bedenlerini deneyime ve rastlantılara kapatması, sabit kimliklere yerleştirmesi ve çeşitli cinsel edimlerin uygun kurallarını belirlemesi dolayısıyla bedeni, önceden verili, sabit kurallarla işleyen ve bireyler (bedenler, cinsel edimler) arasında hiyerarşik bir düzen olmasına sebep olan majör bir oyun geliştireceklerdir. Tüm anlatılanları pratik biçimde örneklendirmek gerekirse; heteronormatif düzenlemelerin olduğu bir dünyada doğmuş ve vajinası olan biri "kadındır ve cinsel arzusu erkeğe yönelmelidir". Doğduğu andan itibaren üst kodlama soyut makineleri tarafından kadın olmak ve heteroseksüel olmak konusunda çeşitli kodlamalara maruz kalmaktadır.¹⁵ Ve yaşam içerisinde başka bir kadını arzulayarak, aşık olarak, ilişki yaşayarak bedenine kodlanan kimlikleri sarsar. Fakat kadın kendisini "lezbiyen" kimliğe sabitlediği ve "lezbiyen" cinselliğın koşullarını kategorize ettiği an ideal oyunun rastlantılarla işleyen modeline kendini, bedenini kapatmakta ve aynı zamanda lezbiyenliğın ideal pratiklerini

---

ise bedenın esnek parçalı çizgilerini oluşturmaktadır. (Bedeni oluşturan çizgiler hususundan, metnin birinci bölümünde ayrıntılı şekilde bahsedilmektedir.)

¹⁵ Üst kodlama soyut makinesi denilerek kastedilenin ne olduğu metnin birinci bölümünde detaylı şekilde açıklanmaktadır.

belirlemede, sabitlemektedir. Lezbiyen kimliğinde kendini sabitleyerek, beden üzerinde işleyen büyük oyun (heteronormatif sistem) tarafından tanımlanabilir olduğu an, cinsel hiyerarşiye tabi tutularak, yaşamın tüm alanlarında cinsel kimliğine bağlı olumsuz koşulları yaşamakta, diğer cinsel edimlerle bir karşıtlık ilişkisine dahil edilmektedir. Ve aynı zamanda lezbiyenliğin, duygusal ya da cinsel ilişkiler anlamında kodlarını belirlediği için başka lezbiyenlerin bedenlerini bir düzene sokmakta, dışlayıcı ayrıştırmalar kurmaktadır.

O halde, bedenin majör oyunu olan heteronormatif düzeni daima sarsmak ve ideal oyunu sürdürebilir hale getirmek için bedenin her zaman rastlantıya açık olması, bir edime/kimliğe sabitlenmemesi gerekmektedir. Ve bu temelde algılanamamakla ilgilidir. Algılanamaz olmak nasıl mümkündür?

Deleuze'ün felsefesinin temel yaratılarından biri, “oluş” meselesidir. Oluş halinde olmak, sabit tüm kategorilerin, genel ve evrensel bilgilerin, kimliklerin ve düzenlerin karşısında durmak, daima hareket halinde olmak, değişmek ve dönüşmek demektir. Deleuze şöyle ifade etmiştir:

Oluş, adaletle veya hakikatle de alakalı olsa asla taklit değildir ne bir modele ne de tıpkısı gibi yapılmaya benzer. Ona doğru gelen ya da bir şeyin gelmesi gerekli olan, ondan yola çıkılan bir terim yoktur. Ne de birbirleriyle değiş tokuş yapan iki terim vardır. <<Oluştüğün ne?>> sorusu özellikle budalacıdır. Çünkü biri oluşmaktaysa oluştuğu şey de en azından kendisi kadar değişmektedir. (Deleuze ve Parnet, 2016, s. 16)

Oluş, ne olduğu sorusuna hiçbir koşulda cevap vermez. Çünkü oluş deneyimle ilgilidir ve yeni deneyime her zaman açıktır. Ve deneyimin alanında olunması demek; sürekli olarak değişmek, ilişkiler içinde karşılıklı olarak başka şeylere dönüşmek demektir. Dolayısıyla oluş, her an “yok olma” ve belirsiz yönlere yayılma halidir. Deleuze ilişkiler bağlamında oluşu açıklarken “ikili kapma” ifadesini kullanmakta ve bunu orkideyle eşekarısının

ilişkisi üstünden örneklendirmektedir (2016, s.16). Bu ilişki bağlamında eşekarısı orkideye polen taşır ve poleni alan orkide kendi değişimini başlatır. Orkide değişirken eşekarısı da değişime girer ve bu birlikte değişme bir oluş, ikili kapmadır. Deleuze ikili kapmanın karşılıklılığını; eşekarısının orkide oluşu, orkidenin eşekarısı oluşu diye anlatmakta ve bu ilişki bağlamında eşekarısının orkidenin yeniden üretim aygıtı, orkidenin ise eşekarısının cinsel organı olduğunu yazmaktadır (2016, s. 16). İkili kapma ilişkisinin içinde eşekarısı da orkide de bir dönüşüm içine girmekte ve ikisinin de dışında başka bir şey olmaktadır. Bu ilişki, hazırlığı, yöntemi, düzeni olan bir ilişki değildir, bir rastlantıya dayalıdır. Rastlantı sonucunda deneyim gerçekleşir ve ikili kapma ilişkisi iki tarafı da bir oluş sürecine sokar. Deleuze şöyle ifade etmiştir:

İşte ikili kapma denilen budur, eşekarısı ve orkide: aralarında değişme olsa bile birinde veya diğerinde olan bir şey bile değil, ama ikisinin arasında bulunan, ikisinin dışında ve başka bir yöne akan bir şeydir bu. Rastlamak kapmaktır, çalmaktır; ama sadece uzun bir hazırlık döneminden başka bir şey olmayan, bulunması gerekli bir yöntem yoktur. Çalmak aynısı gibi yapmayan, taklit etmekten, kopya çekmekten, atıp tutmaktan başka bir şeydir. (Deleuze ve Parnet, 2016, s. 21)

Rastlantısal, deneyimle ilişkili, belirlenmiş bir düzene bağlı olmayan ve ikili kapma ilişkilerini kapsayan oluş, Deleuze'ün felsefesinde; “kadın oluş”, “hayvan oluş”, “algılanamaz oluş” gibi çeşitli minör oluş biçimlerine açılmaktadır. Minör oluş ifadesinin içindeki minör azınlıkları ifade etmekte ve oluş daima azınlıklarla ilişkili bir bağlama açılmaktadır. Deleuze “Felsefe ve Azınlık” metninde çoğunluk ve azınlık kategorilerini niceliksel olarak değil, niteliksel olarak karşı karşıya getirmekte ve çoğunluğun homojen, değişmez, ideal bir tip, sabit bir konum ve ayrıcalıklarla ilişkili olduğunu söylemektedir. Çoğunluk kimliklere örnek olarak ise şu kimlikleri sıralamaktadır; “insan, beyaz, batılı, erkek, yetişkin, akli başında, heteroseksüel, kentli, standart bir dil konuşan” (1996, s. 59).

Ve devamında ise “erkeklik” kategorisinin “çoğunluk” olduğunu şöyle ifade etmektedir; “Besbellidir ki “erkek” çoğunluktadır, sivrisineklerden, çocuklardan, kadınlardan, zencilerden, eşcinsellerden... vb. daha az sayıda olsa bile” (Deleuze, 1996, s. 59). Elbette örnekler çoğaltılabilir; erkek kadın karşısında, yetişkin çocuk karşısında, insan hayvan karşısında, heteroseksüel eşcinsel karşısında sayıları her ne olursa olsun çoğunluk konumundadır. Çoğunluk konumunda olmak; sabit ve değişmez kategorilere dahil olmak ve normların tarafında olmak demektir. Dolayısıyla her zaman azınlık/minör oluş biçimleri vardır. Çünkü oluş, değişimin, dönüşümün, deneyimin tarafındadır.

Bu nedenle, homojen ve değişmez sistem olarak çoğunluksalı alt-sistemler olarak azınlıkları, ve gizil, yaratılmış, yaratıcı oluş olarak azınlıksalı ayırdetmeliyiz. Sorun hiçbir zaman çoğunluğu ele geçirmek değildir, yeni bir değişmez kurarak olsa bile. Çoğunluksal oluş yoktur, çoğunluk hiçbir zaman oluş değildir. Yalnızca azınlıksal oluş vardır. Kadınlar, sayıları ne kadar olursa olsun, durum ya da alt-beraberlik olarak tanımlanabilecek azınlıktır; ama ancak sahipleri olmadıkları kendilerinin de içine girmesi gerektiği bir oluşu, tüm insanı -kadın olmayanlar da dahil- ilgilendiren bir kadın-oluşu olanaklı kılarak yaratmaktadırlar. Zenciler için de durum aynıdır: Eğer Zencilerin de Zenci olmaları gerekiyorsa, bu oluş Zenci olmayanları da etkiler. (Deleuze, 1996, s. 59)

O halde, tüm bu ifadelerin doğrultusunda oluş; taklit etmek, birine, bir şeye benzemeye çalışmak demek değildir. Oluş planlamak, bir amaç doğrultusunda başka bir şeye dönüşmek ya da organizasyon demek değildir; oluş belirsizlik ve her an başka bir deneyime açık olmakla ilgilidir. Dolayısıyla oluş bir zorlamayı değil, akışkanlığı içerir. Oluşun amacı, çoğunluk olmak, norm haline gelmek değil, oluşun amacı bir sistemi kaçırmak, yersizyurdsuzlaştırmaktır. Kadın oluş, kadın gibi olmayı, giyinmeyi, taklit etmeyi ve bunlara kendini zorlamayı değil, rastlantılar, akışlar içinde hem kadının hem

erkeğin değişime girdiği ve tüm cinsiyet normlarını yerinden ettiği düşünce biçimi ve yaşam kavrayışını ifade eder. Ve sonuç olarak, bilindik haliyle erkek ya da kadın diye bir şey kalmaz. Oluş daima olarak bir belirsizliğe akar. Hayvan oluş, bir hayvanı taklit etmeyi, onun gibi davranmayı değil, hem insanın hem hayvanın değişime girmesini ifade eder. Deleuze ve Guattari, “Kafka Minör Bir Edebiyat İçin” isimli çalışmalarında hayvan oluş hakkında şöyle yazmışlardır:

Metamorfoz (dönüşüm) metaforun karşıtıdır. Artık ne gerçek anlam ne de mecazi anlam vardır, yalnızca sözcük yelpazesinde hallerin dağılımı vardır. Şey ve diğer şeyler, yalnızca kendilerine ait kaçış çizgisini izleyerek yersizyurtsuzlaşmış olan ses ya da sözcüklerin katettikleri yoğunluklardır artık. Bir hayvanın davranışıyla, insan davranışı arasında var olan benzerlik değildir söz konusu olan, hele sözcük oyunu hiç değildir. Artık ne insan ne de hayvan vardır; çünkü her biri diğerini, akımların birleşmesiyle, tersine çevrilebilir yoğunluklar sürekliliği içinde yersizyurtsuzlaştırır. (Deleuze ve Guattari, 2000, s. 33)

Açıklanması gereken bir kavram çıkıyor ortaya; yersizyurtsuzlaşma¹⁶ Yersizyurtsuzlaşma; Deleuze ve Guattari tarafından yaratılmış, göçebelikle ilişkili ve yerleşik kavramına karşıt olarak kullanılan bir kavramdır. Yersizyurtsuzlaşma, göçebelerin olduğu yerden ayrılarak, çadırlarını gittikleri başka bir yere kurmalarını ifade etmektedir.¹⁷

Yaşamın tamamında yersizyurtsuzlaşma hareketleri ve yerine yurduna dönme süreçleri birlikte işlemektedir. Deleuze şöyle ifade etmiştir:

---

¹⁶ “Déterritorialisation” kavramı, Ali Akay tarafından Türkçe’ ye “d” harfi kullanılarak; “yersizyurtsuzlaşma” şeklinde çevrilmiştir. Ve bu metin boyunca da bu şekilde kullanılacaktır. Fakat bazı çevirilerde “t” harfi kullanılarak “yersizyurtsuzlaşma” biçiminde çevrilmiştir. Dolayısıyla bu metinlerden yapılan alıntılarda “t” harfi ile yazılmaktadır.

¹⁷ Ali Akay, çevirmiş olduğu, Deleuze ve Parnet tarafından yazılmış olan “Diyaloglar” kitabının önsözünde “yersizyurtsuzlaşma” kavramı ve kavramın Fransızca’ dan Türkçe’ ye çevrilişi hakkında bilgi vermektedir.

İnsanlığın gelişiminin ortak yerleri yeniden ele alınabilir: İnsan yersizyurdsuzlaşmış hayvandır. Bize <<hominiyen>>in İnsani varlığın topraktan ön ayaklarını çektiği ve elin önce devindiren, daha sonra tutmaya yarayan bir şey olduğu söylendiğinde, bunların hem yersizyurdsuzlaşma kuantaları ve eşikleri, hem de her seferinde yeniden yerineyurduna-dönme oldukları doğrudur: devingen el yersizyurdsuzlaşmış ön ayaklar gibi bir ağaçtan diğerine geçmek için kullandıkları ağaç dalları üzerinde yeniden yerine yurduna döner; tutmaya yarayan el yersizyurdsuzlaşmış devingenlik gibi, yayacağı veya yükselteceği, adlandırdığı, ödünç aldığı, kopardığı aletlerin öğeleri üzerinde yeniden yerineyurdunadönecektir. (Deleuze, 2016, s. 157)

Deleuze, yersizyurdsuzlaşma kavramını iki biçimde ele almaktadır. Bu biçimlerden biri, yersizyurdsuzlaşma ve yerineyurduna dönmenin birlikte işlediği biçimdir. Yani yersizyurdsuzlaşan şey her an tekrar yerineyurduna dönme tehlikesi taşımaktadır. Başka bir ifadeyle; yerini terk eden göçebenin, terk ettiği yere geri dönmesi tehlikesi... Diğer biçim ise, geriye dönüş riskinin olmadığı, daima ileriye akan, deneyime açık, “oluş” la ilişkili olan yersizyurdsuzlaşmadır. Ve başka bir ifadeyle; göçebenin daima hareket halinde olması ve daima bulunduğu yerden, daha önce gitmediği başka yere gitmesi...

Oluş yersizyurdsuzlaşma hareketini ortaya çıkarır. Oluş süreçlerinin, ikili kapma ilişkilerinin tamamında yersizyurdsuzlaşma hareketi vardır. Eşekarısı ve orkidenin ilişkisinde, eşekarısı orkideyi, orkide eşekarısını yersizyurdsuzlaştırır; kadın ve erkeğin ilişkisinde, kadın erkeği, erkek kadını yersizyurdsuzlaştırır; hayvan ve insanın ilişkisinde, hayvan insanı, insan hayvanı yersizyurdsuzlaştırır. İkili kapma ilişkilerinde gerçekleşen karşılıklı yersizyurdsuzlaşma süreçleri sonuç olarak; idealleştirilmiş biçim, kimlik, yer ve zamanlara dayanan tüm sistemi yerinden eder, yersizyurdsuzlaştırır...

O halde; metnin başında sorulan, bedenın algılanamaz olmasının nasıl mümkün olduğu sorusu yanıtlanabilir. Heteronormatif düzen, kişileri ve bedenlerini tanımlayarak, koşullarını belirleyerek, değişme olanağı olmayan, deneyime kapalı, sabit bir yeryurda sokmaktadır. Heteronormatif düzenin gereklerini yerine getirmeyen LGBTİ+’lar ve heterolar ise hem bedenlerini hem de bedeni kodlayan, sabitleyen, deneyime kapatan tüm düzeni yersizyurdsuzlaştırmaktadır.

Preciado şöyle yazmıştır; “Queer çokluğun bedeni benim, Deleuze’ün bir ifadesini yeniden ele alarak adlandıracağım şeyin merkezinde görünüyor: heteroseksüelliğin “yersiz yurtsuzlaşması”. ... Bu bedeni “yersizyurdsuzlaştırma” süreci “normal” oluş sürecine direnmeyi zorunlu kılar” (Preciado, 2013, s. 327). Tüm sistemi yersizyurdsuzlaştıran beden “oluş” halinde, deneyime açık olan bedendir. Beden bağlamında belirlenmiş normlardan saparak, bedeni ve normlar sistemini yersizyurdsuzlaştıran birey, kendini bir kimlikte sabitlediği an, heteronormatif düzen tarafından tanımlanabilir, algılanabilir olmaktadır. Ve tanımlanabilen, algılanabilen birey ise tekrar yerineyurduna sokulmaktadır. Çünkü beden bir kimliğe büründüğü an “oluş” haline son vererek artık olmakta ve dolayısıyla algılanabilir pozisyona geçmektedir. Örneğin; birey cinsel kimliğini lezbiyen olarak tanımladığı ve sabitlediği noktada, heteronormatif düzen tarafından “anormal” olarak kodlanacak, yerineyurduna sokulacaktır. O halde; beden bağlamında bir kimlik sahiplenildiği an, bedenın oluş süreci kesilir ve yersizyurdsuzlaşma sona erer. Bedenin yerineyurduna dönme tehlikesini ortadan kaldırmanın ve yersizyurdsuzlaşmayı sürekli hale getirmenin yolu, oluş’ u sonsuz hale getirmektir. Beden sonsuza dek oluş sürecinde olduğunda, yersizyurdsuzlaşma hareketi de sonsuz hale gelecektir. İşte bedeni “algılanamaz” yapan süreç budur.

Sonuç olarak; bedenın majör oyunu olan, heteronormatif sistemi sürekli sarsmanın, sonsuza dek yersizyurdsuzlaştırmının ve bedenın kuralsız, rastlantılarla süren ideal oyununu sürdürülebilir kılmanın koşulu; bedenın sonsuza dek oluş sürecine bırakılması ve algılanamaz oluşudur.

3.3.Bedenin Virtüel İmkanları

Deleuze' e göre temellendirmek belirlemek demektir ve temelin üç anlamı vardır (2017a, 354). İlk anlamıyla temel; özdeş (aynı) demektir. Özdeşlik, ide'nin sahip olduğu varsayılan özdeşliktir.¹⁸ İdenin, bu biçimde kavranışı öze ilişkindir. "Her ne ise ve her neye sahipse odur ve öncelikle ona sahiptir. Zaten Cesaret' ten başka cesur, Erdem'den başka erdemli var mıdır?" (Deleuze, 2017a, s. 355). Ve bu doğrultuda temel, öze ilişkin çeşitli niteliklere sahip olmak, çeşitli bağlamların parçası olmak üzere, kişilerin talebini oluşturmasını teşvik eder (kişilerin, erdemli ve cesur olmayı istemeleri...). O halde; temel olarak öz, talep eden olarak talip ve talip edilen nesne ya da nitelik ortaya çıkmaktadır. Temellendirme, belirleme işlevini şu şekilde gerçekleştirmektedir: Öncelikle talep edilecek nesne ya da niteliği öz olarak belirlemekte ve talibi, temele (öze) benzer kılmaktadır. Bu benzerliği talibe, içeriden vermekte ve dolayısıyla doğal olduğu kabul edilen bir olanaklar düzeni yaratmaktadır. Talep eden ile talep edilen nesne arasında doğal ve içeriden gelen bir benzerlik ilişkisi kurulduğunda; talip olana, talip olduğu nesne ya da niteliğe erişebilmesi için imkanlar verilmektedir. Bu bağlamda, temsiller dünyası kurulmuş olur. O halde temsiller dünyası; kişilerin özünde, içinde olduğunu düşündüğü, kişilerden önce oluşturulmuş olan, verili olanaklarla ilgilidir. İlk anlamıyla temsiller dünyasını kuran temellendirme sistemi, ikinci anlamıyla kurulu olan temsiller dünyasını sonsuza doğru açma ve sonsuza dek sürdürme amacı taşımaktadır. Dolayısıyla, çeşitli temsillerin değil, merkezi bir olan ve aynı merkezden sonsuza doğru açılan temsillerin dünyası oluşturulmuş olur. Temelin üçüncü anlamının, bu iki anlamın birleşiminden oluştuğunu ifade eden Deleuze, üçüncü anlamı şöyle açıklamaktadır:

Esasında, temellendirmek daima eğmek, bükmek ve tekrar bükmek -mevsimlerin, yılların ve günlerin düzenini organize etmektir. Talebin nesnesi (nitelik, fark)

---

¹⁸ Deleuze, ideye ilişkin soru'nun, Platonculuk bağlamında "nedir" biçiminde belirlenerek, özü ortaya çıkartma iddiasında olduğunu söylemektedir. Ve şöyle ifade etmektedir; "Buna göre, kimin güzel olduğu değil, Güzelin ne olduğu sorulmalıdır. Nerede ve ne zaman adalet olduğu değil, Adil Olanın ne olduğu sorulmalıdır" (Deleuze, 2009, s. 150-151).

kendini bir çemberde bulur; çemberin yayları, temelin nitel oluş dahilinde en çok ve en az şeklindeki iki aşırı uç arasında yavaşlamalar, anlar, duraklamalar tesis etmesi ölçüsünde birbirinden ayrılır. Talipler hareketli çemberin etrafında, her biri kendi yaşamının değerine tekabül eden ve kendine düşen pay uyarınca, dağılırlar: burada bir yaşam, çemberin belirli bir kısmına talip olan katı bir şimdiye asimile edilmiştir; bu şimdi çemberin söz konusu kısmını "büzer" ve imgelerin hiyerarşisinde kaydettiği ilerleme veya gerileme uyarınca da en çok ve en azın düzeninde söz konusu kısımdan bir şey kaybeder veya kazanır (başka bir şimdi, başka bir yaşam da bir başka kısmı büzüşdürür). (Deleuze, 2017a, s. 356)

Ve devamında Deleuze, kastedilen şimdinin, asla şimdi olamayan, geçmişle ilişkili bir anlayışla şekillendiğinden söz etmektedir. Çemberin bir merkezi vardır ve tüm şimdiler, bu merkez etrafında şekillenmektedir. Temellendirmenin üçüncü anlamı; temsili geçmişe ve bir merkeze göre şekillendirmektedir. O halde temsilin dünyası; kişinin bir özü olduğunu varsayan, kişiyi belirlenmiş olanaklara göre sınırlayan ve bu sınırlı, belirlenmiş olanakların ise bağlamını geçmişe dayandıran, tek merkez çevresinde işleyen bir dünyadır. Temsilin dünyası, şimdi'nin, an'ın deneyimine, kişinin belirlenmiş olanaklı alanlarından başka alanlara, başka mekanlara, başka bir dünyaya kapalıdır. Temsilin dünyası sabit, kendini tekrar eden, fark' a kapalı bir dünyadır.

Deleuze, temsili, "örtük varsayım" ifadesiyle açıklamaktadır (2017a, s. 179). Örtük varsayım; herkesin bildiği ve inkar edemeyeceği bilgilere tekabül eden bir ifadedir.

Herkes, kavramdan önce ve felsefe öncesi bir kipte, bilir... herkes düşünmenin ve (var)olmanın ne demek olduğunu bilir ... öyle ki, filozof Düşünüyorum, öyleyse varım dediği zaman, bu öncüllerin tümelliğinin -yani olmanın ve düşünmenin ne demek olduğunun- örtük bir şekilde anlaşıldığını ... ve kuşku duymanın düşünmek,

düşünmenin de olmak olduğunu hiç kimsenin inkar edemeyeceğini varsayabilir ...

Herkes bilir, kimse inkar edemez, temsilin formu ve temsil edenin söylemidir.

(Deleuze, 2017a, s. 179)

O halde temsil; kimse tarafından sorgulanamaz, doğruluğuna dair şüpheye düşülemez, evrensel, doğal, sabit, ideal olan bilginin alanı ve gerçekliğin alanıdır. İnsan düşünür, insan erdemli olmalıdır, insan cesur olmalıdır, insan üremek ister, insan heteroseksüeldir, insan ya kadın ya da erkektir, insan aile kurar... Örnekler sonsuza dek çoğaltılabilir. Peki beden bağlamında temellendirme ve dolayısıyla temsil sistemi nasıl işler?

Heteronormatif sistem, bedeni temellendiren, belirleyen, temsil dünyasının sınırlarını çizen sistemdir. Nedir sorusuna cevap veren ide anlayışı, beden bağlamında şu sorulara cevap vermektedir: Cinsiyet nedir? Cinsellik nedir? Cinsel organ nedir? Cinsel arzu nesnesi nedir?... Bu soruların cevapları doğrultunda bedenin özü şöyle belirlenmektedir; beden ya erkek ya kadın olabilir, beden heteroseksüel bir cinselliği talep eder, bedenin cinsel organı, cinsellik sırasında kullanılması belirlenen; penis ya da vajinadır, bedenin arzu nesnesi daima karşıt cinsine yönelir, yani beden heteroseksüeldir. O halde bedenin olanakları, iki cinsiyet ve tek cinsel edimle sınırlı tutulmaktadır. Bu olanaklar dahilinde, beden çevresinde oluşturulan öz; talep edilen heteroseksüel, erkek ya da kadın olmak, talep edeni de kişi olarak belirlemektedir. Ve talep eden kişi ile talep edilen şey arasındaki benzerlik ilişkisi, diğerlerine benzemek (anneye, babaya, abiye, ablaya, arkadaşına), bir erkeğe ve kadına benzemek üstünden kurulmaktadır. Bu benzerlik ilişkisi, belirlenmiş olanaklardan farklı olanaklara geçmenin önünü kapatmakta ve herkesin homojen, farksız biçimde bir arada olduğu alana açılmaktadır. Aynı zamanda, cinsel arzu kişinin içinde olan ve doğal olarak karşı cinse yönelen bir olanak alanına dahil edilmektedir. Ve cinsel

edim ise; şimdi'nin deneyimine kapalı, daima geçmişten bugüne aktarılan, tekrar edilen, öğrenilen, merkezinde belirlenmiş normların durduğu bir alana dahil edilmektedir.¹⁹

Bu çerçevede kurulan şey; bedenin temsil dünyasıdır. Bedenin temsil dünyasının “örtük varsayım”ları ise şöyle ifade edilebilir; kişi ya kadın ya erkektir, kişi heteroseksüeldir. Bu varsayımlar, bedenin, herkes tarafından bilinen, doğal olduğu kabul edilmiş, sorgulanamaz, sabit, evrensel gerçekliğidir.

Temellendirme sisteminin, talep eden ile talep edileni oluşturduğu ve temsiller dünyasına açılan sürecinin, beden bağlamında anlamı şöyledir: Bedenin talep ettiği, bir nitelik, bir nesne olmaktan öte, toplumun kabul gören bir üyesi olabilmek ve dolayısıyla, sosyal, sınıfsal, yaşamsal konfor alanlarına dahil olabilmektir. Beden hakkında belirlenmiş içeride ve doğal olduğu kabul edilen, sınırlı olanakları talep etmek, yaşamın tüm olumlu olanaklarını talep etmektir. Çünkü heteronormatif sistem cinsel edimler arasında bir hiyerarşi kurmakta ve bu hiyerarşinin merkezinden çeperine doğru gidildikçe, birey yaşamın konforundan uzaklaştırılmakta, dışlanmakta ve yaşamın hemen her alanında dezavantajlı konumlara itilmektedir. Başka bir ifadeyle; belirlenmiş olanaklardan, kendi içkinlik planında başka olanaklara açılan kişinin yaşamı, pek çok alanda olanaksız hale getirilmektedir.

O halde belirlenmiş olanaklar üstüne kurulmuş temsil dünyası; ne arzunun eksiklik olarak değil süreç, fazlalık olarak kavranışına ne de bedenin oluş halinde, deneyime açık olmasına uygundur. Peki beden sıkıştığı, sabitlendiği sınırlı olanaklarla işleyen temsil dünyasından, oluş halinde olduğu, deneyime açık, daima yersizyurdsuzlaştığı alana, sınırsız imkanların dünyasına nasıl geçebilir?²⁰

---

¹⁹ Arzunun, kişinin içinde olan eksiklikle bağı, bu eksikliği tamamlamak üzere karşı cinsine yönelmesi ve bireyin cinselliğinin psikanaliz tarafından, bireyin geçmişi ve ailesiyle ilişkilendirilmesi hakkında detaylı bilgiler, tezin “Eksiklik Olan Arzudan Süreç Olan Arzuya...” bölümünde verilmiştir.

²⁰ Deleuze'ün felsefesinin sağladığı imkanlar dahilinde, bedenin oluş halinde olması ve sonsuza dek yersizyurdsuzlaşması hakkında detaylı bilgiler tezin “Olmayı reddetmek, Oluş...” bölümünde verilmektedir.

Deleuze' e göre; aktüelle karşıtlık içinde olan virtüel, tam anlamıyla gerçekliğe sahiptir.²¹ Virtüel sonsuz, sınırsız potansiyeller alanına açılan imajların dünyasıdır; aktüel ise yaşam içinde, çeşitli anlar, rastlantılar esnasında bazı virtüel imajların bir pratiğe dönüştüğü nesnedir. Virtüel imaj ve aktüel nesne arasında daima süren bir ilişki vardır. Ve bu ilişkiyi Deleuze şöyle ifade etmektedir;

Felsefe çokluluk teorisi. Her çokluluk aktüel ve virtüel ögeler barındırır. Sadece aktüel nesne yoktur. Virtüel imajların dumanı bütün aktüeli kaplamıştır. Bu duman az ya da çok paylaştırılmış ortak mevcudiyetler sayesinde dolambaçlı yollara doğru yükselir, bunların üzerinde virtüel imajlar kendilerini paylaştırır ve koşar durur. Bu şekilde aktüel bir partikül kendisine yakın duran, farklı düzenlerdeki virtüelleri yayar ve emer. Yayma ve emme sayesinde bunlara virtüel denir; bunların yaratı ve yıkımları düşünebilecek asgari zaman sürekliliğinde daha küçük bir zamanda yapılır ve bu kısalık onları bir kararsızlık ve belirsizlik ilkesinde tutmayı bilir. (Deleuze ve Parnet, 2016, s. 175)

Virtüel ve aktüel arasında bir belirsizlik ilişkisi vardır. Virtüelin aktüelleşme süreci benzerlik değil, daima farkla ilişkilidir. O halde; virtüelin; belirsizliği temel alan, farklar üstüne kurulu dünyasında idenin kavranışı; belirli olanaklara tekabül eden ve daima benzerlik ilkesiyle kendini var eden temsil dünyasında, “nedir?” sorusuna cevap veren, öz'e tekabül eden ide kavranışından oldukça farklıdır.

Deleuze'ün felsefesinde ide; nedir sorusuna değil, kim?, nasıl?, nerede?, ne zaman?, ne kadar?, hangi durumda?... sorularına cevap verir. Dolayısıyla ide'nin bu kavranışı, öz'e değil, an'a, rastlantılara, vakaya, çeşitli deneyimlere tekabül eder. İde belirli olanakların

---

²¹ Virtüel çeşitli çevirilerde, “sanal” ya da “gücül” olarak; aktüel ve aktüelleşme ise çeşitli çevirilerde, “edim” ve “edimselleşme” olarak kullanılmaktadır. Metin boyunca, başka kaynaklardan yapılan alıntılar dışında, aktüel ve virtüel biçiminde kullanılacaktır.

alanında değil, sınırsız potansiyelin olduğu, belirsizlikle işleyen virtüelin dünyasına aittir. İde Deleuze'e göre saf virtüelliktir ve virtüellik çoklukla ilişkilidir (2009, s. 158) Peki "çokluk" nedir?

Deleuze, çokluğun; "çoğa has olan ve bir sistem oluşturmak için hiçbir birliğe ihtiyaç duymayan bir organizasyon" olduğunu söylemektedir (2017a, s. 245). Çokluk daima çeşitlidir ve bu çeşitlilik sonuç olarak; yaşamın içinde, rastlantısal an ve mekanlarda oluşan vakalara tekabül ederler. Her şey çokluktur ve çokluğun algısal ya da kavramsal bir anlamı, belirlenebilir bir düzeni yoktur. Çokluklar önceden var olan herhangi bir özdeşlik içermez ve benzerlik ilişkilerini ilke edinmezler, çokluklar fark' ı ilke edinirler. Ve çoklukların aktüel varlıkları yoktur, çokluklar virtüellikten ayrı düşünülemezler. Deleuze, virtüel, çokluk ve ide'nin ilişkisi hakkında şöyle örnek vermektedir:

Örneğin, renk İdea'sı kendinde bütün renklerin genetik unsurlarını ve ilişkilerini karıştıran, ancak ayrı mekanlarıyla çeşitli renklerde aktüelleşen beyaz ışık gibidir; yahut ses idea'sı da beyaz gürültü gibidir. Bir beyaz toplum ve beyaz dil dahi söz konusudur (beyaz dil kendi virtüelliğinde çeşitli dillerde ve verili bir dilin istisnai parçalarında aktüelleşecek bütün sesbirimleri ve ilişkileri içerir). (Deleuze, 2017a, s. 275)

O halde; virtüellik, henüz pratik edilmemiş, sınırsız potansiyeli, çokluğu içermektedir. Bu potansiyeller yaşam içinde pratik edilerek, eyleme geçirilerek aktüelleşmektedir. Dolayısıyla aktüel ve virtüel daima birlikte işlemektedir. Bu birlikte işleyişin belirlenebilir herhangi bir formülü olmamakla birlikte, bu ilişki daima fark ve farklılaşma süreçlerine açılmaktadır. Fark ilişkisi ise şöyle açıklanabilir: Öncelikle virtüel aktüelin bilinen imajı değildir. Yani virtüel aktüelleşme sürecine girerken ortaya ne çıkacağı bilenebilir. Dolayısıyla virtüel imaj ile aktüel nesne arasında benzerlik değil fark ilişkisi vardır. Ayrıca virtüelliğin ve aktüelliğin de kendi içinde farklılaşmaları birbirinden tamamen farklıdır. Bu doğrultuda, Deleuze'ün vermiş olduğu örneği açarsak; beyaz renk, kendi içinde

sınırsız birleşim, sınırsız potansiyel taşır ve bu potansiyellerin farklılaşması, virtüelliğin farklılaşmasına denk düşerken; beyaz renk, çeşitli durumlarda, çeşitli şekillerde, farklı renklere dönüştüğünde bu durum aktüelleşmenin farklılaşmasına denk düşer. Ve elbette, beyaz renk virtüel bir alanda sınırsız potansiyele sahipken, aktüelleştiğinde ne olacağı asla kestirilemez.

Aktarılan bilgiler ışığında; sonsuz temsilin dünyası ve virtüelin dünyası karşı karşıya getirilebilir. Deleuze'e göre "olanaklı" ve "virtüel" arasındaki temel ayrım; olanaklı olanın gerçeğe karşıtlık içinde, gerçeğin zıddı olması ve virtüel olanın edimselle karşıtlık içinde olmasıdır (2010, s. 136-137). Deleuze'ün yapmış olduğu bu karşılaştırma şöyle özetlenebilir: Olanaklı olanın bir gerçekliği olmamakla birlikte, gerçekleşmek ya da gerçekleşmemek ikiliğinde kurulu süreçleri vardır. Ve bu süreçlerin temel kuralları, benzerlik ve sınırlılıktır. Gerçekleşme süreci; gerçek olanın, gerçekleştirdiği olanaklı şeyin imgesine uygun olduğunu, benzediğini varsayar ve aynı zamanda, gerçekleştirenler olanaklı olanların tümü değil bazılarıdır. "Ve bütün olanaklılar gerçekleşmediğine göre, gerçekleşme, bazı olanaklıların geri itildiğinin ya da engellendiğinin varsayılmasını, bazıların ise gerçek olana "geçmesini" sağlayan bir sınırlılık içerir" (Deleuze, 2010, s. 137). Bunlara karşılık: Virtüel olan bir gerçekliğe sahiptir fakat edimsel değildir. Dolayısıyla virtüel olan gerçekleşme sürecine değil, edimselleşme sürecine girmektedir. Ve edimselleşme sürecinin temel kuralları, benzerlik, sınırlılık değil; fark ve yaratmaktır. Deleuze şöyle ifade etmiştir;

Çünkü virtüel olan, edimselleşmek için, eleme ya da sınırlama yoluyla hareket edemez; pozitif edimlerle kendi edimselleşme çizgilerini yaratmak zorundadır. Bunun sebebi basittir: Gerçek olan gerçekleştirdiği olanaklının imgesindeyken ve ona benzerken, edimsel olan, tersine, ortaya çıkardığı virtüelliğe benzemez. Edimselleşme sürecinde ilk olan farktır- yola çıkılan virtüelle ulaşılan edimseller arasındaki fark ve ayrıca edimselleşmenin izlediği, birbirlerini tamamlayan

çizgiler arasındaki fark. Kısacası virtüelliğin özü, farklılaşarak edimselleşecek, edimselleşmek için farklılaşması, kendi farklılaşma çizgilerini yaratması zorunlu olacak biçimde varolmaktır. (Deleuze, 2010, s. 137-138)

O halde Deleuze, sınırlılık ve benzerlik ilkesiyle çalışan, belirlenmiş olanakların dışına çıkmayan temsilin dünyasının karşısına, virtüelin farkı olumlayan, farklılaşma ilkesiyle çalışan, sınırsız potansiyel alanını, virtüelin gerçekliğini koymaktadır. Peki bedenın virtüel gerçekliği nedir?

Bedeni sınırsız potansiyel alanından, virtüel gerçekliğinden alıkoyan, sınırlı olanaklara sıkıştırılan, tüm farklı edimlerin önünü kapatan heteronormatif sistemin temsil dünyası; cinsiyet hususunda iki olanak, cinsellik hususunda ise tek olanak belirlemiştir. Fakat bedenın virtüel gerçekliği ne iki cinsiyetle ne de tek cinsellikle sınırlıdır. Bedenin cinsiyet ve cinsellik bağlamında bir özü yoktur. Bedenin; cinsiyetleri, cinsellikleri, edimleri, ihtimalleri sınırsızdır ve bu ihtimaller aktüel hale gelmeden ne olduğu, ne olacağı bilinemez.

Deleuze ve Guattari psikanalizi eleştirirken²², beden bağlamında belirlenmiş normlar ve temsiller sistemini “antropomorfik temsil” olarak adlandırmakta ve bu temsil sisteminin bedeni tek cinsiyet üstünden yorumladığını şöyle ifade etmektedirler:

Antropomorfik temsil olarak adlandırdığımız şey, hem iki cinsiyet olduğuna dair fikir, hem de sadece bir tane olduğuna dair fikirdir. Freudculuğun bu tuhaf fikirle nasıl sızdığı bilinir, bu fikir, eksiklik olarak tarif edilen kadınla ilişkili olarak, namevcudiyet olarak kadın cinsiyetiyle ilişkili olarak, nihayetinde yalnızca bir cinsiyet, erkek bulunduğuna dairdir. (Deleuze ve Guattari, 2014, s. 423)

---

²² Deleuze ve Guattari'nin beden ve arzu bağlamında psikanaliz eleştirileri hakkında detaylı bilgi, tezin “Eksiklik Olan Arzudan Süreç Olan Arzuya...” bölümünde verilmiştir.

Ve psikanalizin “antropomorfik temsili” karşısına, şizoanalizin “insani olmayan cinsiyet” fikrini çıkarırlar:

Sevişmek ne sadece bir, ne de sadece iki olmaktır, ama yüz bin olmaktır. Arzulama-makineleri veya insani-olmayan cinsiyet budur: ne bir, ne de hatta iki, ama n... cinsiyet. Şizoanaliz, bir öznedeki, toplumun bu özneye dayattığı ve ona bir cinsiyet tahsis eden antropomorfik temsilin ötesindeki n... cinsiyetin değişken analizidir. (Deleuze ve Guattari, 2014, s. 425)

Dolayısıyla; antropomorfik temsil; bedenın sonsuza dek açılan temsil dünyası, verili ve sınırlı olanakları, farklı olana kendini kapatan hiyerarşi sistemlerini kurarken; insani olmayan cinsiyet, bedenın sonsuz sayıda cinsiyet ve sonsuz sayıda cinsellik potansiyeline sahip olduğu, her daim farklı olanın ortaya çıktığı ve farklılaşma üstüne kurulu, bedenın edimlerinin çokluğuna denk düşen, virtüel imkanlar alanına, bedenın gerçekliğine açılır.

Bedenın, temsil dünyası tarafından belirlenmiş sınırlı olanakları (kadın ya da erkek, heteroseksüel olmak) sorgulanamaz, doğal ve herkes tarafından bilinen evrensel bilgilere tekabül etmektedir. O halde, bedenın verili olanaklarının dışına çıkarak, temsil sistemini reddeden ve aynı zamanda, varlıklarıyla, bedenlerini kullanma biçimleriyle, cinsel edimleriyle başka olanakların varlığını gösteren LGBTİ+’lar ve cinsel normlara uygunluk göstermeyen heteroların bedenın virtüel imkanlarını keşfettiği söylenebilir. Fakat bedenın virtüel imkanları sınırsız olduğu için, beden için keşfetme süresi de sonsuza dek sürmektedir. Dolayısıyla deneyimlenen cinsiyet ve cinselliklerde, keşfedilen olanaklarda bedeni sabitlememek ve her daim yeni deneyimlere açık kalarak bedeni virtüel imkanlarından alıkoymamak gerekmektedir.

Sonuç olarak; bedenın edimleri, cinsiyet ve cinsellikleri hakkında bilenebilir olan her şey; o an’ a dek deneyimlenmiş, aktüelleşmiş edimlerin tamamıdır. Ve henüz aktüelleşmemiş olan, sınırsız imkana sahip virtüel alan, sonsuza dek mevcudiyetini devam ettirmektedir. Bedenın virtüelliği, bedenın çokluğu ve gerçekliğidir. Dolayısıyla bedeni kendi

gerçekliğine, sınırsız virtüelliğine açık tutmak; bedeni oluş halinde tutmak ve bedeni sonsuza dek yersizyurdsuzlaştırmak demektir...

4. YOK OLUŞ MÜCADELESİ

4.1. Bedenin Savaş Makinası

Deleuze ve Guattari, “kaygan” ve “pürtüklü” olarak iki çeşit mekandan bahsetmiş ve bu iki mekanı birden çok model perspektifinden ele alarak, iki mekan arasındaki ilişkileri karşıtlıklar, birbirinin yerine geçmeler ve birbirine karışmalar bağlamında açıklamışlardır (2014, s.173).²³ Bu modellerden biri olan “teknolojik model” bağlamında; kumaş-keçe, örgü şişi-tığ, nakış-patchwork ikiliklerini, karşıtlık olarak kullanılıp, kaygan ve pürtüklü mekânın çeşitli ilişkilene biçimlerini açıklamışlardır.

“Kumaş- keçe” karşıtlığına göre; kumaş pürtüklü mekana, keçe ise kaygana mekana bir örnek teşkil etmektedir. Kumaşın pürtüklü mekana tekabül eden özellikleri şöyle ifade edilebilir: Kumaş, bazıları yatay, bazıları dikey olmak üzere iki çeşit öge tarafından oluşturulur. Bu iki çeşit öge; bazıları sabit, bazıları hareketli olmak üzere farklı işlevlere sahiptir. Sabit ve hareketli olmak üzere farklı işlevlere sabit yatay ve dikey ögeler; hareketli olanların, sabit olanların üstünden ve altından geçtiği bir ilişki oluşturmaktadırlar. Kumaşın bu özellikleri çevresinde oluşturduğu pürtüklü mekânın kapalılığı Deleuze ve Guattari tarafından şöyle ifade edilmiştir:

Böyle pürtüklü bir mekân zorunlu olarak sınırlıdır, en azından bir kenarından kapalıdır: kumaş uzunlamasına sonsuz olabilir, ancak tezgahın çerçevesi tarafından tanımlanan genişlik boyutunda sonsuz değildir; [tezgah boyunca] gidip

---

²³ Bu metin bağlamında; Deleuze ve Guattari'nin kullanmış olduğu çeşitli modellerden, teknolojik modelin perspektifi detaylı şekilde aktarılacak ve “kaygan mekân”-“pürtüklü mekân” hakkında genel çerçeve çizilecektir.

gelme zorunluluğu, kapalı bir mekanı anlamına gelir (ve daire veya silindir biçimindeki figürlerin kendileri kapalıdır). (Deleuze ve Guattari, 2014, s. 174-175)

Kumaşın pürtüklü mekanı oluşturan özelliklerine karşılık, keçenin²⁴ kaygan mekanı oluşturan özellikleri şöyledir: Keçe yapılırken; kumaş yapımında olduğu gibi, iplikler ayrıştırılıp birbirinden içinden geçirilmez. Dövülen liflerin birbirine geçmesi/ dolanması yoluyla oluşturulan keçe, kumaşın sınırlı ve kapalı mekanına karşılık, açık ve sınırsız bir mekan oluşturur. Deleuze ve Guattari, keçenin kaygan mekanı hakkında şöyle yazmışlardır:

Böyle iç içe geçmiş bir bütünlük, hiçbir şekilde *homojen* değildir: buna rağmen kaygan ve kumaşın mekanına noktası noktasına karşıttır (*de jure* sonsuz, açık ve her yöne doğru sınırsızdır; ne önü ne arkası vardır, ne de merkezi; sabitlik ve/ya hareket atfetmez, daha ziyade mütemadi değişimi [*variation continue*] dağıtır). (Deleuze ve Guattari, 2014, s. 175)

Teknolojik modelin diğer karşıtlığı olan “örgü şişi-tığ” ikiliğine göre; örgü şişleri kapalı olan pürtüklü mekanı örerken, tığ açık olan kaygan mekanı işer. Örgü şişleri; kumaşı oluşturan yatay ve dikey öğelerle benzer bir işlev görmektedir. Şişlerden biri çözü, bir diğeri atkı (bu sıra şişler arasında sürekli değişir) işlevini yerine getirerek, sınırları belirlenmiş, kapalı mekana tekabül eden nesneyi örmektedirler. Tığ ise; keçenin açık ve sınırsız mekanına benzer şekilde, (bir merkezi olsa da) istenilen yöne doğru genişleyebilen, her yöne açılabilen, sınırsız, her ucu açık, kaygan mekanı olan ürünü oluşturur.

“Nakış ve patchwork” karşıtlığı, Deleuze ve Guattari’nin teknolojik model örnekleri arasında en anlamlı bulduğu karşıtlıktır (2014, s. 176). Bu karşıtlığa göre; nakış, merkezi

---

²⁴ “Kaygan ve Pürtüklü” metninde keçenin, bir “karşı kumaş gibi iş gördüğü” (2014, s. 175) ifade edilmektedir.

bir motif ya da temaya, sabit ya da değişken öğelere bağlı olarak oluşturulurken; patchwork, birbirinden farklı renkler, biçimler ve boyutlarda kumaş parçalarının; yan yana, uç uca, art arda sonsuz ve sınırsız biçimde, herhangi bir merkeze bağlı olmadan eklenmesiyle oluşturulmaktadır. Bunlar dolayısıyla; nakış pürtüklü mekan, patchwork ise kaygan bir mekan oluşturmaktadır. Deleuze ve Guattari, patchwork'ün oluşturduğu kaygan mekanın; “kaygan”ın homojen olmayan, amorf bir yer olduğunu açıklar nitelikte olduğunu söylemektedir (2014, s. 177).

Kaygan ve pürtüklü mekan arasında simetrik bir karşılık yoktur. “Kaygan ve pürtüklü arasındaki sürtüşmeler, geçişler, münavebeler ve çakışmalar bugünde ve her çeşit yönde vuku bulur” (Deleuze ve Guattari, 2014, s. 188). İki mekanın arasındaki simetrik ve mutlak bir karşıtlığa dayanmayan bu ilişkiye rağmen basit anlamıyla iki mekanın biçimleri arasında karşıtlıklar vardır. Ve bu karşıtlıklar şöyle özetlenebilir: Pürtüklü mekan, sınırları belirli olan kapalı bir alanda, sabit ve değişken öğeleri, artarda, yan yana, üst üste dize dizerek organize eden, farklılaşmaya kapalı homojen bir plana tekabül ederken; kaygan mekan, sınırları olmayan açık bir alana, sürekli olarak değişime, sabit olmayan her şeye açılan, organizasyonu olmayan, her anlamda farka açılan homojen olmayan bir plana tekabül eder.

O halde; pürtüklü mekan yerine yurduna sokarken, kaygan mekan yersizyurdsuzlaştırır; pürtüklü mekan sabitliğin, mekanyken, kaygan mekan oluşun, yani olmamanın mekanıdır; pürtüklü organların organize edilmesine, pürtüklü mekan organsız bedene tekabül eder; pürtüklü mekan temsiller dünyasına, kaygan mekan virtüel dünyaya aittir; pürtüklü mekan aşkın örgütlenme planını, kaygan mekan içkin dayanıklılık planı oluşturmaktadır.²⁵ Ve sonuç olarak; pürtüklü mekan “yerleşik”lerin, kaygan mekan “göçebe”lerin mekanıdır.

Deleuze ve Guattari, göçebeler, göçmenler ve yerleşikler arasında çeşitli farklılar olduğunu yazmaktadır (1990, s. 80-83). Göçebeler, ihtiyaçları doğrultusunda, çeşitli

---

²⁵ Bahsi geçen kavram ve karşıtlıkların tamamı, bu bölümden önceki bölümlerde detaylı biçimde açıklanmıştır.

işlevlerde noktalar belirler ve bu noktaların üstünde bir yol çizerler. Ve göçebenin hareketi, belirlenen bu yol üstünden sürmektedir. Göçebeler, yolları birleştiren bu ihtiyaç noktalarına yerleşme amacı taşımazlar, ihtiyaç noktaları daima olarak kullanılıp terk edilmek, yola devam etmek üzere kullanılan noktalardır. “Su noktası terkedilmek üzere vardır ve her nokta bir konak yeridir ve sadece konak yeri olarak vardır” (Deleuze ve Guattari, 1990, s. 80). Göçebenin yolu, ihtiyaç noktaları dışında tanımlanmış, belirlenmiş, kapalı bir yol değildir ve göçebenin yolu insanları, hayvanları, eşyaları alana dağıtır, yayar.

Göçebelerin göçmenlerden farkı şöyle ifade edilmiştir:

Göçebe göçmen değildir; çünkü göçmen bir noktadan başka bir noktaya gider, hatta bu ikinci nokta belirli olmasa da, daha önce düşünülmemiş olsa da. Halbuki göçebe olgunun zorunluluğunun ve neticesinin durumuna göre bir noktadan başka bir noktaya gider: İlkesel olarak, noktalar onun için bir yolun uğrak yerleridir. (Deleuze ve Guattari, 1990, s. 80-81)

O halde şunlar söylenebilir: Göçmenin amacı bir noktadan başka bir noktaya erişmektir ve yol göçmen için iki nokta arasındaki birleştirici, göçmeni varacağı noktaya ulaştıran araçtır. Göçebenin amacı ise yolda olmaktır ve noktalar yolda olma hali devam ederken çeşitli ihtiyaçlara cevap veren mekanlar, yolda olmayı sürdürebilmek için kullanılan araçlardır. Dolayısıyla; göçmen için yolun değil varılacak noktaların anlamı, göçebe için varılacak noktaların değil yolun bir anlamı vardır.

Yerleşikler; kapalı ve sınırları çizilmiş bir mekanda, sabitlenmiş konumlar ve ilişkiler kurarlar. “Yerleşiklerin mekanı duvarlarla, çitlerle, çitler arasındaki yollarla çevrilidir, mekanı pürüklüdür, halbuki göçebenin mekanı yalnızca çizgilerle işaretlenmiş kaygan mekandır” (Deleuze ve Guattari, 1990, s. 82). Yerleşik ve göçebe arasındaki karşıtlığın temelini; belirlilik ve belirsizlik olduğu söylenebilir. Yerleşik; sınırları, ilişkileri, değişebilecek özellikleri, kısaca her şeyiyle belirlilik üzerine kurulu, her yanıyla

pürtüklenmiş homojen bir mekan oluşturur. Göçebe ise hemen her yanıyla belirsiz, her daim hareketli ve oluş halinde, her an farklılaşabilir kaygan ve heterojen bir mekan oluşturmaktadır.

Deleuze ve Guattari; yerleşik, göçmen ve göçebe karşılaştırmasını, “toprak” bağlamında, yersizyurdsuzlaşma kavramı ile birlikte ifade etmektedirler (1990, s. 83). Yerleşik olanın toprakla bağı sabittir ve yerleşik olan yeriyurdu belirlenmiş, sabit olandır. Göçmen bağı bulunduğu toprağı terk ederek yersizyurdsuzlaşabilir, fakat göçmen daima olarak yerleşmek için başka bir toprak aramaktadır. Dolayısıyla göçmen her zaman, yeniden yerineyurduna dönendir. Göçebenin ise bağı bulunduğu sabit bir toprağı yoktur. Göçebe toprakla daima “yersizyurdsuzlaşma” ilişkisi kurar. Ve bu ilişki toprağı, yerleşilecek, düzenlenecek ve kapatılacak bir mekan olmaktan, üstünden geçilen, bazen bir süre işgal edilen basit bir mekan haline getirir. O halde göçebenin hareketi mutlak yersizyurdsuzlaşma hareketidir.

Deleuze, bireyleri oluşturan çizgilerden katı parçalı olanları yerleşiklerle; esnek parçalı olanları göçmenlerle ve kaçış çizgilerini ise göçebelerle ilişkilendirmekte ve “yerleşik çizgi”, “göçmen çizgisi”, “göçebe çizgisi” olarak ifade etmektedir²⁶ (2016, s. 161). Yerleşik çizgilerin pürtüklü mekanına tekabül eden “devlet aygıtı” na karşı; göçebe çizgiler, kaygan mekanlarına tekabül eden “savaş makinası” nı icat ederler.

Deleuze ve Guattari, “savaş makinası” ve “devlet aygıtı” karşılaştırmasını, “go oyunu” ve “satranç oyunu” üstünden yapmışlardır (1990, s. 27). Buna göre; savaş makinası go oyununa benzerken; devlet aygıtı satranç oyununa benzemektedir. Satranç taşları; her duruma, her karşılaşmaya, her çarpışmaya göre, tüm özellikleriyle ve hamleleriyle belirlenmiştir. Satranç taşlarının her biri kendine has niteliklere, değişmez kodlamalara sahiptir. “Satranç bir savaştır, ama kurumlaşmış bir savaş, kodlanmış, kurallaştırılmış, bir cephe, geri güçleri, savaşlarıyla bir savaştır” (Deleuze ve Guattari, 1990, s. 28). Go oyununda ise; piyonların tamamı; basit, anonim birimlerdir ve dolayısıyla kendilerine has

---

²⁶ Bireyleri oluşturan çizgiler hakkında detaylı bilgi tezin “Bedeni Oluşturan Çizgiler” bölümünde açıklanmıştır.

özellikleri yoktur. “<<O>> ilerler, bu bir erkek, bir kadın, bir pire, bir fil, olabilir. Go’nun piyonları özneleşmemiş bir makinasal düzenlemenin öğeleridir; onların iç özellikleri yoktur, sadece durumları vardır” (Deleuze ve Guattari, 1990, s. 27-28). Satrancın aksine, go oyununda; cephesiz ve kavgasız bir savaş mevcuttur.

Sonunda, ikisinin mekanı aynı değildir: satrançta kapalı bir mekanı dağıtmak, yani bir noktadan diğerine gitmek, en az taşla en fazla mekanı doldurmak söz konusudur. Go oyunundaysa, açık bir mekana yayılmak, mekanı tutmak, herhangi bir noktadan ortaya, aniden fırlamak söz konusudur: hareket bir noktadan diğerine doğru giden değil, varışı, kalkışı olmayan, ne belli geçtiği yeri, ne de ambarı olan, sürekli oluşan bir şeydir. Go’nun <<kaygan>> mekanının karşıtı Satrancın <<pürtüklü>> mekanı. (Deleuze ve Guattari, 1990, s. 28)

Göçebeler tarafından icat edilmiş olan savaş makinasının nesnesi savaş değildir. Aksine savaş makinası savaşmamaya tekabül eder. Savaş makinasının tek geleneği; mekana insanları, hayvanları, şeyleri yaymaktır. Ve bu yayılma hareketinin herhangi bir kuralı yoktur, durumdan duruma, zamandan zamana, mekandan mekana, insandan insana değişebilir. Yayılma alanlarında; kapalı, kodlayan ve sabitleyen şehirler, devletlerle denk gelen, çarpışan savaş makinası, bu denk geliş an’ında zorunlu olarak savaşa dönüşür. Bu savaş; devlet aygıtının mekanı pürtükleyen güçlerine, biçimlerine karşı verilmektedir.

Savaşı yapanlar devletler değil, göçebelere dir. En eski devletlerin savaş makinaları yoktur. Eski devletler baskı ve kontrol organizasyonlarıyla işlerler.

Kuvvetli oldukları halde eski devletlerin ani yokolmalarının tuhaf nedenleri içinden, göçebe veya dışarıdan gelen bir savaş makinasının işe karışmasının varolduğunun tahmini yapılabilir; bu göçebe savaş makinası eski devletlere karşı çıkar ve onları yokeder. Fakat devlet olayı hemen anlayıverir. Evrensel tarih

açısından en büyük sorulardan biri şu olacaktır: Devlet nasıl savaş makinasını kendine edinecektir, yani ondan amaçlarına ve galibiyetine ve ölçülerine uygun bir şey meydana getirecektir? (askeri kurum, veya ordu adı savaş makinasının kendisi değil, ordunun devlet tarafından edinildiği şekle verilen. addır). (Deleuze ve Guattari, 1990, s. 152)

Tüm bu ilişkiyi bir paradoksa benzeten Deleuze ve Guattari'nin, savaş makinası bağlamında son kertede söyledikleri şöyle özetlenebilir: Savaş makinasının nesnesi, hedefi savaş olmasa da, devlet ya da şehirlerle karşı karşıya gelen göçebeler; devletlerin belirlediği sınırları ve sabit biçimleri yok etmek amacıyla savaşı bir yöntem olarak kullanmak zorunda kalırlar. Fakat devlet, savaş makinasını kendi kullanım alanına geçirdiği an, savaş makinasının işlevi, doğası, özellikleri tamamen değişir. Devletin kullanım alanında olan savaş; devleti yıkmaya çalışan göçebelere ve diğer başka devletlere karşı kullanılacaktır. Dolayısıyla, göçebelerin tarafındayken nesnesi savaş olmayan savaş makinası devletin tarafına geçtiği an nesnesi, hedefi savaş haline gelecektir.

O halde; kaygan mekan ve pürtüklü mekanın karmaşık ilişki biçimi (birbirinin yerine geçmeler, çarpışmalar, bazen ayrılıklar); göçebe olmak- yerleşik olmak arasında ve dolayısıyla da savaş makinası–devlet aygıtı arasında da geçerliliğini koruyacaktır.

Peki ele alınan husus beden olduğunda; bedenın devlet aygıtı ve üst kodlama soyut makinalarıyla oluşturulan pürtüklü mekanıyla, bedenın kaygan mekanını ve savaş makinasını kuran göçebelik; ve bu iki mekan, iki olma hali arasındaki gerilimler nasıl yorumlanabilir? Göçebe bedenın kaygan mekanı ve bedenın savaş makinası sonsuza dek nasıl mevcudiyetini koruyabilir?

Bedenın pürtüklü mekanı, temsil dünyasının oluşturduğu verili olanakların tarafındadır. Bedeni sınırlı olanaklar alanına sıkıştıran temsil dünyası, tüm bedenleri homojenize etmekte, aynılaştırmakta ve farkın, deneyimin önünü kapatmaktadır. Beden erkek ya da

Göçebe beden; kendisinin oluşturduğu, kimliksizliği içeren savaş makinası, yerleşik bedenün üst kodlama soyut makinaları ve devlet aygıtıyla çarpıştığı, karşılaştığı noktalarda belirli cinsel edimleri “sahiplenmek”, “korumak” zorunda kalabilir (tıpkı göçebelerin, devleti yok etmek adına “savaşmak” zorunda kalmaları gibi). Göçebe beden bu çarpışma sırasında, belirli bir cinsel edimi sahiplense de, nihayetinde yolda olmaya devam etmelidir. Çünkü sahiplendiği edimde, sabit kaldığı an bedenün algılanamamak üstüne kurulu olan savaş makinası, devlet aygıtının eline geçer ve işlevi tanınmak üzerine kurulmaya başlar. Bu noktada göçebe beden, yerleşik bedene, bedenün kaygan mekanı pürtüklü mekanına dönüşür ve beden savaş makinasını kaybetmiş olur.

Pratik bir örnek vermek gerekirse; iki erkek ya da iki kadın, yolda el ele yürürken, birileri tarafından şiddet gördüğü, dışlandığı, ötekileştirildiği an; iki kadının birlikteliğini, böyle bir olanağın olduğunu ve iki kadının cinsel edimini sahiplenmek zorunda kalır. Ve bu noktada, toplumun cinsel normlarına uyanlar ve uymayanlar arasında bir mücadele başlar. Bu mücadele, göçebe beden ile yerleşik beden arasındadır. Göçebe beden çarpışma anı sırasında sahiplendiği cinsel edimi, yaşam boyu sahiplenmeye devam ettiğinde yerleşik beden haline dönüşür ve dolayısıyla bedenün algılanamamak üzerine kurulu savaş makinası devlet aygıtı tarafından kapılmış, işlevi değiştirilmiş olur. Çünkü kişi bir kimliğe bedenini sabitlediği an, bedene verili olanakların, bedenün temsil dünyasının içine girer. Devlet aygıtı bireyin bedenini tanımladığı an kodlar ve cinsel edimler arasındaki hiyerarşiyi sürdürülebilir hale getirir.

Örneğin homoseksüellik, heteroseksüellik ile dışlayıcı bir ayırım ilişkisi içinde yakalandığı sürece (arzunun kodu çözülmüş akımları içinde-kapsanan ayrımlar, yerel bağlantılar, göçebe birleşimler-onların birbirlerini kapsayışlarını ve yanal iletişimini ortaya çıkarmaktan ziyade, her ikisini de, yalnızca iki iletişimsiz dizide onların farklılaşmalarını temin etmeyi üstelenen ortak bir ödipal ve hadım-edici

kökene havale eden bir ilişki), hiçbir "homoseksüel hareket" mümkün değildir.

(Deleuze ve Guattari, 2014, s. 504)

O halde göçebe beden; daima “oluş” halinde olan, sonsuz yersizyurdsuzlaşmayı içeren ve savaş makinasını algılanamamak bağlamında kuran bedendir. Göçebe bedenin kendisini sürdürebilmesi ve savaş makinasını devlet aygıtına kaptırmaması için, her daim oluş halinde olması ve algılanamaması gerekir. Cinsel edimler hiyerarşisinin, aşağılarında duran cinsel edimler, deneyimlendiği kişilerce sahiplenilmesi zorunlu anlarda sahiplenilse dahi, göçebe bedenin ilk hedefi, sahiplendiği edimi de bırakarak, bedenin virtüelliğine, kaygan mekanına dönmek olmalıdır. Çünkü cinsel edimler hiyerarşisini, heteronormatif sistemi yok edecek olan şey, bedenin temsil edilemez, kodlanamaz, kimliksiz olmasıdır.

4.2.Bedenin Tek Anlamlılığı

Deleuze, Anlamın Mantığı kitabının “Önermeler Hakkında” isimli bölümünde, önermenin üç boyutunu açıklamakta ve devamında bu üç boyuta dördüncü boyut olan “anlam” boyutunu eklemektedir (2015, s. 29) Önermenin üç boyutu; “işaret etme”, “dışa vurma” ve “imleme” ilişkilerini içerir.

İşaret etme, dışarıdaki “şey” durumu ya da durumlarıyla ilişkilidir ve “şey” durumu bu ilişki bağlamında bireyleşir. Bireyleşme, cisimleri, cisimlerin karışımlarını, nitelik ve niceliklerini belirler. “İşaret-etme, sözcüklerle şey durumunu "temsil etmesi" gereken özel imgelerin birbirlerini çağrıştırmaları yoluyla işler: sözcüğün, önermedeki herhangi bir sözcüğün çağrıştırdığı tüm imgeler arasından verili duruma karşılık gelenleri seçmek, ayırmak gerekir” (Deleuze, 2015, s. 29). İşaret etmek; “budur” ya da “bu değildir” gibi belirlilik ifadeleriyle işler ve işaret etmenin unsurları; doğruluk ve yanlışlıktır. Doğruluk; işaret etmenin tüm gereklerinin gerçekleşmesi demektir. Deleuze “her durumda doğru” olma halini, “doldurmanın seçime gerek kalmadan, sözcüklerin çağrıştırabileceği özel imgeler sonsuzluğu için meydana gelmesi” olarak ifade etmektedir (Deleuze, 2015, s. 30). Yanlışlık ise; işaret etme durumunun gereklerinin yerine getirilememesi demektir. “İnsanlar heteroseksüeldir” önermesi bir örnek olarak ele alındığında şunlar söylenebilir:

Bir kadınla bir erkeğin sevişmesi (şey durumu), temsil dünyası bağlamında bireyleşir. Ve bu temsil dünyasına göre; “insan heteroseksüel olandır” fakat “insan heteroseksüel olmayan” değildir. Dolayısıyla “İnsanlar heteroseksüeldir” önermesi doğru bir önermeyken; “A (kişi adı) lezbiyendir” ya da “B (kişi adı) geydir” önermeleri yanlış önermelerdir. Çünkü bedenin temsil dünyasının gerekleri heteroseksüel bir cinsel edimde yerini bulur. Fakat gey ya da lezbiyen bir cinsel edimde temsil dünyasının gerekleri yerine getirilmez.

Önermenin ikinci boyutu olan “dışa vurma”, kendini ifade eden, konuşan özneye ilgilidir. Dışa vurma, konuşan öznenin, çeşitli inanç ve arzularını ifade etmesi, ortaya koyması yoluyla gerçekleşir. Dışa vurma süreci, neden- sonuç ilişkisini içermektedir. “Arzu, karşılık gelen nesnenin ya da şey durumunun varoluşu bakımından bir imgenin iç nedenselliğidir; bununla bağlantılı olarak inanış, varoluşu dışsal bir nedensellik tarafından üretilmesi gerekecek şekilde bu nesnenin ya da şey durumunun beklenmesidir” (Deleuze, 2015, s. 30). Önermenin “dışa vurucu” unsuru; ben, sen, o, şu zamanda, şu mekanda gibi belirlenmiş durum ya da kişiye tekabül etmektedir. Fakat önermenin temel dışa vurucusu “Ben”dir. Dışa vurucu olanlar, işaret etmeyi olanaklı hale getirmekte ve dolayısıyla çeşitli çıkarımlar, çağrışımlar yoluyla düzenli bir bütün oluşturmaktadırlar. Ve böylece, dışa vurucular tarafından, olanaklı işaret, ifade biçimleriyle “kişisel” alanı kurulmuş olur. “Ben heteroseksüelim” diyen birisi önermenin “dışa vurma” unsurunu gerçekleştirerek, işaret etmeyi ve edilmeyi olanaklı hale getirerek, bedenin kişisel, bireysel alanını kurmaktadır. Ve bu bağlamda beden çevresinde hem arzunun içeriden dışarıya dikey hareketi hem de neden-sonuç ilişkisi kurulacaktır. Arzu daima, içeriden dışarıya, bir eksikliğin tamamlanması amacıyla çıkar ve bu eksiklik de karşıt cinsiyete sahip insanların birlikte olmalarıyla tamamlanır. Dolayısıyla; neden arzunun eksiklik olması ve tamamlanmak amacı taşımasıyken, sonuç bedenin heteroseksüelliği olacaktır.²⁸

---

²⁸ Arzunun, psikanaliz tarafından eksiklik olarak yorumlanması hakkında detaylı bilgi, tezin “Eksiklik Olan Arzudan Süreç Olan Arzuya” isimli bölümünde detaylı şekilde verilmiştir.

Önermenin üçüncü boyutu olan “imleme”, kavramsal bağlamda çeşitli koşul, sebep ve sonuçları belirler. İmlenin belirlediği koşullar, bir önermenin doğru olmasını sağlayan koşullardır. Ve bu doğrultuda hem doğru hem yanlış ya da hatalı olanlar temellendirilmektedir. “Ben heteroseksüelim” önermesinin imleme unsuru heteroseksüellik edimidir. Ve bu unsurla heteroseksüel olmanın koşulları şöyle belirlenmektedir; vajinaya sahip olan kadının bir erkeği arzulaması ve penise sahip olan erkeğin bir kadını arzulaması. Bu temellendirme bağlamında; bedenın doğru edimi karşıt cinsiyetlerin sevişmesiyken, bedenın hatalı edimi geriye kalan tüm cinsel edimler olmaktadır.

O halde; bedenın cinsiyet, cinsellik ve cinsel organlar bağlamında tüm bireyselliği, önermenin bu üç temel boyutu çevresinde kurulmaktadır. Ve kurulan bu bireysellik, doğru ve yanlış cinsiyetleri, doğru ve yanlış cinsellikleri, doğru ve yanlış tüm bedensel edimleri kurmaktadır. Varlık “ben buyum” dediği ve işaret edilebilir hale geldiği an “doğru” ya da “yanlış” olarak gösterilebilir olmaktadır. Dolayısıyla bedenın çizilmiş, sabitlenmiş ve kodlanmış olan bu doğru sınırlarında kalan bireyler ve bu sınırlardan taşan bireyler arasında bir cinsel edimler hiyerarşisi kurulmuş olur.

Deleuze’ün klasik önerme unsurlarına eklediği dördüncü unsur; “anlam” unsurudur. Ve anlam önermeye “ifade edilen” olarak eklenir. Deleuze anlamın; hem önerme dışında var olamayacağını hem de önermeden bambaşka bir gerçekliği olduğunu şöyle ifade etmektedir:

Anlamın ya da ifade-edilenin karmaşık konumuna bakalım. Bir yandan, o, kendini ifade eden önermenin dışında var-olmaz. İfade-edilen, ifadenin dışında var-olmaz. Bu yüzden anlamın var-olduğu değil, ancak içten-içe- olduğu ya da alttan-alta- olduğu söylenebilir. Ama diğer yandan, o asla önermeyle aynı şey değildir, apayrı bir "nesnelğe" sahiptir. İfade- edilen, ifadeye benzemez. Anlam atfedilir, ama önermeye atfedilmez, şeye ya da şey durumuna atfedilir. (Deleuze, 2015, s. 39)

Deleuze, önermeye atfedilenin yüklem olduğunu ve yüklemün önermenin öznesine atfedildiğini; anlama atfedilenin ise eylem ya da olay olduğunu ve bu atfetmenin önermenin tamamının işaret ettiği şey durumuyla ilgili olduğunu söylemektedir. “Örneğin yeşil gibi niteliksel bir yüklem. Bu yüklem önermenin öznesine atfedilir. Oysa şeye atfedilen, örneğin yeşermek gibi bir fiil ya da daha doğrusu bu fiil tarafından ifade edilen olaydır (Deleuze, 2015, s. 39).

Anlam; önermeyle, şey durumları arasında bir sınırdadır ve tam anlamıyla ikisine de bağlı değildir. Ve anlam tarafsızdır; ne özele ne genele, ne kişisel olana ne kişisel olmayana, ne evrensel ne tekile, ne olumlu ne olumsuzla bağlıdır. Ve Deleuze’e göre; anlam olayın ta kendisi ya da olay anlamın ta kendisidir. O halde öncelikle, Deleuze’ün “olay” derken ne kastettiği açıklanmalıdır.

Deleuze, önermenin temel unsurları ve olay arasındaki ilişkiyi dil bağlamında²⁹ ele alarak şöyle ifade etmektedir:

Dili olanaklı hale getiren şey olaylardır. Ama olanaklı hale getirmek başlatmak değildir. Daima söz düzeni içinde başlarız, her şeyin tek hamlede, eşzamanlı olarak verili olmak zorunda olduğu dil düzeninde değil. Daima konuşmaya başlayan biri vardır. Konuşan dışa-vurucudur, hakkında konuşulan işaret-edilendir, söylenen imlemelerdir. Olay bunlardan hiçbiri değildir: olayın kendisi konuşmadığı gibi olay hakkında da konuşulmaz ya da olay söylenmez. Yine de olay öylesine dile aittir, öylesine dile dadanmaktadır ki kendini ifade eden önermelerin dışında var-olmaz. Ama olay önermelerle aynı şey değildir, ifade-edilen ifadeyle aynı şey

---

²⁹ Konu hakkında detaylı bilgi için, Deleuze’ün “Anlamın Mantığı” isimli çalışmasının, “DİL HAKKINDA” bölümüne bakınız.

değildir. İfade-edilen ifadeden önce var-olmaz, ondan önce içten-içe-olur, böylece ona bir temel ve koşul kazandırır. (Deleuze, 2015, s. 203)

O halde, olay önermede asla özne, nesne, yüklem, nitelik ya da bir cisim olarak var olmaz. Olay sadece ifade edilen ya da ifade edilebilir olarak önermenin bir unsuru olabilir. Ve önermenin üç temel unsuru vesilesiyle kurulan bedensel normlar dünyasına, bedenin olaysallığı bir unsur olarak eklendiğinde; bedenin “ifade” edilebilir, heteronormatif dilin oluşmasına imkan sağlayan virtüel alanına geçmiş oluruz. Bedenin sınırsız cinsiyet ve cinsellik potansiyelini içeren virtüel alanı, bedenin bireyselliğini, sınırlarını oluşturan temelleri sağlar. Kadın ya da erkek olmak, heteroseksüel olmak bedenin sınırsız imkanları içinden aktüelleşerek sabit kimliklere dönüşürler. Fakat beden ne kadın ya da erkek olmaya ne heteroseksüel olmaya indirgenebilir. Dolayısıyla bedenin virtüel imkanları da “ifade edilebilir” bir unsur olarak dilin önermeleri kuran bağlamından ayrı düşünülemez fakat bunlara da indirgenemez. Çünkü bedenin de virtüel imkanları ne özneyi ne nesneyi barındırır. Sadece çeşitli rastlantılarla gerçekleşen edimleri barındırır. O halde olayın da bedenin olaysallığıyla ilişkili virtüel dünyasının da hem bireyi gerçekleştirmeye imkan tanıyan hem de kendi içinde bağımsız olmak üzere ikili bir yapısı vardır. Deleuze, her olayın ikili bir yapıya sahip olduğunu şöyle ifade etmektedir:

Her olayda, gerçekleşmenin şimdiki anı, olayın bir şey durumunda, bir bireyde, bir kişide ete kemiğe büründüğü an, "işte, vakit geldi" diyerek işaret-ettiğimiz bir an vardır; olayın geleceği de geçmişi de onu ete kemiğe büründüren açısından ancak bu belirleyici şimdiye göre yargılanır. Ama diğer yandan, kendi başına ele alınan ve bütün şimdilerden kurtulan olayın geleceği ve geçmişi vardır, çünkü olay şey durumunun sınırlamalarından bağımsızdır, kişisiz ve birey-öncesidir, tarafsızdır, tümel ya da tikel değildir, eventum tantum... (Deleuze, 2015, s. 171)

Deleuze, “kişisiz ve birey öncesi” bir aşkınsal³⁰ alan belirlemeye çalıştığını ve kişisiz ve birey öncesi alanında tekillik dağılımları olduğunu söylemektedir (2015, s. 125). Tekillikler; bireysel ya da kişisel değillerdir fakat bireylerin ve kişilerin oluşmasına yön verirler. Başka bir ifadeyle; tekillikler dili ve işaret edilebilir olmayı olanaklı hale getirirler fakat asla bu unsurlara indirgenemezler. Çünkü kendi başlarına anlamları olan sınırsız potansiyele sahiptirler. Ve bu potansiyel alan tarafsız ve bilinemezdir. Tekillikler, virtüelin potansiyel alanına yayılmış haldedirler ve bu alan yüzeindedir. Her şey yüzeide oluşur, dağılır, iç içe geçer. Fakat aktüelleşme süreçlerinde birey ve kişiler gerçekleşirken, neden-sonuç ilişkileri bağlamında dikey bir hareket kurarak derinlikler oluştururlar. Aktüelleşmenin figürleri asla tekilliklere(potansiyellere) benzemezler.³¹ Aktüelleşen bireysellik, kişisellik bilinebilir ve işaret edilebilir olanken; virtüelin potansiyel alanında yayılmış olan tekillikler belirsizdirler. Deleuze, tekilliklerin birey öncesi ve kişisiz karakteri ile varlığın bireysel dünyasına olanak sağlayan karakteri arasındaki ilişkiyi şöyle ifade etmektedir:

Birey-dünya-bireylerarasılık bütünü, statik bir oluşum açısından ilk gerçekleşme düzeyini belirler. Bu ilk düzeyde, tekillikler hem bir dünyada hem de bu dünyanın parçası olan bireylerde gerçekleşirler. Gerçekleşmek ya da gerçekleştirilmek şu anlama gelir: bir sıradan noktalar dizisi üzerinde uzayıp gitmek; bir yakınsama kuralına göre seçilmiş olmak; bir bedende cisimleşmek, bir bedenine haline dönüşmek; sınırlı yeni gerçekleştirmeler ve yeni uzayıp gitmeler için lokal olarak tekrar biçimlenmek. Bu özelliklerin hiçbiri doğrudan tekilliklere ait değildir, bunlar yalnızca tekillikleri kuşatan bireyleşmiş dünyaya ve dünyasal bireylere

---

³⁰ Deleuze, ölümünden önce yayımlanan son yazısı “İÇKİNLİK BİR YAŞAM...”da aşkın alanı; bir özneye ait olmayan ve bir nesneye gönderme yapmayan; öznel olmayan, kişisiz ön düşünümsel, “ben” in olmadığı saf bir bilinç alanı olarak tanımlamaktadır (2017c, s.393).

³¹ Virtüel ve aktüel hakkında detaylı bilgi, tezin “Bedenin Virtüel İmkanları” bölümünde verilmiştir.

aittir; bu yüzden gerçekleşme daima hem kolektif hem bireysel, hem içsel hem dışsal vb.'dir. (Deleuze, 2015, s. 132)

Gerçekleşme düzeyinde bireysel benlikler, özneler üretilir. Özneler, önermeye “ifade edilen” olarak dahil olan yüzeye ait tekillikleri (olay ya da anlam) kuşatarak, klasik önermenin “işaret etme, dışa vurma, imleme” temellerini, dilin sözcüklerle kurulu düzeyinde ifade ederler. Bireyselin dünyasında kurulan özneler; benzerlikler yoluyla, ikili ilişkilennmeler dahilinde, neden-sonuç ilişkileri bağlamında sabitlenir, yeriyurdu belirlenir, kodlanırlar. Dolayısıyla tekilin, tarafsızlık ve belirlenemez yüzeysel dünyasından, bireyin-öznenin belirlilik ilişkileriyle, neden sonuç bağlantılarıyla oluşturulmuş derinliğin dünyasına geçilmiş olur. Tekilin farklarla dolu heterojen alanına karşılık; bireyin dünyası, benzerlikler yoluyla, aynılaşmayı sağlayan homojen dünyayı kurmaktadır. Deleuze, tekilliğin bireysel olanla farkını küçük çocuklar bağlamında şöyle ifade etmektedir: “Örneğin bütün küçük çocuklar birbirine benzer fakat bireysellikleri yoktur, fakat tekillikleri vardır; bir gülüş, bir jest, bir mimik, yani öznel olmayan karakterlerdeki olaylar” (Deleuze, 2017c, s. 396).

Seçilmiş tekilliklerin bireyselleşmesi ve dolayısıyla homojenize edilmesi; birleştirici ve bağlayıcı sentezler yoluyla yapılır. Bitiştirici sentez, “eğer”, “o halde” gibi ifadeler yoluyla işlemekte ve koşulları oluşturmaktadır. Bağlayıcı sentez “ve” yoluyla işler ve birbirine yakın olan çeşitlilikleri üretir. Bu sentezler daima; nedenlerin içeride ve sonuçların da dışarıda olduğu, içeriden dışarıya doğru derinlemesine bir hareket ve neden sonuç ilişkisi kurarlar. Ve bu iki sentez biçimi yoluyla bireyselin dünyası, tekillikleri hapseder ve varlığı farklarla dolu gerçeğinden koparırlar.

Bedenin kişisiz ve birey öncesi aşkınsal alanı sınırsız cinsiyet ve cinsellik barındırır. Bedenin bu sınırsız deneyim alanı tekilik dağılımlarıdır. Ve bu dağılımlar daima farklılaşma yoluyla yüzeyde kendilerini gösterirler. Dolayısıyla bedenin tekilliklerini barındıran virtüel alanında cinsellikler ve cinsiyetler arasında bir hiyerarşi yoktur. Çünkü bu alandaki cinsel edimler, bireyselleşme ve kişiselleşme alanlarına dahil değildir, tarafsız

ve bilinemezdir; kimliklere, sabitliklere, kodlara dönüşmezler ve basit deneyimler olarak var olurlar. Ve bedenın temsil dünyası da bu sınırsız tekillik içinden seçilerek kurulur. Sınırsız potansiyel içinden, kadınlık ve erkeklik ya da karşıt cinsle cinsellik seçilerek bedenın kimliklerine dönüştürülürler. Bu kimlikler dil yoluyla, klasik önermenin üç unsuru bağlamında evrensel normlar haline getirilirler ve bedenın cinsiyet, cinsellik hususundaki özne pozisyonunu, özünü belirlerler. Bedenın sınırsız potansiyel edimlerinden seçilmiş olanlar, bağlayıcı ve bitişirici sentezler yoluyla evrensel belirlilik ilişkileri kurularak, homojenize edilip, virtüel alandaki farkları işgal ederler. Sınırsız cinsiyet ve cinsellik potansiyelinden, kadın ya da erkek olmak ve heteroseksüel olmak seçildiğinde bitişirici ve bağlayıcı sentez şöyle işler: Eğer beden bir vajinaya sahipse, kadındır ve eğer bir kadınsa bir erkeği arzular yani heteroseksüeldir. Bitişirici sentez cinsel organ-cinsiyet- cinsellik arasında bir belirlenim ilişkisi kurar. Bağlayıcı sentez ise mümkün olan farkları şöyle belirler; iki çeşit cinsiyet vardır; kadın ve erkek. Cinsiyet iki çeşide indirgenerek geriye kalan cinsiyetlerin önü kapatılır. O halde bedenın evrensel özü, özneliği, bireyselliği; bedenın sınırsız potansiyel alanından, tekilliklerinden bazıları seçilerek birbirine yakınlaştırılarak ve aralarında neden sonuç ilişkileri kurularak, dil yoluyla ifade edilerek kurulurlar. Bedenın kurulu özünü taşımadığı düşünen ve tespit edilebilir, ifade edilebilir olan, cinsel normlara uygunluk göstermeyen varlıklar ise aynı dil ve önerme sisteminde; yanlış ya da hatalı diye kodlanırlar. Dolayısıyla da bedenın evrenselliği, ifade edilir, işaret edilir, koşulları belirli, “Ben” diyen özneler yaratarak, bedenın farklarla dolu virtüel alanını kuşatır, kapatır, engeller ve aynı zamanda farklının hatalı ya da yanlış olduğunu da kodlayarak cinsel edimler hiyerarşisini kurarlar. Peki bedenın tekillikleri, sınırsız potansiyel alanı; bireyselın, kişiselın ve öznenin işgalinden nasıl kurtulur?

Deleuze; göçebe tekillikleri özgürleştirmek, bireyin, kişinin, öznenin işgalinden kurtarmak için “ayırıcı sentez” diye bir sentez fikri geliştirir.³² Ayırıcı sentez, farklı, farklıyı olumlayan, uzaklığı ve merkezsizliği içeren, ayırma eylemini olumlayan bir

---

³² “Bitişirici sentez, bağlayıcı sentez ve ayırıcı sentez” hakkında detaylı bilgi için, Deleuze’ün “Anlamın Mantiği” isimli çalışmasının “OLAYLARIN İLETİŞİ HAKKINDA” bölümüne bakınız.

sentezdir. Ayırıcı sentez, neden sonuç ilişkileri, içeriden dışarıya doğru belirlenim ilişkileri kurmaz. Aksine; olayın ve tekilliklerin tarafında, belirsiz ve farklı olana her zaman açık olan, hareketi her zaman dışarıda, yüzeyde olan sentezdir. Farklı olumlayan, tekilliği mümkün kılan ayırıcı sentez, tekillikleri, hapsediği bireyselin, kişisel dünyasından özgürleştirir, varlığı kendi gerçekliğine teslim eder ve kişisiz, birey öncesi tekillikleri mümkün kılar. Deleuze, varlığın tekilliklerle, farklarla dolu olan bu çoklu gerçekliğini, “varlığın tek anlamlılığı” olarak ifade etmektedir.³³

Varlığın tek-anlamlılığı, tek bir varlığın olması ya da varlığın tek anlamının olması demek değildir. Aksine var olanlar çokludur ve birbirinden farklıdır demektir. Var olanlar daima ayırıcı bir sentez tarafından üretilirler ve kendileri de her zaman bir ayırım ilişkisi içindedir. Varlık çeşit çeşit durumlarda gerçekleşen tüm olaylar için tek bir olaydır. Ve aynı zamanda bu olayların sonsuza dek farklılaşmasını sağlayan, ayırıcı bir sentezin biçimini sahiplenen birey öncesi kişisiz tekilliklerin yüzeyidir varlık. “Tek-anlamlılık varlığı analogiye dayalı yaklaşımlarda içine düştüğü muğlak durumdan kurtarır. Varlığı başına geldiği şeyden ve hakkında söylendiği şeyden daha iyi ayırt etmek üzere yükseltir, damıtır” (Deleuze, 2015, s. 202). Varlığın tek anlamlılığı, tarafsızdır, neden sonuç ilişkilerine kapalıdır, sürekli farklılaşmaya ve farka açıktır. Dolayısıyla varlığın tek anlamlılığı oluş’un tarafındadır. Ve son kertede Deleuze, varlığın tek anlamlılığını üç belirlenim bağlamında şöyle açıklamaktadır: “Kısacası, varlığın tek-anlamlılığının üç belirlenimi vardır: tüm olaylar için sadece tek bir olay; olup biten ve söylenen için sadece tek bir aliquid; olanaksız, olanaklı ve gerçek için sadece tek bir varlık” (Deleuze, 2015, s. 202).

Bedenin tek anlamlılığı; tek bir bedenin olması ya da bedenin tek anlamının olması demek değildir. Bedenin tek anlamlılığı, bedenin potansiyelinin sınırsız olduğuna ve bu potansiyellerin birbirinden farklı olduğuna tekabül eder. Aynı beden, her an başka bir cinsiyet, başka bir cinselliği deneyimleyebilir. Yani bir beden; hem kadın hem erkek,

---

³³ Konu hakkında detaylı bilgi için, Deleuze’ün “Anlamın Mantığı” isimli çalışmasının “TEK-ANLAMLILIK HAKKINDA” bölümüne bakınız.

bazen kadın bazen erkek ya da her ikisi birden olabilir; hem karşıt cinsiyetle, hem kendisiyle aynı cinsle cinsellik yaşayabilir vb. Örnekler sonsuza dek çoğaltılabilir. Çünkü beden sadece o an deneyimlediği pratik bilinebilir olandır ve henüz deneyimlenmemiş olan sınırsız potansiyel bilinemez, tanımlanamazdır. Çeşitli an'lar, çeşitli mekanlar, çeşitli karşılaşma ve rastlaşmalar sırasında aynı beden birbirinden tamamen farklı edimleri deneyimleyebilir. Ve bu sınırsız potansiyel daima ayırıcı sentez tarafından üretilerek, farklılaşırlar. Merkezlessiz, neden-sonuç ilişkileri kurmayan, tarafsız, belirlenim ilişkileri kurmayan, derinliğe sahip olmayan ayırıcı sentez; bedeni cinsel normların ve hiyerarşilerin kurulduğu temsil dünyasının işgalinden kurtararak, daima yüzeyde, hiyerarşisiz, diama farklı çokluklara, birey öncesi kişisiz tekilliklerin dünyasına teslim eder. Ve bedeni özgürleştirir. Bedenin tek anlamlılığına tekabül eden, birey öncesi kişisiz tekillik dünyasında; edimler arasında daima hiyerarşisiz farklılık ilişkileri vardır. Tüm farklı cinsel edimler aynı yüzeyde yayılarak ve dağılarak mevcut bulurlar. Ve bedenin tekillikleri; dil yoluyla tespit edilemez, işaret edilemez, “ben buyum” gibi dışa vurucu ifadelere indirgenemezler. Çünkü göçebe beden her zaman oluş halinde olan, sonsuza dek yersizyurdsuzlaşan, asla sabitlenmeyen, kimliği, bireyselliği, özneliği, özü ve temeli olmayan bedendir.

Son kertede, bedeni özgürleştirmek; bedeni tanımlanabilir, işaret edilebilir, ifade edilebilir olmaktan çıkarmak, bedenin bireyselliğini yok etmek demektir. Ve bunu mümkün kılan şey de; bedenin sonsuza dek oluş halinde olması ve göçebeleşmesidir.

4.3.Bir Film Hakkında

Xavier Dolan'ın yönetmenliğini yaptığı ve 2012'de gösterime giren, Laurence Anyways filmi; beden, cinsiyet, cinsellik, aşk ve tüm bu bağlamlarda işleyen toplumsal normlar hususunda çeşitli perspektifler, çeşitli düşünme imkanları sunmaktadır. Laurence'ın kadın olduğu bir zamanda başlayan filmde geriye dönük olarak on yıllık bir süreç, birbirlerine çok aşık olan Laurence ve Fred'in ilişkileri bağlamında aktarılır. İlişkileri başladığında Laurence bir erkek ve Fred bir kadındır. Dolayısıyla heteroseksüel bir çifttirler. Fakat Laurence'ın Fred'den sakladığı bir şey vardır; erkek bedeninden memnun olmadığı ve bir

kadın olmak istediği. Filmin yaklaşık yirminci dakikaları içinde Laurence, Fred'e vücudundan memnun olmadığını ve bir kadın olduğunu söyleyerek açılır. Bu ilk açılma anından sonra aralarında geçen tartışmada Fred'in Laurence'a ilk sorduğu soru şu olur: "Neden bana eşcinsel olduğunu söylemedin?" Ve Laurence bu soruya şöyle karşılık verir: "Ben eşcinsel değilim". Fred bu fikrinde ısrar eder ve aralarında geçen her şeyin bir hiç olduğunu düşündüğünü söyler. Tartışmanın sonunda düşünmeye ihtiyacı olduğunu söyleyen Fred evden uzaklaşır. Bir süre ayrı kaldıktan sonra Laurence'ı arar ve bu süreci birlikte yaşamak istediğini söyler. Böylece ilişkileri devam eder ve Laurence'ın kadın olma sürecini birlikte deneyimlemeye başlarlar. Laurence, makyaj yapmaya, kadın kıyafetleri giymeye başlar. Bu süreç içinde birlikte çıktıkları bir yemekte Fred, Laurence'a aldığı hediye peruğu verir ve şöyle der: "Seninle tanıştığım an, sıradışı bir şeylerin olacağını biliyordum. Bir adım ileri gitmek ister misin? Ben senin erkeğimim." Fred ve Laurence'ın ilişkileri birlikte sosyalleştikleri ve yeni deneyimler edindikleri bir ilişkiye dönüşür. Bu sırada Fred hamile kalır fakat bunu Laurence'la paylaşmadan kürtaj olmayı tercih eder ve bir depresyon sürecine girerek kendini diyalog kurmaya kapatır. Laurence ise açılma sürecinde annesi tarafından reddedilir, işinden atılır ve sokakta şiddet görür. Bu olanlardan sonra Fred ve Laurence tekrar bir mekanda buluşurlar. O sırada mekanda çalışan kadının Laurence'ın görüntüsüne vurgu yapan ifadeleri Fred'i bir sinir krizine sokar ve bunun sonucunda tekrar Laurence'ın yanından ayrılır. Ve bir süre sonra tekrar bir araya geldiklerinde Fred, Laurence'a, hayatında bir başkası olduğunu, ona aşık olduğunu ve onunla bir hayat kurmak istediğini söyler. Dolayısıyla ayrılırlar. Ayrı oldukları sırada Laurence; kendini rahatça yaşayabildiği bir arkadaş grubuyla birlikte, bir kadınla bir ilişki yaşamakta ve kitap yazmaktayken; Fred evlenmiş ve çocuk sahibi olmuştur. Filmin sonuna dek, tekrar tekrar bir araya gelseler ve birbirlerine aşık kalmaya devam etseler de Laurence ve Fred'in seçimi daima farklı olur. Laurence bedeninin özgürlüğünü ve arzularını seçerken, Fred toplumsal konfor alanlarını ve bedeninin temsil dünyasını seçmektedir. Dolayısıyla film boyunca her bir araya gelmelerinde birbirlerine duydukları arzu ve aşk kendini korusa da nihayetinde ayrılmaktadırlar.

Film boyunca, Laurence ve Fred'in konumları, yaşamı kavrayışları ve seçimleri değerlendirildiğinde şunlar söylenebilir: Laurence, doğumundan otuz beş yaşına kadar, bedeni çevresinde kurulmuş özneliği, bireyselliği, cinsiyet ve cinsellik kimlikleriyle yaşamıştır. Bu normlara göre; o bir erkektir ve heteroseksüeldir. Bu kimlikler Laurence doğduğu andan itibaren, neden-sonuç perspektifinden belirlilik ilişkileri olarak kurulmuşlardır. Laurence'ın bir penisi vardır o halde o bir erkektir ve Laurence bir erkekse bir kadını arzulamak durumundadır. Laurence'ın bedeni ve bedeninin sınırlı, sabit olanakları; cinsel organ- cinsiyet ve cinsel arzu bağlamında, pürüklü bir mekana oturtularak, özneliştir. Bu bedensel özneliştirme koşulları; Laurence'ın bir penisinin olması dolayısıyla onun bir kadın olamayacağını içermektedir. Yani bedenin sınırsız potansiyel alanı, bedenin gerçekliği, "normal", "evrensel" kabul edilen kimlikler tarafından kuşatılmışlardır. Fakat Laurence otuz beş yaşında bedenini değiştirerek, bedeninin başka imkanlarına geçmiş, bedenini kaygan mekanda dağılan göçebe bir hale getirmiştir. Dolayısıyla bedeninin bireyselliğini ve toplumsal özne konumunu yok etmiştir. Ve bu yok ediş süreci, Laurence'ın bedeninin var olabildiği, bedeninin gerçeğini yaşayabildiği bir sürece denk düşer. Dikkate değer taraflardan biri şudur: Laurence'ın hayatında değişen tek şey bedenidir. Bir erkekken de bir kadinken de aynı kadına aşık kalmaya ve aynı kadını arzulamaya devam etmektedir. Değişen şey bedenidir, Laurence'ın varlığı değil. Bedenin tek anlamlılığı tam da budur. Aynı beden, yaşamın farklı dönemlerinde farklı deneyim alanlarındadır: Film içinde Laurence, önce bir kadını arzulayan bir erkek pozisyonunda ve sonra bir kadını arzulayan bir kadın pozisyonundadır. Dolayısıyla Laurence; hem cinsel organ ile cinsiyet arasında hem de cinsiyet ve cinsel arzu arasında kurulan neden-sonuç temelli belirlilik ilişkisini yerinden etmiştir.

Fred, Laurence'ın bir kadın olmak istediğini duyduğu an, onun bir gey olduğunu düşünür. Bu düşüncenin tekabül ettiği önerme şudur: bir kadın olmak, bir erkeği arzulamak demektir. Dolayısıyla Laurence'ın kadın olmak istemesi, ilk anda Fred için, yaşadıkları ilişkiyi anlamsızlaştıran, geçmişlerini yok eden bir istektir. Fred'in ilk anda durumu kavrayışının bedenin temsil dünyasından, bedenin sınırlı olanaklarının bakışından ayrılamamış olduğu açıktır. Fakat Fred, Laurence'ı sevmeye ve ilişkilerine devam etmeye

karar verir. Ve bu noktada Fred'in de beden bağlamında kurulu normları sarstığı ve yerinden ettiği söylenebilir. Fred'in değişimi de; bir erkekle birlikte olmaktan bir kadınla olmaya doğru akar. Fred yine Fred'dir; bir erkekleyken de bir kadınlayken de. O halde Fred'in de bedeninin başka potansiyellerinin varlığını gösterdiğini ve bedenini başka deneyimlere açtığı söylenebilir. Laurence'a "artık senin erkeğimin" diyerek; bir ilişkide kadın bedeninde erkek olunabileceğini de vurgular ve aynı sahnede aralarındaki ilişkinin sıradışı olduğunu da söyleyerek normlardan çıktıklarına işaret eder. O halde, Laurence ve Fred'in birlikte "oluş" halinde oldukları, birbirlerini yersizyurdsuzlaştırdıkları ve ilişkileri bağlamında bir sistemi kaçırdıkları söylenebilir. Fakat Fred film boyunca beden bağlamında kurulmuş toplumsal normlarla, kendi istekleri arasında gider gelir. Hamile kalması ve bunu Laurence'la paylaşmadan kürtaj olması, Laurence'a aşık olmasına rağmen başkasıyla evlenip çocuk yapması... Şöyle söylenebilir; Fred, "aşkın örgütlenme planı" ve "içkin dayanıklılık planı" arasında gidip gelmektedir. Film boyunca Laurence'ı sevmeye ve istemeye devam ettiğine şahit olursa da nihayetinde Fred daima, bedenini kuşatan, sınırlayan, bedeninin kati hakikat sınırlarını çizen temsil dünyasında kalmayı tercih etmektedir.

Dolayısıyla; birbirine aşık iki varlığın, "birlikte oluşları" bağlamında heteronormatif sistem tarafından kapıldığı söylenebilir. Fakat Laurence'ın hikayesi söz konusu olduğunda; bedenini özgürleştiren, göçebeleştiren; bedeninin özneliğini yok ederek, kendi gerçekliğini var eden biriyle karşılaşırız.

Laurence Anyways filmi; bedenin tek anlamlılığı, bedenin tekillikleri, bedenin özünün yok edilişi ve bedenin/varlığın farklı potansiyellerine temas etmekte; başka bedenin, başka ilişkilerin mümkün olduğunu göstermektedir.

5. SONUÇ

Bu çalışma; bedeni, cinsiyet ve cinsellik bağlamında, çevresinde kurulmuş olan temsil dünyasından özgürleştirmenin yollarını, Gilles Deleuze'ün felsefi dünyasında yarattığı kavramlarla aramıştır. Bedeni özgürleştirmenin yollarının Deleuze'ün felsefi dünyasında aranmasının sebepleri şöyle ifade edilebilir: Deleuze, varlığın çeşitli bireyselleşme süreçleriyle çeşitli kimliklere sabitlenmesini, kodlanmasını bir problem olarak ele almakta ve varlığın sınırsız imkana sahip, çoklu bir şey, olduğunu vurgulamaktadır. Bu çoklu imkanların önünü farkı/farklılaşmayı daima olumlayarak açmaktadır. Farkı olumlayan bu felsefi bakışın, farklı olanı ötekileştiren temsil dünyasına karşı, özgürleştirici bir konum aldığını söylemek yerinde olacaktır. Bedenin temsil dünyası da, bedeni belirlenmiş sınırlı edimlere hapsedmekte, bedenin farklı tüm potansiyellerini kuşatmakta ve farklı edimler arasında dışlayıcı hiyerarşi ilişkileri kurmaktadır. Dolayısıyla Deleuze'ün farklı olumlayan konumundan bedeni yorumlamanın; hem bedeni sabitlendiği kimliklerden kurtaracağı hem de beden çevresinde geliştirilen dışlayıcı hiyerarşileri ortadan kaldırılacağı düşünülmektedir. Bu düşünce dolayısıyla; Deleuze'ün arzuyu kavrayış biçimi, oluş felsefesi, aktüel-virtüel bağlamında fikirleri, göçebe-kaygan mekan-savaş makinası kavramsallaştırmaları ve varlığın tek anlamlılığı diyerek ne kast ettiğini ele alınmıştır.

Bu çalışma bağlamında şöyle bir özet yapılabilir: Beden, tek anlamlıdır. Bedenin sınırsız potansiyeli, ihtimali vardır ve bu potansiyel dünyası farkın olumlu algılandığı bir dünyadır. Fakat beden bağlamında çalışan toplumsal, tıbbi, hukuki, politik vb. makinalar, bedeni iki cinsiyet ve bir cinselliğin sınırlı dünyasına indirger, hapseder. Bedenin sınırsız potansiyel alanından seçilen bu olanaklar, bedeni özneleştirir, toplumsal konumunu belirler ve bedenler arasında, “doğru, yanlış, doğal, normal, anormal, hatalı” gibi sınıflandırmalarla hiyerarşiler kurar. Bedenin temsil dünyası daima tanımlamak, algılamak, kodlamak üzerine kuruludur ve farklara kapalıdır. O halde bedeni bu temsil düzeninden çıkarmanın yolu; bedeni tanımlanamaz, algılanamaz kılmaktır. Bunun yolu

ise bedeni kaygan zeminde dağılan göçebe bir varlığa dönüştürmekten geçmektedir. Göçebe beden, daima yüzeyde dağılan ve farklı deneyimlere açık olan bedendir.

Son kertede bu tezin kanıtlamayı istediği: Deleuze'ün arzuyu kavrayışı, oluş felsefesi; varlığın tek anlamlılığından ve birey öncesi kişisiz tekilliklerden bahsetmesinin, bedenin özünün, verili hakikatinin, kimliklerinin ve özne konumunun yok edilmesine; bedenin kendi gerçekliğine, sınırsız potansiyel alanına ve bedenin var olmasına imkan tanıdığıdır. Deleuze'ün felsefesinde bedenin özgürleşme yollarını arayan bu çalışmanın; bedeni ve yaşamın tamamını kimliksizleşme bağlamında kavrayan queer kuram'a, sınırsız imkan sağlaması umulmaktadır.

,

KAYNAKÇA

Kitaplar:

Akay, A. (2010). *Birleşmeyen Sentez*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Akay, A. (2015). *Minör Politika*. İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Akay, A. (2013). *Postmodernizmin ABCsi*. İstanbul: Say Yayınları.

Akay, A. (2004). *Tekil Düşünce*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Çakırlar C. Delice S. (2012). *Cinsellik Muamması*. İstanbul: Metis Yayıncılık

Deleuze, G. (2008). *Ampirizm ve Öznellik*. İstanbul: Norgunk Yayıncılık

Deleuze, G. (2015). *Anlamın Mantığı*. (H. Yücefer, Çev.) İstanbul: Norgunk Yayıncılık.

Deleuze, G: (2010). *Bergsonculuk* (H. Yücefer, Çev.) İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Deleuze, G. (2017a). *Fark ve Tekrar*. (B. Yalım, E. Koyuncu, Çev.) İstanbul: Norgunk Yayıncılık.

Deleuze, G. (2017b). *İssız Adalar ve Diğer Metinler*. (F. Taylan, H. Yücefer, Çev.) İstanbul:Bağlam Yayınları.

Deleuze, G. (2017c). *İki Delilik Rejimi*. (M. Ender Keskin, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayınları

Deleuze, G. (2006). *Müzakereler*. (İ. Uysal Çev.) İstanbul: Bağlam Yayınları

Deleuze, G. (2005). *Perikles ve Verdi*. (A. Akay, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayınları

Deleuze, G. (2004). *Proust ve Göstergeler*. (A. Meral, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınları

Deleuze, G. (2007). *Sacher Masoch'un Takdimi*. (İ. Uysal, Çev.) İstanbul: Norgunk Yayıncılık

- Deleuze, G. (2013). *Spinoza ve İfade Problemi*. (A. Nahum, Çev.) İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Deleuze, G. (2000). *Spinoza Üstüne On Bir Ders*. (U. Baker, Çev.) Ankara: Öteki Yayınevi.
- Deleuze, G. Guattari, F. (2014). *Anti-Ödipus*. (F. Ege, H. Erdoğan, Çev.) Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Deleuze, G. Guattari, F. (2005). *A Thousand Plateaus*. (B. Massumi, Tra.) Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Deleuze, G. Guattari, F. (2001) *Felsefe Nedir?* (T. Ilgaz, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Deleuze, G. Guattari, F. (2000). *Kafka Minör Bir Edebiyat İçin*. (Ö. Uçkan, I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Deleuze G. Guattari F. (1990). *Kapitalizm ve Şizofreni 1, Göçebe Bilim İncelemesi: Savaş Makinası* (A. Akay, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayınları
- Deleuze G. Guattari F. (1993). *Kapitalizm ve Şizofreni 2, Kapma Aygıtı* (A. Akay, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayınları
- Deleuze, G. Parnet, C. (2016). *Diyaloglar*. (A. Akay, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Hocquenghem, G. (2015). *Homoseksüel Arzu*. (B. Denizci, Çev.) İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları
- Yardımcı S. Güçlü Ö. (2013). *Queer Tahayyül*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Zourabichvili, F. (2011). *Deleuze Sözlüğü*. (A. U. Kılıç, Çev.) Ankara: Say Yayınları.

Makaleler:

Akay, A. (1996). *Yersizyurdsuzlaşma Üzerine*. Toplumbilim. 5, s. 13-15. İstanbul: Bağlam Yayınları

Colebrook, C. (2011). *Queer Kuramın Olasılığı Üzerine*. Cogito 65-66, s. 213-228. (D. Koç, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Deleuze, G. (2016). *Deleuze'le Söyleşi (Arnaud Villani)*. Cogito. 82, s. 19-22. (E. Sünter, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayıncılık

Deleuze, G. (1996). *Felsefe ve Azınlık*. Toplumbilim.5, s. 13-15. (A. Soysal, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayınları

Deleuze, G. Guattari, F. (2014). *Kaygan ve Pürtüklü*. Teorik Bakış. 5, s. 193-197. (A. Akay, S. Yardımcı, Çev.)

Grosz, E. (2011). *Deneyisel Arzu: Queer Öznelliğini Yeniden Düşünmek*. Cogito 65-66, s. 7-37 (E. Ünal, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Rubin, G. (2014). *Cinsellik Üzerine Düşünmek: Cinsellik Politikalarına Dair Radikal Bir Kuram Üzerine Notlar*. KaosQueer.1, s. 23-53 (B. Ersöz, Çev.) İstanbul

Zaoui, P. (2014). *Yokoluş Neşesi veya Deleuze ve Foucault'nun Tuhaf "MéPhunai"si*. Teorik Bakış. 3, s. 143-164. (S. Yardımcı, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.

Filmler:

Dolan, X. (yönetmen). (2012). *Laurence Anyways*, Kanada.

ÖZGEÇMİŞ

İlkokul, ortaokul ve lise eğitimini İzmir’de tamamladı. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji bölümünden lisans derecesini aldı. 2017 senesinde Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Sosyoloji ve Metodoloji bölümüne kabul edildi.

